

(64)

Ε Π Α Ν Ο Ρ Θ Ω Σ Ι Σ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ Σ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΨΑΡΙΑΝΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΟΥΜΕΝΩΝ.

Υ Π Ο

Ν. ΚΟΤΖΙΑ.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Κ. Παντελῆ,

—ο—

1857.

THE DECEMBER

OF THE YEAR 1800

AND THE FIRST

OF THE YEAR 1801

1801

1801

1801

1801

1801

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐπειδὴ αἱ μὲν τρεῖς ἀδελφαὶ νῆσοι ἀγωνισάμεναι κοινῶς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἔχουσι καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὴν δόξαν κοινὰ, ἡ δὲ Σ. Τριχούπη ἱστορία (1) τὸν κοινὸν τοῦτον ἐσθμὸν διαῤῥήγνυσιν, ὥς τῶν Ψαρῶν τὰ ἔργα ἰδίως παραμορφοῦσα, ἐθεώρησα, ὅτι καθῆκον ἱερὸν πρὸς τὴν γεννήσασάν με πατρίδα, ἐκπληρῶ, ἐξελέγχων ἐγγράφοις ἐπισήμοις καὶ παραδότεσι τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, μάλιστα δὲ τῶν παρευρεθέντων καὶ ἀριστευσάντων, καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἱστορίᾳ ἐλλειπῶς εἰρημένα ἀναπληρῶν, τὰ δὲ σφαιερῶς ἐπιδιορθῶν.

Ἀπὸ τοιαύτης ἀρχῆς ὀρμώμενος νομίζω, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν τῷ ἐπικρινομένῳ ἄδικον ποιῶ, ἀλλὰ τὸ καθήκον μου διτιῶς, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ἐκπληρῶ.

Ἐγγράφη ἐν Ἀθήναις κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον 1857.

Ὁ συγγραφεύς.

(1) Ὁ μὲν Α'. τόμος ἐξεδόθη τὸ 1853, ὁ δὲ Β'. τὸ 1854, καὶ ὁ Γ'. τὸ 1856, ἐν Λονδίῳ.

CONTENTS

THE HISTORY OF THE
REIGN OF
HENRY THE FIRST
BY
JOHN GILBERT FRODO
OF
THE UNIVERSITY OF OXFORD
IN TWO VOLUMES
VOL. I
LONDON
PRINTED BY J. JOHNSON, ST. PAULS CHURCH-YARD
1811

THE HISTORY OF THE
REIGN OF
HENRY THE FIRST
BY
JOHN GILBERT FRODO
OF
THE UNIVERSITY OF OXFORD
IN TWO VOLUMES
VOL. II
LONDON
PRINTED BY J. JOHNSON, ST. PAULS CHURCH-YARD
1811

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμυρην ῥάχην,
Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχην,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια,
Κ' εἰς τὴν κόμην στεφάνι φορεῖ,
Γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
Π' οὐχ ἄν μείνῃ στήν ἔρημην γῆ (1).

Οὐ μόνον ὁ μέγας τῆς Ζηκύνθου ποιητῆς, καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ περιώνυμοι τῆς Εὐρώπης ποιηταὶ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας φιλέλλην καὶ πατὴρ τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος, θαυμάσαντες ἐξύμνησαν τὰ ἡρωϊκὰ τῶν Ψαριανῶν ἔργα, καὶ τὸν ὄντως θαυμασμῷ ἄξιον πατριωτισμὸν αὐτῶν.

Τούτους δέ τις ἀναγινώσκων, καὶ τῶν Ψαρῶν τὰ κατορθώματα γνωρίζων, οὐ μόνον τῇ ἀληθείᾳ ἐκπλήττεται ἀναγινώσκων ἐν Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τὰ ἔργα ταῦτα τοσοῦτον παραμορφωθέντα, τὰ ὄντες Ἑράκλεια νανώδη δεικνύμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπορεῖ πόθεν τοῦτο προέρχεται, ἐκ κακῆς τοῦ γράφοντος διαθέσεως καὶ μεροληψίας, ἢ ἐκ τῆς ἀνικανότητος καὶ ἀσθινοῦς κρίσεως αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς δυσχερείας, ἣν ἀπαντᾷ ὁ διώκων τὴν ἀλήθειαν;

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τὰ ζητήματα δὲν λύονται ἐκ τῶν προτέρων, οὐδὲ δίκαιον ὁ γράφων νὰ ἐπικρίνηται ἐκ προκαταλήψεως, ἐθεώρητα ἀναγκαῖον καὶ πρέπον τὸ νὰ ἐκθέσω αὐτὰ τὰ πράγματα, κατὰ τε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰς πληροφορίας τῶν παρευρεθέντων καὶ πρᾶξάντων ταῦτα τὰ ἔργα προσώπων, ὅπως ὁ ἀναγνώ-

(1) Ἐκ Σολομοῦ ποιήματος περὶ Ψαρῶν ἀλώσεως, ἀνεκδότου.

στὴν κρίνῃ ἐλευθέρως, κατὰ πόσον ὁ κύριος Τρικούπης ἔλεξεν ἀλήθειαν, ἢ ἀπεμακρύνθη αὐτῆς.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν προτίθεται τῶν πραγμάτων τῶν τριῶν νήτων κοινῶς, ἀλλὰ μόνων τῶν Ψαρῶν νὰ ἀφθῶ, ἐλπίζω, ὅτι τεύξομαι τῆς συγγνώμης τῶν συναδέλφων ἡμῶν νήτων ἐὰν ἀναγκαζόμενος χάριν σφηνεῖς μνημονεύσω ἀκροθιγῶς καὶ τινὰ τῶν ἐνδόξων αὐτῶν κατορθωμάτων.

Ἐὰν ὁ γράφων γενικὴν ἱστορίαν ὀφείλει τῶν ἰδίων νὰ προτάτῃ τὰ κοινὰ, ἐποίησε τότε καλῶς ὁ φιλέλλην Γόρδων, προτάξας εἰσαγωγὴν· διότι δι' αὐτῆς καταδείκνυται οὐ μόνον ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ αἷτια τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι ἐκτίθενται, δι' οὓς αἱ τρεῖς νῆτοι εἰς τόσῃν ἰσχύϊ περιῆλθον, καὶ τόσα πλούτη ἐκτήσαντο, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν θαυμάζων συγκινεῖ τῇ ἀληθείᾳ τὸν ἀναγνώστην ὥς οἱ λόγοι αὐτοῦ τοῦτο ἐπιβεβαιούσι· « πόσον μέγας θὰ ἦτο ὁ θυμασμὸς ἀρχαίου τινος Ἑλλήνος, ἐὰν μαντεῖόν τι προέλεγεν αὐτῷ, ὅτι οἱ ἔρημοι καὶ γυμνοὶ βράχοι Ἀπεροπίας (*), Τιπαρένου, καὶ Ψυρῶν (ἀρχαίων ὀνομάτων Ὑδρας, Σπετσῶν, καὶ Ψαρῶν) ἤθελον ποτὲ ὑπερασπίσαι μετὰ τῶν στόλων τῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὥς αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Αἴγινα ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου » !

Μετὰ δὲ τὴν γενικὴν τῶν τριῶν νήτων ἐξιστόρησιν ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐκάστης, καὶ ἰδίως τῶν Ψαρῶν, ὅτι « οἱ κάτοικοι αὐτῶν, Ἑλλήνες ὄντες ἐξ Ἀσίας (1), διακρίνονται ἐν τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῶν διὰ θάρρους καὶ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος, εἰσὶν ὁμῶς ἡμερωτέρου, φειδωτέρου, καὶ εὐαγωγοτέρου χαρακτῆ-

(*) Ὑδρεᾶς ὀρθῶς ὀνομαζομένης.

(1) Ὁ Γόρδων λέγων τοὺς Ψαριανοὺς Ἑλλήνας ἐξ Ἀσίας δὲν ἔλαβε πληροφορίας ὀρθάς, διότι τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων με-

ρος (1)». Ὁ δὲ Σ. Τρικούπης προοιμιάζεται μὲν γενικῶς, μεταβαίνει ὁμῶς ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια Ὑδρας, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς μεταβαίνει πάλιν ἀτόπως πῶς εἰς τὰ γενικά. Ἀλλ' ὅμως καὶ ὅσα ἀναφέρει τῆς Ὑδρας ὡς ἰδιόζοντα δὲν εἶναι κυρίως αὐτῆς ἴδια, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις νήσοις κοινά· διότι καὶ τῶν προκρίτων Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ὁ χαρακτήρ καὶ ἀγέρωχόν τι εἶχε, καὶ ἐμβριθές, καὶ αὐτὴ ἡ τῶν Ψαρῶν διοίκησις κατὰ τύπον δημοκρατικὴ ἦν ἐνταυτῷ καὶ ὀλιγαρχικῇ ἀλλ' εἰς τὴν καλλίστην τῆς λέξεως σημασίαν, τουτέστι πατρικὴν.

Ἀλλὰ καὶ ὅσα ὡς ἴδια τῶν Ψαρῶν λέγει, δηλονότι « ὅτι μόνα τὰ Ψαριανὰ πλοῖα ἐναυλόνοντο, » καὶ ταῦτα εἰσὶν ἡμαρτημένα, διότι καὶ τὰ Ψαριανὰ πλοῖα εἶχον τὸ αὐτὸ ἐμπορικὸν σύστημα ταῖς ἄλλαις νήσοις μάλιστα δὲ καὶ τινες τῶν προκρίτων Ψαρῶν οὐδ' ἐναυτοπόρουν, ἀλλὰ ἰδίως καὶ σημαντικὰς ἔχοντες καταστάσεις συνέστησαν καὶ οἰκίας ἐμπορικὰς ἐν τῇ Ἀλδοαπῇ, ὡς ὁ Βαρδάκης καὶ ἡ οἰκία του πρότερον, καὶ οἱ Κοτζιάδες καὶ Ἀποστόλιδες ἐν Ὁδησσῷ ὕστερον.

Οὐχ' ἦττον δὲ ἡμαρτημέναι εἰσὶ καὶ αἱ περὶ τὰν εἰσοδημάτων τῶν Ψαρῶν πληροφορίες αὐτοῦ, διότι ἐκαστὴ οἰκογένεια, ἀντὶ 50 γροσίων ὡς λέγει, κατ' ἔτος, ἐπλήρῃ μόνον 30, ὡς τὸ διασωθὲν τῆς κοινότητος τῶν Ψαρῶν κατάστιχον ἐπιβεβαίωσι, ὡς καὶ ἕκαστον πλοῖον, ἀντὶ δύο παράδων τὸ κοιλόν, ἐπλήρῃ τεσσάραις, δύο ἐηλονότι ἀποπλέον, καὶ δύο μετὰ τὴν ἐπικερδῇ πώλησιν· ἐὰν δὲ ζημίαι παριεγίνετο, τότε οἱ δύο παράδες δὲν ἐπέστέφοντο μὲν, ἐλογίζοντο ὅμως διὰ τὸν ἐπόμενον πλοῦν.

Ὅτι δὲ καὶ ταῦτα ἀληθῆ, διαβεβαίωσι ὁ Α. Μοναρχίδης, ὁ τοῦτο κατὰ τὸ 1816 εἰσαγαγών.

τινάστευσεν ἐκ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὡς τοῦτο καὶ ἡ ἐνδυμασία, καὶ τὰ ἔθιμα ἀποδεικνύουσι.

(2) Γόρδ. Βιβλ. Ι. κεφ. 2. τμ. 2. 1.

Περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς τῶν τριῶν νήτων δυνάμεως ὁ μὲν Γόρδων ὀνομάζει αὐτὴν σημαντικὴν, ὁ δὲ Πουκεβίλης τῆς μὲν Ὑδρας κατὰ τὸ 1813 ἀναβιβάζει εἰς 120 πλοῖα, τῶν δὲ Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἀνὰ 60 ἑκάστης, εἰς δὲ τὸ μετέπειτα ὅτι, ἐλαττωθέντος τοῦ ἐμπορίου, ἡλαττώθη καὶ τῶν πλοίων ὁ ἀριθμός. Ὁ δὲ Σ. Τρικούπης καθ' ὃν χρόνον ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τῆς μὲν Ὑδρας ὑπολογίζει τὸ ναυτικὸν εἰς 92 πλοῖα, ὧν μέγιστα ἦσαν τοῦ Τομπάζη κανονίων εἴκοσι καὶ τοῦ Μιαούλη δεκαοκτὼ, ἀποσιωπῶν τὸ τοῦ Λαλεχσὺ (πλοῖον Λαζ. Κουντουριώτου) εἴκοσι καὶ δύο κανονίων τὰ δ' ἄλλα 10 ἕως 14 κενονίων· τῶν Σπετσῶν εἰς πλοῖα 44, τῶν δὲ Ψαρῶν εἰς πλοῖα 40.

Ἡ ναυτικὴ ὁμως τῶν Ψαρῶν δύναμις καὶ κατὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ζώντων ἐμολογίαν συνέκειτο ἐκ πλοίων μὲν (καραβίων) 57, γολετῶν δὲ 10, μυστίκων 20, καὶ σάκολεβῶν 2.

Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῶν Ψαρῶν κατὰ τὰς ἐπισήμους καταγραφὰς ἀνέβαινεν ἐκτὸς ὀλίγων παροίκων εἰς 1210 οἰκογενείας, καὶ κατὰ μέσον ὅρον εἰς 6050 περίπου ψυχάς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν Μύκονος ἓνα εἶχε καὶ μόνον Μαρτίγον, τοῦ δὲ Γαλαξειδίου τὰ πλοῖα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐκύριεύθησαν, τῆς δὲ Κάστου μέχρι τοῦ 1824 μικρὸν, ἢ καὶ οὐδὲν, τῷ Ἑλληνικῷ στόλῳ συνεισήνεγκον, φανερόν, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα μόνα τῶν τριῶν νήσων τὰ πλοῖα ἐχρησίμευσαν.

Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων νήσων πρώτη μὲν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὕψωσεν ἡ τῶν Σπετσῶν, δευτέρα δὲ ἡ τῶν Ψαρῶν, κωλυθεῖσα τοῦτο νὰ πράξῃ κατὰ τὸν Φεβρουάριον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐταιρίας, καὶ τρίτη ἡ Ὑδρα.

Τῶν νήσων δὲ τούτων οἱ πρόκριτοι ἐμυθήθησαν κοι-

νῶς τὸ 1820, ὥς τοῦτο ἢ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συστηθεῖσα ἐφορία ἀποδεικνύει. (1)

Ἡ σύστασις ὁμῶς τῆς ἐφορίας (2) δεικνύουσά τι συστηματικὸν δὲν ἀναιρεῖ καὶ τὴν ἰδέαν, ὅτι πρόκριτοί τινες τῶν νήσων ἰδίως δὲ τῶν Ψαρῶν, ἦταν καὶ πρότερον τὰ τῆς ἑταιρίας μεμυημένοι, καὶ μάλιστα καθόσον οὗτοι εἶχον, ὥς ἀνεφέραμεν, σχέσεις πρὸς συγγενεῖς αὐτῶν ἐν Ῥωσσίᾳ διαμένοντας, μάλιστα δὲ καὶ ἡ τῶν πλοίων ἀπὸ τοῦ 1818 πολεμικὴ κατασκευὴ τοῦτο ἐπιβεβαίωσι. Ἡ δὲ σημαία τῶν Ψαρῶν ἦν ὁμοία τῇ ὑπὸ Σ. Τρικουπῆ περιγραφομένη, με μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἡ τῶν Ψαρῶν ἦν λευκὴ, ὁ δὲ κύκλος, τὰ σύμβολα, καὶ τὰ γράμματα « ἡ ἐλευθερία ἡ θάνατος » ἐρυθρά· ὑφώσαντες λοιπὸν οἱ Ψαριανοὶ τὴν σημαίαν τῆς δευτέρας ἐπαναστάσεως (διότι πρώτη ἦν ἡ τοῦ 1769, ὅτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ τοῦ Τσεσμέ ναυμαχίᾳ μετὰ 23 γαλιωτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἐναμάχησαν) ἐπεμφαν ἀμέσως ὀκτὼ πλοῖα (3), καὶ ὀκτὼ μύστικα εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, μαθόντες ὅτι ἐπὶ φορτηγῶν πλοίων ἐπιβιβάζοντο πολεμοσφέδια, τροφαί, καὶ στρατεύματα διὰ τε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα· ἐκεῖ δὲ τὰ εἰρημένα πλοῖα ἐλθόντα, καὶ εὐρόντια τὰ ἐχθρικά, ἄλλα μὲν ἐβύθισαν, ἄλλα δὲ συνέλαβον, τοὺς δὲ συλληφθέντας στρατιώτας κομίσαντες εἰς Ψαρὰ διεσκόρπισαν ἐκεῖθεν εἰς τὰς νήσους.

Τὰ συμβάντα δὲ ταῦτα οἱ Τούρκοι μαθόντες διελύθησαν, καὶ οὕτως ἡ πρώτη ἐκείνη κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία ἐματαιώθη

(1) Ἀριθ. Ζ τῆς συνοπτικῆς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ὑπὸ Π. Σ. Ὁμηρίδου 1831.

(2) Ταύτης μέλη εἰς Ψαρὰ δ.ω.ίσθησαν ὁ Α. Κατσουλέρης, ὁ Κυριακὸς Μαμουνης, ὁ Ν. Σπανός, καὶ ὁ Γ. Κομνηνός.

(3) Ν. Ἀποστόλη, Ν. Χ. Α. Κοτζιᾶ, Χ. Γ. Κοτζιᾶ, Γ. Ἀποστόλη, Γ. Σακεντάλη, Ν. Ἀργύρη, Ι. Μεγαλίτη καὶ Α. Γεννιτζή.

Συγχρόνως δὲ ἔπεμψαν οἱ Ψαριανοὶ καὶ δύο ἑτερα (τοῦ Γ. Χ. Δ. Κοτζιά, καὶ τοῦ Ν. Καρακωσταντή) κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, τὰ ὅποια ἐκεῖ εὐρόντα τινὰ Τουρκικὰ τὰ κατεδίωξαν, καὶ παρέλαβον τὰ πυροβόλα αὐτῶν, ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ριφθέντων, καὶ ἔφερον εἰς Ψαρὰ πρὸς ὀχύρωσιν αὐτῶν χρησιμεύσοντα. Ἐχοντες ὁμῶς ἀνάγκην οἱ Ψαριανοὶ νὰ ὀχυρώσωσι τὴν νῆσόν των ἔπεμψαν τέσσαρα πλοῖα (τοῦ Α. Γιαννίτζη, τοῦ Γ. Ἀποστολῆ, τοῦ Κ. Χ. Ἀγγελῆ, καὶ τοῦ Ν. Γιάννιρη) πρὸς τὸ Ἰμβριζέ, καὶ κυριεύσαντα τὸ νησίδιον καὶ τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ κανονοστάσιον παρέλαβον ἐκ μὲν τῆς νήσου 14 κανόνια, ἐκ δὲ τοῦ κανονοστασίου 7, καὶ ἔφερον εἰς Ψαρὰ εἰς ὀχύρωσιν αὐτῶν.

Ὁ Σ. Τρικούπης ὁμῶς, καίτοι λαβὼν ταύτας τὰς πληροφορίας παρὰ τοῦ Α. Μοναρχίδου οὔτε ὀρθῶς ὅλως ἐξέθεσεν οὔτε πλήρεις. Ὅσον ὁμῶς ἀληθῆ τὰ παρὰ Τρικούπη εἰρημένα περὶ ἐξαπλώσεως τοῦ ἀγῶνος, περὶ προκηρύξεων, καὶ διοργανισμοῦ τοῦ ναυτικοῦ τῶν τριῶν νήσων, τὰ ὅποια αὐταῖς μεγίστην ὄντως περιποιοῦσι τιμὴν, τοσοῦτον εἰσὶν ἡμαρτημένα, ὅτι στόλος Ψυχρῶν ἦλθε τότε εἰς Ὑδραν. (Τομ. Ι. σελ. 186)

Τὰ δὲ περὶ τῆς εἰς Χίον πρώτης ἐκστρατείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰρημένα παρὰ Σ. Τρικούπη φαίνονται ὅλως κριτικῆς δυνάμεως ἄμοιρα· διότι, ἐὰν ὁ στόλος ἐξέπλευσεν, ὡς λέγει, τὴν 26 ἐκ Ψαρῶν, καὶ τὴν 27 ἀφίχθη εἰς Χίον, τὴν δὲ 28 συνέλαβε τὸν Μολλᾶν, καὶ ἀπῆλθεν, ὁ χρόνος οὗτος μιᾶς ἢ καὶ δύο ἡμερῶν δὲν συγχωρεῖ νὰ διαπραχθῶσιν ὑπὸ τοῦ στόλου τόσα, ὅσα ἀναφέρει, πλοῖα τοὔτέστι νὰ βυθίσωσιν, ἐπιβάτας εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀσίας νὰ ἀποδιβάσωσι, καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ πράξωσι, τὰ ὅποια τοὔλάχιστον, 15 ἡμερῶν ἔστω καὶ ἥττον διάστημα ἀπαιτοῦσιν. Διὸ φανερόν, ὅτι τὰ ἀναφερόμενα, ὡς ὑπὸ τοῦ ἠνωμένου στόλου διαπραχθέντα, εἰσὶν αὐτὰ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀνέφε-

ρεν, ὅτι ὑπὸ τῶν ὀκτὼ Ψαριανῶν πλοίων πρὸ τῆς ἀφί-
ξεως τῆς Ὑδραϊκῆς μοίρας κατωρθώθησαν.

Τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ ἠνωμένου στόλου διαπραχθέντα ἦσαν
ἢ ἔκδοσις ἐγγράφων καὶ προκηρύξεων· καὶ τὰ μὲν
ἐγγράφα ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ ναυάρχου Ψα-
ριῶν Ν. Ἀποστόλη, αἱ δὲ προκηρύξεις· ἐξ Ὑδρας κο-
μισθεῖσαι διανεμήθησαν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Χίου.
Ἀποτυχόντος ὁμῶς τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς Χίον τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ στόλου ἀφίξεως διὰ τε τὴν τῶν κατοίκων ἀ-
συμφωνίαν, καὶ διὰ τὸ ἀσύμφορον τῆς τούτων ἐπανα-
στάσεως, ἐπεταχύνθη ἡ διάλυσις τῆς ἐκστρατείας καὶ
διὰ τὴν γενομένην δυσარέσκειαν τῶν τὴν 28 τοῦ μη-
νὸς συλλαβόντων τὴν περί ἧς ὁ λόγος λείαν πλοιαρ-
χων. Ἄν ὁ Σ. Τρικούπης δὲν ἔλαβεν ὀρθῶς περὶ
τούτου πληροφροῦν οὐδόλως θαυμάζομεν· θαυμάζομεν
ὁμῶς, πῶς ἔμεινεν ἄγνωστον τῷ Σ. Τρικούπῃ πρᾶγμα
καὶ τοῖς παισὶ γνωστὸν, ὅτι δηλονότι ἡ γενικὴ ἀρχη-
γία οὐδέποτε ἐδόθη ὑπὸ τῶν ἄλλων νήσων τῷ ναυάρ-
χῳ Ὑδρας, ὡς τοῦτο καὶ τῆς Διοικήτεως τὰ ἐγγράφα
ἐπιβεβαιοῦσι, τρεῖς ναυάρχους ἀναγνωρίζοντα, καὶ αὐ-
τὸς ὁ ὄρκος, ὃν ὁ ἴδιος Τρικουπῆς ἐν ταῖς αὐταῖς σε-
λῆσιν ἀναφέρει, καὶ πλείστα ἄλλα, π. χ. ἡ ἀγορά τοῦ
πλοίου ἐν Ἐρεσσῷ ὑπὸ τῶν τριῶν ναυάρχων, ἡ ἐκ-
στρατεία εἰς Σάμον, καθ' ἣν τὰ Ψαρά ἀντὶ ἐνὸς πέντε
ναυάρχους ὠνόμασαν, ἡ ἐν τῷ Γέροντι τῶν τριῶν
ναυάρχων σκέψις, καὶ ἄλλα πολλὰ, τὰ ὅποια προβαί-
νοντες μνημονεύομεν. Ἐάν ὁμῶς ὁ Σ. Τρικούπης, ὡς
καὶ ὁ Γόρδων (1), τεκμαίρεται τοῦτο ἐκ τῶν ἀδιαφι-
λονεικῆτων πρωτείων Ὑδρας, νομίζομεν, ὅτι αὕτη δὲν
εἶναι ἀποχρῶτα ἀπόδειξις, διότι καὶ τῶν δύο ἄλλων
νήσων ἑκατέρω εἶχε τι ἴδιον, μάλιστα δὲ τὰ Ψαρά
τὴν θέσιν αὐτῶν· διὸ ἡ γενικὴ ἀρχηγία καὶ διὰ φιλο-

(1) Β.βλ. I κ.φ. 2 τμ. 2.

τιμίαν δὲν ἡδύνατο ἐνὶ νᾶ ἀποδοθῆ, μάλιστα δὲ καὶ μεταξὺ τῶν πλοιάρχων, ἵνα μὴ ἡ φιλοτιμία αὐτῶν προσβάλληται, ἐδίδοτο συνήθως τῷ πρεσβυτέρῳ.

Μετὰ τὴν διάλυσιν δὲ ταύτης τῆς ἐκστρατείας ἔπεμψαν αὖθις οἱ Ψαριανοὶ πλοῖα νὰ περιπλέωσι τὰ παράλια τῆς Τουρκίας, ἰδίως δὲ τῆς Ἀσίας, καὶ κωλύοντα μεταφορὰς πολεμεφοδίων καὶ στρατευμάτων εἰς τε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα νὰ μανθάνωσι ταυτοχρόνως καὶ περὶ τῶν κινήματων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Τὰ πλοῖα δὲ τέχνη μαθόντα τὴν ἐκπλευσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀνήγγειλαν τοῦτο εἰς Ψαρὰ, οὐχὶ δὲ ὡς ὁ Σ. Τρικούπης ἐξιστορεῖ. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἔπεμψαν ἀμέσως τὸ ταχύπλουν τῶν πρὸς τοὺς συναδέλφους τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιώτας, καὶ παρεσκεύασαν τὰ πλοῖά των εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. (Ἦσαν δὲ τὰ πλοῖα Ν. Ἀποστόλη, νυχάρχου, Α. Γιαννίτζη, Γ. Σκαντάλη, Γ. Ἀποστόλη, Ν. Χ. Δ. Κοτζιᾶ, Δ. Χ. Ι. Κοτζιᾶ, Χ. Γ. Κοτζιᾶ, Δ. Ν. Κοτζιᾶ, Ν. Ἀργύρη, Ιω. Καλάρη, Θ. Κηλάρη, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Χ. Ν. Μιμούρη, Α. Κοντοῦ, Κ. Χ. Κυριακοῦ, Ι. Μηλαίτη, Θ. Μιθιοῦ, Δ. Μαρούκη, Χ. Α. Δομιστίνη, Α. Κουτζούκου (Δομιστίνη), Ν. Γιάνναρη, Ϊ. Καρακωσταντῆ, Γ. Σαρῆ, Ν. Μαυρογιάννη, Α. Μητάρη, Α. Βουρέκα, καὶ Κ. Χ. Ἀγγελῆ· πρὸς τοῦτοις δὲ ἦσαν καὶ ἐν Λήμνῳ, καὶ ἐν τῇς Αἴνου ὑπὸ σημαίην Ψαριανὴν, καὶ 15 Ψαριανὰ μύστικα· τὸ ὅλον λοιπὸν 44, προστιθεμένου καὶ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Γ. Κηλαφίτη, ὅπερ ἦλθεν εἰς τὸν στόλον τὴν 26, 45). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς οὗτος τοῦ Ψαριανοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην σημειοῦται κατὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, δῆλον ὅτι τὰ ὑπὸ Σ. Τρικούπη ἀναφερόμενα τῶν Ψαρῶν 21 καὶ τινὰ μικρὰ εἰσὶν ἡμαρτημένα.

Συνενωθεῖσιν δὲ ἡ Ψαριανὴ μοῖρα μετὰ τῆς Ὑδρακῆς καὶ Σπερσιωτικῆς ἐξέπλευσεν εἰς συναπάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ μόλις αὗται ἀνήχθησαν ἄνω τῶν Ψαρῶν εἶδον, ὥς καὶ αὐτὸ τοῦ Ι. Τομπάζη τὸ ἡμερολόγιον ἐπιδεχαιοῖ, τὴν 24, καὶ οὐχὶ τὴν 26 κατὰ Τρικούπην, ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ Μιτυλήνης πρὸς Σίγριον, καὶ οὐχὶ πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας κατὰ Τρικούπην, πλοῖον πρὸς τὸ θόρειον τῆς Χίου στενὸν κατὰπλέαν, καὶ κατ' ἀρχὰς αὐτὸ κορβέτον ὑπολαβόντες ἐπεμφαι οἱ ναύαρχοι τὰς λέμβους τῶν Ἰνκ ῥυμουλκήσας τὴν γολέταν τοῦ Τομπάζη πρὸς αὐτὸ, διότι αὕτῃ εἶχεν ἐν τῇ πρῶρᾳ πυροβόλον, ἵνα πετυρακτωμέναις σφαίραις καίῃ τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Γνωρίσας ὁμοῦς ὁ στόλος ὅτι αὐτὸ ἦν δίκροτον διευθύνετο πρὸς αὐτό. Αὐτὸ δὲ αὐτὸν ἰδὼν ἀντὶ νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου ἐλοξοδρόμησε, καὶ ἐλλιμενίσθη εἰς Ἐρεσσόν. Εἰκὲ δὲ ἐλλιμενισθὲν ἐγνωστοποίησεν εἰς Μιτυλήνην, ἵνα ἀποσταλῶσιν αὐτοῦ εἰς βοήθειαν στρατιῶται, οὐχὶ δὲ ὅτι παρέλαβεν ἐκ τῆς ξηρᾶς στρατιώτας, ὥς οὐκ ὀρθῶς ὁ κύριος Τρικούπης ἐξιστορεῖ.

Περὶ δὲ τῆς τοῦ δίκροτου πυρπολήσεως λέγει ὁ Σ. Τρικούπης (1) ὅτι οἱ πλοίαρχοι Ἕλληνες συνήλθον τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ἐπὶ τῆς νυαρχίδος τῶν (ἐννοῶν δηλονότι οὐκ ὀρθῶς ἓνα καὶ μόνον ναύαρχον) εἰς συμβούλιον, καὶ συνεσχέποντο περὶ τοῦ τρόπου, καὶ πολλὰ τεχνάσματα προτείναντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὸ δίκροτον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν ἰδέαν δὲ ταύτην Ἄγγλος τις πλοίαρχος (πρᾶγμα οὔτε ὑπὸ Ι. Τομπάζη ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του ἀναφερόμενον οὔτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γόρδονος, ἀλλὰ ὑπὸ μόνου τοῦ Σ. Τρικούπης!) κατὰ τὸν Καρηρέα ἀπαντήσας τὴν ἐλληνικὴν μοῖραν ἔδωκε τῷ Ι. Τομπάζη. Ὁ δὲ Ν. Ἀποστό-

(1) Τέμ. Α'. σελ. 275.

λης εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ νήσῳ του ἐγίνετο λόγος περὶ πυρπολικῶν, διότι ἔζων διάφοροι ναῦται, οἱ ὅποιοι παρῆσαν καθ' ὃν καιρὸν οἱ Ῥῶσσοι ἔκαυσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Τσεσμέ τὸν τουρκικὸν στόλον δι' αὐτῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἤξευρε πῶς παρσκευάζοντο. Ἐν τούτοις ἡ λέξις Μ π ο υ ρ λ ό τ ο ν ἔτρεχεν ἐξ ἑνὸς εἰς ἄλλο στόμα ἐν τῷ συμβουλίῳ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις τῶν παρευρισκομένων πλοιάρχων τὰ περὶ παρασκευῆς αὐτοῦ, καὶ ἔφθασε καὶ εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν μὴ ἐν τῷ συμβουλίῳ ἀξιωματικῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ τις Ἰωάννης Πάργιος, ἐπονομαζόμενος Πατατοῦκος, κάτοικος τῶν Ψαρῶν, ὅπου ἐπηγγέλλετο τὸν διδάσκαλον τῆς πρακτικῆς ναυτικῆς. Οὗτος εἶπεν, ὅτι ἤξευρε πῶς παρσκευάζετο τὸ πυρπολικόν, καὶ παρσκεύασεν ἐν τῶν πλοίων τῆς ἐκστρατείας. Τὸ πυρπολικόν τοῦτο ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ δικρότου τὴν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλητε καὶ ἐκίη εἰς μάτην. Ὁ Πατατοῦκος κατεσκεύασε καὶ ἐν ἄλλο σταλὲν ἐπὶ τοιαύτῃ χρήσει ἐκ Ψαρῶν (τὸ σταλὲν τοῦτο ῥητικῶς λέγει τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Τομπάζη πυρπολικόν)· μετεποίητεν εἰς πυρπολικὸν τὸ πλοῖόν του καὶ ὁ πλοίαρχος Καλαφάτης. (Ποῦ, καὶ πότε;) Ταῦτα ἐπισκευάζει ὁ Σ. Τρικούπης περὶ πυρπολικῶν κατασκευῆς, φιλοτιμούμενος ἔσως νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐφεύρεσιν αὐτῶν, ἡ τοῦλάχιστον τὴν ιδέαν τῆς χρήσεως, τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας.

Λέγοντες ὁμῶς, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ταῦτα ἐπισκευάζει, ἀναφέρομεν αὐτὸ τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὃπερ καὶ τῇ ἐμῇ πατρίδι πασίγνωστον ἦν, καὶ τῷ κυρίῳ Τρικούπῃ γνωστὸν διότι τῷ μὲν Τρικούπῃ γνωστοποιήσας ὁ Κ. Νικόδημος μετέδωκε τὰς δεούσας περὶ τούτου σημειώσεις, (ὧν μέρος μόνον ὁ Σ. Τρικούπης ἐν τῇ Βασημειώσει τοῦ ΙΕ κεφαλαίου τῆς ἱστορίας του κατεχώρισεν,) καὶ εἰς λόγους περὶ τούτου μετ' αὐτοῦ ἐλθὼν τῷ εἶπεν, ὅτι δὲν διαφιλονεκεῖ τὴν συναπάντησιν τοῦ Ἀγγλου πλοιάρχου.

χου μετὰ τοῦ Ι. Τομπάζη, ἡ ἐφεύρεσις, ὅμως τῶν πυρπολικῶν εἶναι ἐλληνικὴ, καὶ τῷ διηγήθῃ τὸ ἱστορικόν· ὁ δὲ Τρικούπης τῷ εἶπεν ὅτι τοῦτο ἐδιηγήθησαν αὐτῷ ἄνθρωποι ἀξιώπιστοι· ὁ δὲ Νικόδημος τῷ ἀπήντησεν ὅτι καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀξιώπιστος· τότε ὁ Τρικούπης τοῦ ἐζήτησε τὰς περὶ τοῦτου σημειώσεις αὐτοῦ ἅς καὶ τῷ ἔδωκε, τὰς ὁποίας ὁ Σ. Τρικούπης λαβὼν, καὶ τὰς ὁποίας τοῦλάχιστον νὰ μνημονεύσῃ ὥρειλε, παρέλειψε· διὸ πρὸς διασάφισιν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, καὶ ἐξακριβώσιν τῆς ἀληθείας ἀνιέρομεν αὐτὸ ὡς συνέβη· Ἄμα δηλονότι ὕψωσαν τὰ Ψαρὰ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, συνεκρότησαν οἱ πρόκριτοι καὶ πλοίαρχοι τῶν Ψαρῶν συμβούλιον ἵνα σκεφθῶσι πῶς τὸν ἐχθρὸν πολεμήσουσιν· ἔδοξε δ' αὐτοῖς νὰ παρσκευάσωσι τὰ πρὸς πόλεμον κατάλληλα πλοῖά των· ἐπειδὴ δὲ τὸ πλοῖον τοῦ Γ. Κηλαρχίτη δὲν ἐρρίνετο ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ εἰς τοῦτο κατάλληλον, καὶ οὐδεὶς περὶ αὐτοῦ λόγος ἐγένετο, τότε ὁ Γ. Κηλαρχίτης εἶπεν, « ἐπειδὴ ἄρχοντες! οὐδεὶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πλοίου μου, ἐγὼ θὰ τὸ κίμῳ μπουρλότον (οὕτως ὠνόμαζον τότε τὸ πυρπολικόν) καὶ θὰ τὸ διευθύνω καὶ μόνος μου ». Τοῦτο ἀκούσαντες οἱ πρόκριτοι τῶν Ψαρῶν ἐπήνεσαν αὐτὸν, καὶ ἐνέκριναν τὴν πρότασίν του. Αὐτὸς δὲ μετεποίησεν ἀμέσως τὸ πλοῖόν του εἰς πυρπολικόν, καθὼς καὶ ὁ Σ. Τρικούπης τοῦτο λέγει, ὅπερ ὅμως, ἵνα μὴ φωριθῇ, καὶ ἀναιρέσῃ τὴν ἰδέαν τῆς ἐφευρέσεως, ἣν ἀποδίδει τῷ Ἀγγλῷ πλοίαρχῳ, λέγει ἀορίστως! ἀλλὰ τοῦτο λέγων, μὴ ὀρίζων δὲ τὸ ποῦ, τουτέστιν ἐν Ἐρετσῷ, ὁμολογεῖ ἀκουσίως τὴν τοῦ πυρπολικοῦ κατασκευὴν εἰς Ψαρὰ, καὶ ἐπομένως ἀναιρεῖ τὴν ἰδέαν του, ὅτι Ἀγγλος πλοίαρχος τὴν πρώτην ἰδέαν ἔδωκε, διότι ἀποδείκνυται, ὅτι πρὸ τῆς συναπαντήσεως τοῦ Ἀγγλοῦ πλοίαρχου κατὰ τὸν Καφηρέα μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Τομπάζην μοίρας ὑπῆρχεν ἤδη εἰς Ψαρὰ κι-

τεσκευασμένον πυρπολικόν, ὡς καὶ ἀληθῶς ὑπῆρχε, καὶ οὐ μόνον τὸ τοῦ Γ. Καλαφάτη, ἀλλὰ καὶ τὸ πλοῖον τοῦ γέροντος Γιαννίτζη, ἄρα δύο πυρπολικά. Ὁ Γ. Καλαφάτης ἐν Μασσαλίᾳ πολὺν καιρὸν διαμείνας ἔμαθε τὸν τρόπον τοῦ κατασκευάζειν πυρπολικά.

Παρά τοῦτον δὲ τὴν τῶν πυρπολικῶν κατασκευὴν ἐ- διδάχθη παρά τινος ἀξιωματικοῦ Γάλλου ἐν Τουλῶνι καὶ ὁ Ἰωάννης Πατατούκας, ὃν τὰ Ψαρά, ὡς ἐκ Πάργας εἰς Ψαρὰ παιδίον ἐλθόντα ἀνατραφέντα, νυμφευθέντα, καὶ ἀποκαταστάντα, υἱοθέτησαν, καὶ ἀποθανόντα δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐνεταφίαν, καὶ μηνιαίαν σύνταξιν τῇ οἰκογενείᾳ του ἐχορήγουν.

Οὗτος εὐρεθεὶς τότε ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Ν. Ἀπριστόλη κατσκεύασε πρῶτον μὲν ἐν Ὑδραϊκὸν πυρπολικόν, τὸ ὁποῖον ἀπέτυχεν, ἔπειτα δὲ ἐν Λήμνιον, τὸ εὕρισκόμενον ἐν τῷ στόλῳ, καὶ οὐχὶ εἰς Ψαρά, καὶ τὸ ὁποῖον οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἠγόρασαν ἐν ὀνόματι τῶν πατρίδων των, καὶ τοῦτο διευθύνας ὁ Δ. Παπανικολῆς κατὰ τοῦ δικρότου ἐπέτυχεν.

Τὰ δύο δὲ ταῦτα ἠναγκάσθησαν οἱ ναύαρχοι νὰ κατασκευάσωσι πρὸ τῆς ἐκ Ψαρῶν ἀφίξεως τῶν δύο πυρπολικῶν, διότι ἐφοδοῦντο, ὡς σφοδροῦ νοτείου πνέοντος ἀνέμου, μήπως τὰ ἐκ Ψαρῶν περιμενόμενα πυρπολικά βραδύνωσι νὰ κομισθῶσι, καὶ τὸ δίκροτον πρὸ τῆς τούτων ἀφίξεως ἀναχωρήσῃ.

Πνέοντος δὲ τὴν 25 καὶ 26 σφοδροῦ ἀνέμου δὲν ἠδύνατο ὁ Ἑλληνικὸς στόλος νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ δικρότου. Τὴν δὲ 26 ἦλθεν ἐκ Ψαρῶν καὶ τὸ πυρπολικόν τοῦ Γ. Καλαφάτη, κομισθὲν ὑπὸ τῶν πλοίων Χ. Γ. Κοτζιά, καὶ Κ. Χ Κυριακοῦ, ἐπὶ τούτῳ ἐκεῖ πεμφθέντων, ὡς καὶ αὐτὸ τοῦ Ι. Τομπάζη τὸ ἡμερολόγιον (1) ἐπιβεβαιοῖ, ὅτι ἀδελονότι τὴν 26 ἦλθε τὸ

(1) Ἰδ Γέρδ. 1 διβλ. κερ. 4 τὸ παράρτημα.

πυρπολικὸν ἐκ Ψαρῶν». Τὴν δὲ 27 περὶ τῆς 8 1/2 ὥρας π. μ. κανονοβολούντων τῶν πλοίων τὸ δίκροτον, οὐχὶ βεβαίως ὡς λέγει ὁ Σ. Τρικούπης ἐκατέρωθεν, διότι τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ἔχοντας τοῦ δικρότου ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρυμνήσια, ὥρμησε τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ Δ. Παπανικολῆ εἰς τὴν πρῶραν αὐτοῦ, τὸ δὲ Γ. Καλαφάτη εἰς τὸ μέσον τοῦ δικρότου· ἀλλὰ τὸ μὲν Καλαφάτη ὡς ἀτελές, δὲν διέδωκε φλόγας, τὸ δὲ Δ. Παπανικολῆ κατέκαυσεν αὐτό.

Μετὰ τὴν πυρπόλησιν δὲ τοῦ δικρότου ἦλθεν ἐκ Ψαρῶν καὶ τὸ ἕτερον Ψαριανὸν πυρπολικόν, τὸ τοῦ Γιαννίτζη, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώρθωσεν ὁ ῥηθεὶς Πατατοῦκος· Πῶς λοιπὸν ταῦτα ὁ Σ. Τρικούπης γινώσκων ἡδύνατο νὰ ἐπισκευάσῃ τοιαῦτα ἐπίπλαττα περὶ συναντήσεως Ἀγγλοῦ πλοιάρχου, δόντος δὴθεν τὴν περὶ πυρπολικοῦ ιδέαν; Πῶς ἡδύνατο ὁ Ν. Ἀποστόλης, παρόντων καὶ τῶν Ψαριανῶν πλοιάρχων, νὰ εἴπῃ τοιαῦτα, καὶ τόσῃ νὰ δείξῃ ἄγνοίαν, ἔπειτα δὲ νὰ στείλῃ τὰ ῥηθέντα δύο πλοῖα νὰ μετσκομίσωσιν ἐκ Ψαρῶν τὰ πυρπολικά; Πῶς ἀγνοούντων καὶ πλοιάρχων καὶ ναυάρχου νὰ ἀφίχθῃ παραδόξως τὴν 26 τὸ πυρπολικὸν ἐκ Ψαρῶν;

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἡ ἐλαχίστη δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐφεύρεσις τῶν πυρπολικῶν, καὶ τελειοποιήσις αὐτῶν εἰς τὸ μετέπειτα, ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη κατὰ σύγκρισιν πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Κόχραν ἐδίδαξεν, ἐπικίνδυνα μάλιστα καὶ τοῖς πυρπολισταῖς ὄντα, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν, καὶ ἰδίως εἰς τὰ Ψαρά.

Ἐὰν τὰ πυρπολικά, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, καὶ τὴν νίκην τῷ Ἑλληνικῷ στόλῳ ἐδίδον, καὶ ἐν καιρῷ κινδύνου αὐτὸν ἔσωζον, εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἐφεύρεσις τῶν πυρπολικῶν τὸ ἀνεκτίμητον καὶ μέγιστον τῶν ἔργων, τῶν ὅσα δύναται νὰ καταδείξῃ ὁ Ἑλληνικὸς ἀγών. ἐπομένως ὁ τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας νὰ ἐξαίρεση ζητῶν ἀποπειρᾶται νὰ σφέ-

ση τὴν μεγίστην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους δόξαν· καὶ ἂν ἐν γνώσει τοῦτο ποιῇ, πάντως ἀσεβεῖ καὶ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τὸ ἔθνος του.

Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος ὦν ἐλλιμενισμένος ἐν Κυδωνίαις προσεκλήθη εἰς βοήθειαν τοῦ δικρότου, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐφάνη πρὸς τὸ Σίγριον, καὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἰδὼν κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ καταδιωκόμενος.

Ἐπειτα δὲ οἱ ναύαρχοι ἵνα ἐκφοβίσωσι τοὺς Τούρκους περισσότερον εἰσέπλευσαν μετὰ τῶν στόλων των εἰς Μοσχονήσια.

Ἐκεῖ δὲ πρόκριτοι Κυδωνιεῖς εἰς τὸν στόλον ἐλθόντες ἀνήγγειλαν τοῖς ναυάρχοις, ὅτι οἱ τοῦρκοι ἔλαβον ἐκ τῶν προκρίτων ὁμήρους. Οἱ δὲ ναύαρχοι, ἵνα μὴ δώσωσι τοῖς Τούρκοις ἄρορμὴν εἰς τὸ νὰ κακοποιήσωσι τοὺς κατοίκους ἀπεφάσισαν νὰ ἀπέλθωσι. Ἀμα ὅμως ἀνήχθησαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσι, καὶ ἀγκυροβολήσαντες, διότι ἄλλοι Κυδωνιεῖς ἐλθόντες ἐκοινοποίησαν αὐτοῖς ὅτι οἱ τοῦρκοι ἐφορμήσαντες εἰς τὴν πόλιν ἤρξαντο νὰ σφάζωσι τοὺς Ἑλληνας, διέταξαν τὰς λέμβους τῶν πλοίων καὶ τὰ Ψαριανὰ μυστικά νὰ εἰσπλεύσωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῶν Κυδωνιῶν. Ταῦτα δὲ ἀποβιβάσαντα τὰ πληρώματα τῶν συνήψαν μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ παραλαβόντα ὅσους ἠδυνήθησαν ἔφερον εἰς τὰ πλοῖα.

Οὕτω λοιπὸν σώσαντες οἱ στόλοι τοὺς κατοίκους, καὶ εἰς ταῦτα, καὶ εἰς τὰ ἰδικά των ἐπιβιβάσθέντας, μετέφερον εἰς Ψαρὰ, καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλας νήσους, ὡς οὐκ ὀρθῶς ὁ Σ. Τρικούπης λέγει. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ φιλοξενήσαντες αὐτοὺς ἐφρόντισαν καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς των εἰς ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη διὰ τῶν πλοίων των. Ἐκ τῶν εἰρημένων δὴλον γίνεται, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης οὔτε περὶ τούτων ὀρθὰς ἔχει πληροφορίας, οὔτε περὶ φόρου, ὃν οἱ Τοῦρκοι τῆς Μιτυλή-

νης τοῖς Ψαριανοῖς ὑπείσχεθησαν, διότι δὲν ἦτο τοῦτο τότε, ἀλλὰ τὸ 1823 ἔτος. Μετὰ ταύτην δὲ τὴν ἐκστρατείαν ἀπέστειλαν αὐθις οἱ Ψαριανοὶ πλοῖα, ὡς καὶ πρότερον ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, εἰς τὰ μέρη τῆς Τουρκίας, τὰ ὅποια μολόντα τὴν ἐκπλευσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπανῆλθον, καὶ ἀνήγγειλον εἰς Ψιρά.

Οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἀπέστειλαν ἀμέσως τὸ ταχύπλουν των πρὸς τοὺς συναδέλφους των, οἱ ὅποιοι παρασκευάσαντες τοὺς στόλους των ἐπέμψαν εἰς Ψαρά.

Ἐκεῖθεν δὲ ἠνωμένοι ἀπέπλευσαν κατ' εὐθείαν εἰς Σάμον, περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ τηλεγράφου τὴν διεύθυνσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, καὶ εἰς τὸ βόρειον τῆς Σάμου ἀφικθέντες ἔμαθον, ὅτι ὁ Τουρκικὸς ἐλλιμενίζετο ἐν Κολώναις.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην, ὡς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα θεβαιοῦσι, παρεσκεύασαν οἱ Ψαριανοὶ 31 πολεμικά, καὶ 4 πυρπολικά (ἡγουν τοῦ Ν. Ἀποστόλη, Α. Γιαννίτζη, Δ. Λαίνου, Α. Σαρῆ, Γ. Χ. Μηκέ, Χ. Κ. Καμπούρη, Α. καὶ Δ. Παπανικολῆ, Μ. Βαλαδάνου, Α. Τσιώτση, Α. Καλημέρη, Γ. Βαγκάρα, Ε. Σκαντάλη, Γ. Ἀποστόλη, Ν. Χ. Δ. Κοτζιά, Δ. Χ. Ι. Κοτζιά, Χ. Γ. Κοτζιά, Ν. Ἀργύρη, Θ. Καλάρη, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Α. Κοντοῦ, Κ. Χ. Κυριακοῦ, Ι. Μηλαίτη, Θ. Μαθιοῦ, Α. Κουτζούκου, Ν. Γιάνναρη, Ν. Καρακωσταντῆ, Ν. Μαυρογιάννη, Α. Βουρέκα, Κ. Χ. Ἀγγελῆ, καὶ δύο ἕτερα Θ. Λημνίου, καὶ Χ. Βυσβίζη ὑπὸ σημαίαν Ψαριανήν. Πυρπολικά δὲ τὸ τοῦ Χ. Γ. Κοτζιά, διοικούμενον ὑπὸ Ν. Σπανοῦ, τοῦ Βαγκάρα ὑπὸ Δ. Κοτζούκου, τοῦ Χ. Ι. Ἀργύρη ὑπὸ Γ. Πέτρου, καὶ τοῦ Γιαννίτζη ὑπὸ Ν. Σαριγιάννη, πρὸς ταῦτα δὲ καὶ δέκα μυστικά), καὶ ναυάρχους πέντε, τὸν Ν. Ἀποστόλην, τὸν Ν. Χ. Δ. Κοτζιά, τὸν Ι. Καλάρην, τὸν Γ. Σκαντάλην, καὶ τὸν Α. Γιαννίτζην.

Ὁ ὅλος δὲ ἐλληνικὸς στόλος, προστιθεμένων καὶ

τινων Κασσίων, ἀνέβαινεν εἰς 110, καὶ οὐχὶ εἰς 90, ὥς ὁ Σ. Τρικούπης ἐξιστορεῖ (1). Πάντως ὁμως ὀρθὰς πληροφορίας ὁ Σ. Τρικούπης οὐδὲ περὶ τῶν 9 φορτηγῶν ἔλαβε, διότι ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ Ῥωσσοῦ δὲν φρίνοντα, συλλαβῶν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἑκαυτεῖ ἐκουσίως, φοδούμενος μήπως προκύψῃ διχόνοιά τις, μέτρον ἴσως οὐχὶ τοσοῦτον φρόνιμον, διότι ταῦτα ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πυρπολικά.

Λέγων ὁμως ὁ Σ. Τρικούπης « οἱ Ἕλληνες αὐτόπται τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς ἐκστρατείας ἠτοίμασιν τέσσαρα καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης » ἐννοεῖ ἢ τοῦλάχιστον πᾶς τις ἐννοήσει, ὅτι ὁλος στόλος εἶχε τέσσαρα μόνον πυρπολικά. Ἀλλὰ αἱ πληροφορίες αὐτοῦ ἀποδείκνυνται ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἡμαρτημένα, διότι κατ' αὐτὰ μόνος ὁ Ψαριανὸς στόλος εἶχε τέσσαρα. Τὸ νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐκστρατείαν μόνον οἱ Ψαριανοὶ εἶχον πυρπολικά, τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἐν τῇ πρώτῃ ὑποχωρήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου δύο μὲν Ψαριανὰ ἐκάησαν, ἐν δὲ Ῥωσσοῦ ἐκάη, τὸ δὲ ἕτερον συνελήφθη.

Τὰ εἰρημένα ἀληθῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τῷ Σ. Τρικούπῃ περὶ τούτου ὑπῆρχεν ἄγνοια· πλὴν καὶ ἕτερόν τι ἀποκαλύπτεται ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τούτου τοῦ χωρίου τοῦ Σ. Τρικούπῃ πρὸς τὸ τοῦ Γόρδονος (2), λέγοντος ὅτι « ὁ ἑλληνικὸς στόλος τὴν πρωίαν τῆς 11 ἀποπλεύσας πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὴν 12 ἐν Κῷ αὐτὸν μαθὼν ἐπεμψεν ἐκεῖσε τέσσαρα πυρπολικά νὰ τὸν προσβάλωσιν », καὶ τοῦτο τὸ ἕτερον νομίζομεν, ὁ Σ. Τρικούπης ζητήσας κατ' ἐννοίαν νὰ μεταφέρῃ, εἰς τὴν ἐννοίαν ὁμως μὴ ἱκανῶς ἐπιστήτας, διέστρεψε τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς· διότι τῷ ὄντι ὁ Τουρ-

(1) I. τομ. σελ. 224.

(2) Βιβλ. I. κερ. 4. τμ. 1.

κικός στόλος ἐν Κολώναισι ὧν ἐλλιμενισμένος, καὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἰδὼν, καὶ τὰ ἀγκύρια (γούμενας κατὰ ἀφαιρεοῖν τοῦ ἡ. τουτέστιν ἡγούμενα σχοινία) κόψας ἀπέπλευσεν εἰς Κῶ· ὁ δὲ ἑλληνικὸς ἐνεκὰ τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου ἐλλιμενισθεὶς ἐκεῖ. ἀπῆλθε μετὰ τὴν κατίπαισιν τοῦ ἀνέμου εἰς Κῶ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τουρκικοῦ, ὅστις ἰδὼν τὸν Ἑλληνικὸν ἐρχόμενον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ μεσημβρινοανατολικόν, καὶ, γαλήνης οὕσης, διέμεινεν ἐκεῖ, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ὁ Ἑλληνικός.

Πνεύσαντος δὲ βορείου ἀνέμου στραφεὶς ὁ Τουρκικὸς ἐδίωκε τὸν ἑλληνικόν, καὶ διωκομένου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπωλέσθησαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τέσσαρα πυρπολικά. Καὶ ὁ μὲν Ἑλληνικὸς διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ἦλθεν εἰς Σάμον, ὁ δὲ τουρκικὸς ἔμεινεν ἐν Κῶ.

Ἐκ Σάμου δὲ ἔπεμψεν ὁ ἑλληνικὸς προφυλακίδας καὶ Ψαριανὰ τοῦ Γιανίτζη, τοῦ Γ. Ἀποστόλη, καὶ τοῦ Δ. Χ. Ι. Κοτζιά. Ἐλθοῦσι δὲ αἱ προφυλακίδες εἰς Λέρον ἔμαθον, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Ῥόδον, σκοπῶν νὰ ἐνωθῇ ἐκεῖ μετὰ τοῦ περιμενομένου Αἰγυπτιακοῦ. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ Ἑλληνικὸς ἀπῆλθεν εἰς τὸ δυτικὸν τῆς Λέρου, Καλύμνου, καὶ Κῶ, εἰς τὸ Γιαλί, πλησίον τῆς Νισύρου, ὅπου ἦλθον καὶ οἱ πρόκριτοι Ὑδρας καὶ Σπετσῶν, μαθόντες τὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἐκστρατείαν δυσάρεστα συμβάντα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐκεῖ δὲ μείνας ὁ Ἑλληνικὸς ἔπεμψε προφυλακίδας εἰς Ῥόδον, αἱ ὁποῖαι ἐπανελθοῦσαι ἀνήγγειλον, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἔρχεται, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἰδὼν αὐτὸν ἐρχόμενον ὁ Ἑλληνικὸς ἀνήχθη πρὸς τὴν Κῶ.

Ἀπερχομένου δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου διεκρίθησαν τὰ τρία πλοῖα, ὁ Ι. Βούλγαρης, ἡ γολέτα τοῦ Τομπάζη, καὶ ὁ Δ. Χ. Ι. Κοτζιάς, ὡς μείναντες καὶ κανονοβολήσαντες καὶ κανονοβοληθέντες· ἐπειδὴ δὲ ἡ Γολέτα τοῦ Τομπάζη εὐρέθη μεταξύ στόλου καὶ Νισύρου

ποδίσασα κάτωθεν τῆς Νισύρου ἠνώθη μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Πνεύσαντος δὲ ἀνέμου ἤλθεν ὁ Ἕλληνικὸς εἰς Κέραλον ἔξω τῆς Κῷ καὶ ἠγκυροβόλησεν, ὁ δὲ Τουρκικὸς ὁλως ἀνεχώρησεν. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης καὶ περὶ ταύτης τῆς εἰς Σάμον ἐκστρατείας οὔτε εὐκρινεῖς ἔλαβε πληροφορίας, οὔτε ὀρθάς.

Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην μαθόντες οἱ Ψαριανοί, ὅτι ἡ Κασσάνδρα ἐδεῖτο τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἔπεμψαν εἰς βοήθειαν αὐτῆς 11 πλοῖα (τοῦ Γ. Σχαντάλη, ἀρχηγοῦ, τοῦ Α. Γιανίτζη, Γ! Ἀποστόλη, Ι, Καλίρη, Α. Κοντοῦ, Α. Βουρέκα, Δ. Χ. Ι. Κοντζιά, Χ. Γ. Κοτζιά, Νικ. Ἀργύρη, Ν. Γιάνναρη, καὶ Κ. Χ. Ἀγγελῆ).

Ταῦτα δὲ τὰ πλοῖα δόντα τὴν δέουσαν συνδρομὴν ὁ δὲ Δ. Χ. Ι. Κοτζιάς καὶ δύο κανόνια, καὶ δύο πλοῖα πλησιάσαντα πρὸς τὸν Ὀλύμπου συνεννόηθησαν μετὰ τῶν Ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου πρὸς ἐπανάστασιν αὐτοῦ, πεμφέντων ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν Ν. Κασιμούλην ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Χ. Γ. Κοτζιά εἰς Ψαρὰ, ἵνα μετὰ τῶν Ψαριανῶν περὶ τῶν εἰς ἐπανάστασιν μέσων συνεννοηθῇ. Τὰ δὲ Ψαριανὰ πλοῖα μὴ ὄντα πλέον ἐν Κασσάνδρᾳ ἀνγκαιὰ ἐπανῆλθον, ὑπαρχούσης ἔτι αὐτῆς, εἰς Ψαρὰ. Μετὰ ταῦτα δὲ κατὰ τὴν εἰρημένην προσυνεννόησιν μετὰ τῶν Ὀλυμπίων ἔπεμψαν οἱ Ψαριανοὶ δύο πλοῖα τοῦ Γ. Χ. Μηχέ καὶ τοῦ Α. Βουρέκα, μετὰ πολεμοφοδίων εἰς Ὀλύμπου, ὅστις καὶ ἀπεστάτησεν.

Ὁ Σ. Τρικούπης, οὔτε περὶ συνδρομῆς Ψαριανῶν τοῦ Ὀλύμπου, οὔτε περὶ ἐκστρατείας αὐτῶν εἰς Κασσάνδραν, λόγον ποιούμενος, ἀναφέρει (1) μόνον παραδόξως κανόνια ἐκ Ψαρῶν. Νομίζομεν ὁμῶς ἀτόπως, διότι οἱ ἀναγινώσκοντες τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ δύνανται

(1) Ι. Τομ. σελ 224.

νὰ ὑποθέσωτιν ἢ ὅτι ἡγοράσθησαν, ἢ ὅτι ἀπλῶς ἐκο-
μίσθησαν ἐκ Ψαρῶν, ἢ ὅτι ἐκεῖ εὗρισκοντο, ἀλλ' οὐ-
δεὶς οἶδ' ὡς.

Οἱ Ψαριανοὶ περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1812 ἰδόν-
τες τὸν τουρκικὸν στόλον μακρόθεν τῆς νήσου των
διαδύντα ἔπεμψαν ἀμέσως τὴν μοῖραν των ἵνα συνενω-
θῇ μετὰ τῶν δύο ἄλλων μοιρῶν καὶ πλεύσῃ κατὰ τοῦ
Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις διευθύνθη εἰς Πάτρας.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο σύμβαισις μεταξὺ τῶν
τριῶν νήσων ἐγένετο, ἡ μὲν Ὑδρα νὰ πέμπῃ 21
πλοῖα, αἱ δὲ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρὰ ἀνὰ 15 ἑκάτερα,
ἔπεμψαν οἱ Ψαριανοὶ 15 καὶ ἐν μύστικον (τοῦ Ν. Ἀ-
ποστόλη ναυάρχου, τοῦ Γ. Σκηντάλη, Α. Κοντοῦ, Α.
Γικννιτζή, Γ. Ἀποστόλη, Ν. Χ. Δ. Κοτζιά, Δ. Χ.
Ι. Κοτζιά, Χ. Γ. Κοτζιά, Γ. Βιγκάρα, Ν. Ἀργύρη,
Ν. Γιάνναρη, Ν. Καρακωσταντή, Γ. Κιλαφάτη, Α.
Καλημέρη, καὶ ἐν πυρπολικόν, διοικούμενον ὑπὸ Κ.
Κανάρη, καὶ τὸ μύστικον Ν. Σαριγιάνη.

Ὁ δὲ Ὑδραϊκὸς στόλος συνέειτο κατὰ μὲν Τρι-
κούπην ἐξ 27, κατὰ δὲ Ἀντώνιον Μιαούλην 24, κατ'
ἄλλους δὲ παρευρεθέντας ἐξ 21 πλοίων. Ὅπως ὁμως
καὶ ἂν ἔχη, αἱ Σ. Τρικούπη πληροφορεῖται ἀπέχουσι
πλεῖον τῆς ἀληθείας. Ἀφειχθεὶς λοιπὸν ὁ Ἑλληνικὸς
στόλος ἡγχυροσβόληται ἐν Μεσολογγίῳ ἀπέναντι τοῦ
ἐν Πάτραις ἐλλιμενισμένου Τουρκικοῦ στόλου. Παύ-
σαντος δὲ τοῦ σφοδρῶς πνέοντος ἀνέμου μικρὸν, ἀ-
νήχθη ὁ Ἑλληνικὸς, καὶ διευθύνετο πρὸς τὸν Τουρκι-
κόν. Ὁ δὲ Τουρκικὸς ἀναχθεὶς καὶ αὐτὸς ἔπλεε πρὸς
τὸν Ἑλληνικόν. Ἄμα ὁμως οἱ στόλοι ἀνήχθησαν, ἔ-
πνευσε πάλιν ὁ ἄνεμος σφοδρότερος, καὶ διὰ τοῦτο
οἱ τοὶ νὰ ναυμαχῆσωσι δὲν ἠδύναντο.

Ὁ ναύαρχος Μιαούλης, πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς
τόλμης δώσας καὶ πρὸς ἄνεμον μίας φρεγάδας ὑψωθείς,
ἐνχυμάχητε πρὸς αὐτήν, καὶ ἐν τῇ στροφῇ αὐτὴν ἐκ

δευτέρου κανονοβολήσας απέκοψε τὴν γάμπιάν της. Πρὸς δὲ τὸ ὑπ' ἄνεμον αὐτὴν ὁ Κωνστ. Χ. Γ. Κοτζιᾶς προσβαλὼν ἐναυμάχησε καὶ οὗτος πρὸς αὐτὴν, κόψας τὴν κόντρα-μετζάναν αὐτῆς, φονευθέντων αὐτοῦ δύο ἀνδρῶν καὶ ἐνὸς πληγωθέντος. Μετα δὲ τοῦτον ὁ Ι. Μάκρας, τὸ πλοῖον τοῦ Α. Κοντοῦ δευθύνων, ἐναυμάχητε καὶ οὗτος πρὸς αὐτὴν.

Τὰ δὲ ἄλλα τοῦ στόλου πλοῖα ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου ἐκανονοβόλουν καὶ ἀντεκανονοβολοῦντο πέντε ὥρας περίπου ἀνευ τινὸς ὁμως ἀποτελέσματος.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθὲς ἱστορικὸν τῆς τῶν Πατρῶν ναυμαχίας κατὰ τοὺς παρευρεθέντας πλοιάρχους, ὅπερ ὁμως εἶναι ὅλως διάφορον τῆς ἡμικρτημένης τοῦ Σ. Τρικούπη ἐξιστορήσεως.

Οὐχ ἦττον ὁμως ἡμικρτημένως πληροφορίας εἶχεν ὁ Σ. Τρικούπης καὶ περὶ τοῦ ὅτι μόνος ὁ Μιαούλης ἐκεῖ ἔμεινε, διότι ἐκ τῶν ἐκεῖ ὀκτὼ μεινάντων πλοίων δύο ἦσαν Ψαριανὰ, τοῦ Ν. Ἀποστόλη, καὶ Α. Γιαννιτζίη.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Πάτρας ἐκστρατείαν ἐγένετο ἡ εἰς Χίον.

Καὶ ἂν οἱ Ψαριανοὶ τὴν εἰς Χίον τῶν Σαμίων ἐκστρατείαν δὲν ἐθεώρουν κατάλληλον, συνέδραμον ὁμως αὐτὴν, πέμψαντες ἐξ πλοῖα (τοῦ Ν. Χ. Δημητρίου Κοτζιᾶ, τοῦ Χ. Γεωργίου Κοτζιᾶ, (ὅπερ καὶ ἐν τῶν πυροβόλων του ἀπεδίδατε) τοῦ Ν. Καρακωσταντῆ, τοῦ Ι. Μηλατῆ, τοῦ Μ. Βαλαβαίου, καὶ τοῦ Α. Καλημέρη), ἵνα φυλάξωσι τὴν πολιορκίαν, οὐχὶ ὁμως ἐπὶ μισθῷ, ὡς οὐκ ὀρθῶς λέγει ὁ Σ. Τρικούπης, ἀλλὰ ἀμισθί, ὡς καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἐγγράφα ἐπιβεβαιῶσι καὶ ὅλα τὰ Ψαρά.

Τὰ πλοῖα δὲ ταῦτα, τὰ τηροῦντα τὴν πολιορκίαν, ἅμα εἶδον τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐρχόμενον, ἀπῆλθον εἰς Ψαρά, ὡς μὴ ἱκανὰ νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν.

Οἱ δὲ Ψαριανοὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου

εἰς Χίον ἀναγγεῖλαντες τοῖς συναδέλφοις τῶν διέτα-
ξαν τὰ πλοῖα Ν. Ἀποστόλη, Γ. Σκυντάλη, Ν. Βελισ-
σαρίου, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῇ, Δ. Χ. Ι. Κοτζιά, Χ. Γ.
Κοτζιά, Γ. Καλαφίτη, καὶ Ν. Γιάνναρη, καὶ δύο πυρ-
πολικά, τὸ μὲν ὑπὸ Δ. Παπανικολῆ, τὸ δὲ ὑπὸ Α.
Σκορδῆ διοικούμενα, νὰ ἐπιτηρῶσι τὸν ἐχθρικὸν στό-
λον. Ταυτοχρόνως δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων πλοίων τὸ
τοῦ Χ. Γ. Κοτζιά πικραλὸν 300 ὀπλοφόρους καὶ
τὸν καπητάνον Νάνον ἀπεβίβασεν εἰς Χίον, ἵνα κατα-
λάβωσι τὰς ὀχυρὰς θέσεις αὐτῆς, καὶ ζητήσωσι νη-
ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Σαμίων. Αὐτοὶ δὲ μὴ εὐρόντες
τοὺς Σαμίους κατέλαβον τὰς ὀχυρὰς θέσεις, καὶ οὕτω
διὰ τούτου τοῦ στρατηγήματος ἔωσαν τὸ πλῆθος
τῶν κατοίκων.

Ἐπειδὴ ὁμως τιῦτα τὰ κατορθώματα πρὸ τῆς ἀ-
φίξεως τῆς Ὑδραϊκῆς καὶ Σπετσιωτικῆς μοίρας ἐγέ-
νοντο, γίνεται φανερόν, ὅτι τὰ ὑπὸ Σ. Τρικούπη εἰ-
ρημένα (1), ὅτι δῆθεν, «ὁ στόλος (δηλονότι ἡνωμένος)
παρελάμβανεν ὅτους εὑρίσκε κρυπτομένους καὶ περι-
πλανωμένους Χίους, καὶ ὅτι εἰς εὔρεσιν αὐτῶν καὶ εἰς
ἀσφαλῆ των συνοδίαν ἐπὶ τῶν πλοίων ἀπεβιβάσθη-
σαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ναῦται ἐνοπλοι,» εἰσὶν ὅλως ἀ-
νυπόστατα.

Οὐχ ἥττον ὁμως συγκεχυμένα καὶ τὸ πᾶν εἰς τὸν ἀ-
νυπόστατα τὰ ὑπὸ Σ. Τρικούπη περὶ τοῦ στόλου εἰρη-
μένα (2), ὅτι «ὁ στόλος τὴν 28 ἔτλευτεν εἰς Τσεσμέ,
ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλλιμένιζεν ὁ ἐχθρικὸς στόλος· ἀλ-
λὰ αὐτὸν ἐκεῖ μὴ εὐρών περιέπλεε τὴν Χίον, καὶ τὴν
1 Μαΐου καταπλεύσας εἰς Ψαρά ἔμαθεν (πόθεν;), ὅτι ὁ
Τουρκικὸς στόλος ἐπανεπλευτε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς

(1) Τόμ. Β'. σελ. 197.

(2) Τόμ. Β'. σελ. 205 ὁμοίως τοῖς Γόρδονος II. Βιβλ., κεφ 2
τιμ. 2. 1.

Χίου· » καὶ « οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσι τὸν Τουρκικὸν στόλον, καὶ τὴν 8 ἀνήχθη ὁ στόλος, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν εἰσέπλευτε τὸν πορθμόν. τὴν δὲ 14 ἐπλησίασαν τινὰ τῶν πλοίων πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ στενοῦ τῆς Χίου, ἠκροβολίσθησαν μετὰ τινων ἐχθρικῶν φρεγατῶν καὶ κορβέτων, καὶ δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπανεπλεύσαν ὅπου ἦσαν καὶ τὰ λοιπά· » καὶ « τὴν 19 15 πλοῖα καὶ τρία πυρπολικά εἰσέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μιανούλην διὰ τῆς βορείου εἰσόδου, τὰ δὲ λοιπὰ εἵεναν ἐξω ἀποτελοῦντα γραμμὴν κτλ. καὶ τοῦτο ἰδοῦσα ἡ ἐχθρική προφυλακὴ ἐκανονοδόλησε, καὶ διὰ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου » καὶ « ἀφοῦ εἰ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου ἐπλησίασαν, τέσσαρα ἑλληνικά πλοῖα, τοῦ Μιανούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη (1), καὶ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐν δὲ πυρπολικὸν ἐρρίφθη κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἐδόλησεν ».

Ἐάν τις τὰ εἰρημένα τοῦ Σ. Τρικούπη λάβῃ ὑπ' ὄψιν πάντως ὁμολογήσει, ὅτι τὰ μὲν ἡμισυ αὐτῶν εἶναι ὅλως συγκεχυμένα, καὶ ἀπορήσει, πότερον ταῦτα ὁ λέγων ἐννεεῖ, ἢ οὐ ; τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ ὅλως ἡμαρτημένον.

Ἐάν ὁ κύριος Τρικούπης συνεβουλεύετο, ὥσπερ ὤφειλε, δύο τῆς βουλῆς τῶν Ψαρῶν ἐν εἵδει ἡμερολογίου ἀναφόρᾳς, τὴν μὲν μίαν ἀπὸ 6 τὴν δ' ἑτέραν ἀπὸ 26 Μαΐου 1822 πρὸς τὴν τότε τῆς Ἑλλάδος διοίκησιν, ἠθέλει εὑρεῖ τὰ ἀληθῆ ἐκείνης τῆς ἐκστρατείας γεγονότα, ὅτι ὁ ὅλος στόλος διετάχθη νὰ εἰσπλεύσῃ

(1) Καθ' ὃ, καθὼς ὁ Σ. Τρικούπης ἐξιστορεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῆς Χίου, οὗτος ἦν, ὡς πολλοὶ διαβεβαιῶσιν, ἐν ὁδοιπορίᾳ ὅτι ὁμοῦ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τῆς Χίου δὲν ἦτο, τοῦτο εἶναι βεβηλὲς καὶ βεβηλίστατον.

εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου διὰ νυκτός, ὁλος ὁμως δὲν εἰσῆλθεν, ἀλλὰ πλοῖα τινὰ μόνον, καὶ τρία πυρπολικὰ, καὶ μάλιστα εἰσῆλθεν ἐκ Στροβιλίου εἰς τὸν πορθμόν. Τὰ πλοῖα ὁμως ταῦτα δὲν ἦσαν μόνον ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν Ν. Ἀποστόλην, καὶ τὸν ναύτρχον Σπετσῶν, τὰ δὲ ἔξω μείναντα δὲν ἀπετέλουν γραμμὴν, ἀλλ' ὅπως ἔτυχε, καὶ ἐκ τῶν πλοίων τινὰ μὲν εἰσῆλθον, τινὰ δὲ δὲν προέλαβον, τῶν δ' εἰσελθόντων τινὰ μὲν ἐξῆλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους, τινὰ δὲ ἐκ τῶν Ἀγνουσῶν.

Ἡ δ' εἰσπλευσις τῶν πλοίων παρετηρήθη ὑπὸ τῆς ἐχθρικῆς προφυλακίδος, κανονοβολούσης συνεχῶς πρὸς εἰδήσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ὑποχωρούσης δὲ τῆς ἐχθρικῆς προφυλακίδος προὔχουσαν κατόπιον αὐτῆς καὶ τὰ Ἑλληνικά.

Ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔκρψε τὰ ἀγκυρία του (ἡγούμενα=γούμενα) καὶ ἀναχθεῖς ἐλοξοδρόμει πρὸς τὸ ἀνατολικόν, καὶ ἐκανονοβόλει μακράν· ὁ δ' Ἑλληνικὸς ἤρξατο νὰ ὀπισθροδρῶμῃ, καὶ ἐν τῇ ὑποχωρήσει ἐπυρπολήθη ἐν Ὑδραϊκόν πυρπολικόν. Πόλεμος ὁμως οὐδεὶς ἐγένετο, καὶ ἐπομένως ἡ τῶν τεσσάρων πλοίων πρὸς τὴν ναυαρχίδα ναυμαχία εἶναι ἀνύπαρκτος. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ Τουρκικὸς κατεδίωκε τὸν Ἑλληνικόν. Τὸ δὲ πυρπολικόν τοῦ Κ. Κανάρη μείναν ἐν νηνεμίᾳ ἐρυμούλκησεν εἰς τὸν ἄνεμον ὁ Δ. Χ. Ι. Κοτζιάς, ὑπὸ τοῦ ναύρχου τῶν Ψυχρῶν ἐπὶ τούτῳ διαταχθεὶς. Αὕτη δὲ ἡ εἰς τὸν πορθμόν τῆς Χίου εἰσπλευσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἦν ἀπόπειρα, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς Ψαρά. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας ἐγένετο καὶ ἄλλη τις ἀπόπειρα ἐκ τοῦ νοτείου στενοῦ τῆς Χίου, πλὴν καὶ αὕτη ἀπέτυχε, διότι ἐλθόντος τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς αὐτό, ἐξῆλθεν ὁ Τουρκικὸς ἐκ τοῦ βορείου καὶ διευθύνετο εἰς Ψαρά. Τοῦτο δ' ἰδὼν ὁ Ἑλληνικὸς

ἐστράφη πρὸς αὐτόν. αὐτὸς δὲ τὸν Ἑλληνικὸν ἰδὼν ἐπαιερχόμενον ἐπανήλθεν αὐτὸς εἰς Χίον· ὁ δὲ Ἑλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς Ψαρά.

Ἐκεῖ δὲ πάντων βουλευομένων περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, καὶ Βουλῆς Ψαρῶν, καὶ ναύαρχων, καὶ πλοιάρχων, καὶ πυρπολιστῶν, καὶ νυιτῶν, λέγεται, ὅτι ἔνδεκα πυρπολισταὶ Ψαριανοί, ἐν τῷ καφερείῳ Γεωργίου Σίδερου εὐθυμοῦντες, ἀπεφάσισαν μεθ' ὄρκου εἰς Χίον νὰ ὑπάγωσιν, καὶ ἢ νὰ ἀποθάνωσιν ἢ νὰ πυρπολήσωσι τὸν στόλον· καὶ παρουσιασθέντες εἰς τὴν δημογεροντίαν ἐζήτησαν νὰ τοῖς δοθῇ πυρπολικόν.

Ἡ δὲ δημογεροντία ἐπαινέσασα αὐτοὺς διὰ τὴν γενναίαν ἀπόφασίν των, τοῖς εἶπεν, ὅτι τοῦτο δὲν δύναται, εἰ μὴ πρῶτον δὲν ἐρωτήσῃ τὸν Κ. Κανάρην, τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ σειρά, καὶ ἂν αὐτὸς νὰ ὑπάγῃ δὲν δέχεται, τότε αὐτὴ δώσει αὐτοῖς πυρπολικόν· καὶ ἀμέσως τὸν Κ. Κανάρην, τοῦ ὁποίου τὴν ἱκανότητα καὶ ἀνδρείαν ἐκ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας ἐγίνωσκε, προσκαλέσασα τὸν ἠρώτησεν, ἂν δέχεται τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ὁ δὲ Κανάρης ὥρων τινῶν προθεσμίαν ζητήσας ἵνα ἐρωτήσῃ τοὺς συντρόφους του. καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπανελθὼν εἶπε τῇ δημογεροντίᾳ ὅτι εἶναι ἔτοιμος, εἰς ὅ,τι διαταχθῇ. Τότε ἡ δημογεροντία τὸν Μιαούλην προσκαλέσασα, καὶ τὴν ἀπόφασίν της ἀναγγείλασα τῷ Μιαούλῃ τὸν ἠρώτησεν, ἂν καὶ αὐτὸς ἐπιθυμῇ νὰ στείλῃ ἐν πυρπολικόν· τότε ὁ Μιαούλης προσκαλέσας τοὺς πλοιάρχους του καὶ συσχεφθεῖς μετ' αὐτῶν εὖρον εὐλογον καὶ αἷτοι νὰ στείλωσιν.

Οὕτω λοιπὸν τὰ δύο πυρπολικά, τὸ ὑπὸ Κανάρη διοικούμενον, καὶ τὸ ὑπὸ Ἀνδρέου (καὶ οὐχὶ Γεωργίου ὡς ὁ Σ. Τρικυόπης, καὶ ὁ Γόρδων λέγουσιν) Πιπίνευ, καὶ ὑπὸ τεσσάρων πολεμικῶν πλοίων, τοῦ Ζάχα, καὶ τῆς γολέτας τοῦ Τομπάζη, τοῦ Γιαννίτζη, καὶ τοῦ

Α. Κουτζούκου, τῶν μὲν Ψαριανῶν ἐν τῷ βορείῳ στε-
νῷ, τῶν δὲ Ὑδραϊκῶν ἐν τῷ νοτείῳ.

Τὰ δὲ πυρπολικά πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς Μιτυλήνης
πλέοντα ἡμέρας τινὰς ἔνεκα τῆς γαλήνης καὶ τὸν κα-
τάλληλον ἄνεμον ἐπιτυχόντα ἐστράφησαν πρὸς τὸ βό-
ρειον τῆς Χίου στενὸν, καὶ διὰ Κιράπουρκου καὶ Ἀγ-
νουςῶν λάθρα διαβάντα διευδύνθησαν κατ' εὐθείαν εἰς
τὸν στόλον, καὶ ὁ μὲν Κανάρης ἐπέπετεν ἐπὶ τῆς ναυ-
αρχίδος, ἐκ τῶν διακριτικῶν σημείων γνωρισθείας,
καὶ τὴν ἐπυρπόλησεν, ὁ δὲ Α. Πιπῖνος δὲν ἐπέτυχεν.

Οἱ δὲ πυρπολιστοὶ 43 ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ὡς τοῦτο
τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1952 ψήφισμα τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἀπὸ
29 Ἰουνίου 1822, Ἀθ. Κανάρη ἀντιπροεδρεύοντος, ἐ-
πιβεβαίωσι· ἄρα οὐχὶ 34 πυρπολισταί, ὡς ὁ Σ. Τρικού-
πης, καὶ ὁ Γόρδων, λέγουσιν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου
ἐπὶ τῶν λέμβων τῶν φυγόντες ἐννωρίσθησιν καθ' ὁδὸν
ἐκ τινος μυστικοῦ σημείου, ὅπερ προσυνεφώνησαν ἀλ-
λήλεις, ἠνώθησαν. καὶ ἤλθον πρὸς τὰ ἐν τῷ νοτείῳ
στενῷ τῆς Χίου ιστάμενα πλοῖα, τὰ ὅποια αὐτοὺς πα-
ραλαβόντα μετέφερον ἐν θριάμβῳ εἰς Ψαρά.

Μετὰ δὲ τὴν πυρπόλησιν τῆς ναυαρχίδος ὁ στόλος
ἐκπληχθεὶς ἀπῆλθεν ἐν μεγίστῃ βᾶ εἰς Μιτυλήνην,
καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλησποντον. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς παρα-
κολουθήσας αὐτὸν καὶ μεταξὺ Μιτυλήνης καὶ Μπαμπᾶ
ἀνοικτὰ σταθεὶς, ἵνα μὴ διδῇ ὑπόνοιαν, ἔστειλε δύο
πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ Δ. Παπανικολῆ, τὸ δὲ ὑπὸ Γ.
Τσερεμέ, ἐντὸς τῆς Μιτυλήνης. Ταῦτα δὲ αὐτὸν μὴ εὐ-
ρόντα ἐπανῆλθον εἰς Ψαρά. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπο-
δίδνυται, ὅτι αἱ Σ. Τρικούπη περὶ τῆς εἰς Χίον ἐκ-
στρατείας πληροφοροίαι πρῶτον μὲν εἰ ἐν ἑλλειπεῖς,
καὶ συγκεχυμέναι, δεύτερον δὲ οὐκ ὀρθαί, τινὲς δὲ τού-
των τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὅλως γελοῖαι, δηλονότι αὗται «ὅτι
τὰ πυρπολικά πλησιάσαντα ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ κραυ-

γῆ νὴ ἀπομακρυνθῶσι καὶ πάλιν μετὰ τῆς χρόνον νὰ ἐπανέλθωσιν » !

Ἐν τῷ ἀξιοθαύμαστον τοῦτο κατόρθωμα τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τὴν ἐκστρατείαν ἐματαίωσε, καὶ τὴν Ἑλλάδα ἔσωσεν, εἶχε ὁ φιλέλληνας Γόρδων μέγιστον δίκαιον, τὸν μὲν Κ. Κυνάρην νὰ ἐξυμνήσῃ ὡς παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ λαμπρότατον καὶ καύχημα τῆς Ἑλλάδος, μήτε δὲ ἑγωϊσμοῦ κηλιδωθέντι μήτε διὰ πλεονεξίας, ἀλλ' ἄγνόν, τὴν δὲ ἡμέραν (τῆς ἐν Χίῳ τῆς ναυαρχίδος πυρπολήσεως) ἡμέραν εὐγενούς τῆς Ἑλλάδος ὑπερηφανείας. (1)

Ποῖαν δὲ ἐντύπωσιν ποιήτουςι τῷ ἀναγινώσκοντι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ φιλέλληρος, συγκινουμένου, θαυμάζοντος, καὶ τὰ ἡρωϊκὰ τῶν Ἑλλήνων ἔργα ἐξυμνοῦντος ! ποῖαν δὲ οἱ ξηροὶ καὶ ψυχροὶ τοῦ Ἑλληνος Τρικούπη λόγοι περὶ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἔργων, δόξης κοινῆς καὶ σωτηρίας παραγωγικῶν ! Τῇ ἀληθείᾳ πᾶς τις ἐκπλήττεται, καὶ θαυμάζει, ἀναλογιζόμενος, ὅτι ὁ Ἑλληὺ Τρικούπης ἐκ Γόρδωνος καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας λαμβάνων τὸν πρέποντα ἔπαινον τοιοούτων ἔργων θαυμασίων, καὶ δόξης ἐθνικῆς παραγωγικῶν, ὅλως ἀποσιωπᾷ !

Περὶ δὲ τῆς εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ἐκστρατείας τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἀναγινώσκων τις πάλιν τὸν Σ. Τρικούπην (2) τεκμαίρεται πάντως, ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη ὑπὸ μόνῃς τῆς Ὑδραϊκῆς μοίρας ἐγένετο, διότι οὐδαμοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ναυάρχου τῶν Ψαρῶν μνημονεύεται.

Τὰ ἐπίσημα ὅμως ἔγγραφα, καὶ ἅπαντες οἱ παρευρεθέντες ψεύδουσι τὸν Σ. Τρικούπην, διότι ἐκ τῶν πλοίων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου 15 πλοῖα ἦσαν Ψαριανὰ, δηλονότι τὸ Ν. Ἀποστόλη, ναυάρχου, Γ. Σκαντάλη,

(1) Βιβλ. Ι. κεφ. 4. τμ. 2.

(2) Τόμ. Β. σελ. 327.

Ν. Χ. Δ. Κοτζιᾶ, Δ. Χ. Ι. Κοτζιᾶ, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Δ. Βαγχάρη, Ν. Καρακυσταντῆ, Α. Τσώτση, Θ. Καλάρη, Ν. Γιάνναρη, Γ. Ἀποστόλη, Α. Καλήμέρη, Κ. Χ. Ἀγγελῆ, καὶ δύο πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ Γ. Βρασάνου διοικούμενον, τὸ δὲ ὑπὸ Κ. Γιαλουράκη.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ναυμαχίας ὁ κύριος Τρικούπης πληροφορίας ἔλαβεν ἡμικρτημένας, διότι ὁ στόλος δὲν ἔφάνη μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν κατὰ πρῶτον, ἀλλὰ τὴν προτεραίαν μακρὰν τῆς Ὑδρας πρὸς Κωνσταντινούπολιν διευθυνόμενος. Τὴν δὲ νύκτα λοξοδρομήσας παρουσιάσθη παρ' ἐλπίδα τὴν πρῶτην τῆς ἐπιούσης πρὸς μεσημβρίαν πλησίον Ὑδρας.

Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος μεταξὺ Τρικέρων καὶ Σπετσῶν ὧν εἶδε τὸν Τουρκικὸν στόλον πρὸς Σπέτσας διευθυνόμενον, καὶ γραμμὴν σχηματίσας διεβύνητο πρὸς τὸ νησιδίον Δοκὸν, ἵνα ὀπισθεν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον ἐλθὼν ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον. Τὸ δὲ μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὸ διαχωρισθὲν ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ πρὸς τὸ πέλαγος διευθύνθη πρὸς τὸ στόμιον Σπετσῶν καὶ Πελοποννήσου. Ἐν τούτοις δὲ τοῖς πλοίοις εὐρέθη καὶ ὁ Α. Κριεζῆς, ὅστις μετὰ τοῦ Λεμπέση καὶ ἄλλων τινῶν ὀλίγων πλοίων ἀπέναντι τῶν κανονοστασιῶν Σπετσῶν σταθεὶς κατέστη διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ του παραδείγματος αἷτιος τοῦ νὰ σταθῶσι καὶ ἄλλα τινὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἐποίησαν τὸν Τουρκικὸν στόλον νὰ σταθῇ, καὶ νὰ μὴ προχωρήσῃ.

Ἐκ δὲ τῶν ὀπισθεν τοῦ Δοκοῦ Ἑλληνικῶν πλοίων ὁ Α. Πιπῖνος ὀρμήσας ἐναντίον ἐνὸς βρικήου ἔκλυσε τὸ πυρπολικόν του, καὶ ἂν δὲν ἐπέτυχεν, ἠναγκάσεν ὅμως τὰ Τουρκικά πλοῖα νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Ὁ δ' ἀπέναντι Σπετσῶν Τουρκικὸς στόλος νομίσας τὸν χωρισμὸν τοῦ στόλου στρατήγημα, κανονοδόληθεις δὲ ὑπὸ τοῦ κανονοστασίου Σπετσῶν, τοῦ ὑπὸ Χ. Ι. Μέξη διευθυνόμενου, καὶ ὑπὸ τῶν σὺν τῷ Κριεζῇ εὕρισκο-

μένων Ἑλληνικῶν πλοίων Λεμπέση, Ν. Ῥάφτη, Τσούπα, καὶ λοιπῶν, πνεύσαντος δὲ καὶ ἀνέμου ἐκ Πελοποννήσου, καὶ τοῦ ὀπισθεν τοῦ Δοκοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου νὰ πλῆῃ πρὸς Σπέτσας ἀρξαμένου, ἐφοδῆθη καὶ πρὸς τὸ πέλαγος διευθυνθεῖς ἀνεχώρησεν.

Ἐν τοσοῦτῳ πρὸς τὸ ἐσπέρας ἠνώθη μετὰ τῶν ἐν Σπέτσαις Ἑλληνικῶν πλοίων καὶ ὁ ἐκ Δοκοῦ ἐλθών.

Ὅσον ὅμως ἀναντίρρητον εἶναι, ὅτι ἡ ἀποτυχία τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὀφείλεται τῷ ἡρωϊκῷ παραδείγματι τοῦ Μεξῆ καὶ τοῦ Κριεζῆ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πλοιάρχων, τὸ νὰ ἐφοδιασθῇ τὸ Ναύπλιον, τοσοῦτον ὅμως ἀλγηδὺς εἶναι, ὅτι συστηματικὴ ναυμαχία δὲν ἐγένετο.

Τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τον Ἀργολικὸν κόλπον παραλείποντες ἀναφέρομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἡ Ψαριανὴ μοῖρα ἀπῆλθεν εἰς Ψαρά.

Ἐκεῖ δὲ μετ' οὐ πολὺ μαθόντες οἱ Ψαριανοὶ ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἦλθεν εἰς Τένεδον ἔπεμψαν δύο πυρπολικά, ὧν τὸ ἓν ἦν σακολέζα, ἵνα μὴ παρέχῃ τοῖς Τούρκοις ὑπόνοιαν, τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Κ. Κανάρη, τὸ δὲ ὑπὸ Γ. Βρατζάνου διοικούμενα καὶ δύο μύστικα πρὸς συνοῖαν των, τοῦ Γ. Καλαφάτη, καὶ τοῦ Α. Σαριγιάννη. Ταῦτα εἰς Τένεδον ἐλθόντα καὶ ἐκεῖ τὸν Τουρκικὸν στόλον εὐρόντα, ὁ μὲν Κ. Κανάρης ὀρμήτας εἰς ἓν δίκροτον τὸ ἐπυρπόλησεν, ὁ δὲ Γ. Βρατζάνος ἀπέτυχεν.

Οὕτω λοιπὸν ἐπισφραγίζεται καὶ αὕτη ἡ ἐκστρατεία διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ Κ. Κανάρη.

Ἐπισφραγίζων δὲ ὁ κύριος Τρικούπης τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἱστορίας του, καὶ ἐπιφέρων καὶ τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως δὲ τῶν Ψαριανῶν, μηχανεύεται νὰ ἀποκρύψῃ, ὅτι οἱ Ψαριανοί, οἵτινες καὶ τῷ ὄντι κατέστησαν θαλασσοκράτορες ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου μέχρις Ἑλησπόντου, καὶ ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρις

Ἀλικαρνατσοῦ, καὶ ἠγάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ μὴ καταδιώκωσι πλέον, ἀλλὰ νὰ ἀσφαλίζωσιν ἑαυτοὺς, καὶ νὰ συνθηκολογῶσι μετ' αὐτῶν τὸ νὰ δίδωσι φόρον, ἵνα μὴ ὑπ' αὐτῶν καταδιώκωνται.

Τῷ ὄντι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἰσχὺς τῶν Ψαριανῶν τηλικαύτη ἦν, ὥστε αὐτοὶ κατέστησαν οὐ μόνον κύριοι τῆς Τουρκικῆς θαλάσσης, ἀλλὰ προστάται καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεμπον καὶ ἐπάρχους Ψαριανοὺς εἰς τὰς σποράδας νήσους, καὶ εἰς τὴν Σάμον· διότι διορισθέντος τοῦ Χ. Α. Ἀργύρη, Ψαριανοῦ, ἐπάρχου αὐτῆς, οἱ Ψαριανοὶ ἠκύρωσαν αὐτὸν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔστειλαν τὸν Κ. Κανάρην, τὸν ὁποῖον οἱ Σάμιοι ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς, καὶ οὐχὶ μετ' ἐναντιότητος, ὡς λέγει ὁ Γόρδων, καὶ ὁ Σ. Τρικούπης ἀποσιωπᾷ.

Ὁ Σ. Τρικούπης ὅμως, ἵνα σμικρύνῃ φαίνεται τὸν ἡρωϊσμόν τῶν Ψαριανῶν φέρει παράλληλον ἀλλαχού μὲν τὴν τῶν Σαμίων τόλμην, ἐνταῦθα δὲ τὴν τῶν Κασσίων, ἀναφέρων, ὅτι τέσσαρα πλοῖα αὐτῶν ἐκ Δαμυάτης ἐκυρίευσαν 13 πλοιάρια φορτηγὰ.

Ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ τοιαῦτα κατερθώματα τῷ Κασσίῳ ἐμαθεν, δὲν ἦτο ἄρα γε αὐτῷ δυνατόν νὰ μάθῃ ἄλλα τῶν Ψαριανῶν μεγαλήτερα, ὧν ἓν εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν πίπτουν ἀναφέρομεν, ὅτι ἓν καὶ μόνον πλοῖον Ψαριανὸν ἀντεπαρατάχθη πρὸς ἓν ὄμοιον καὶ δεκατρία ἕτερα μικρότερα, φέροντα ἐπ' αὐτῶν καὶ στρατιώτας, τὰ ἐνίκησε, καὶ κατεδίωξε κακὴν κακῶς εἰς Σπιναλόγγα, ὡς περὶ τούτου αὐτῇ ἡ Βουλὴ τῶν Ψαρῶν πρὸς τὴν Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος (ὑπ' ἀριθ. 569 ἀπὸ 18 Νοεμβρίου 1822) ἀναφέρει· « Ὁ Δ. Χ. Γ. Κοτζιάς εὐρέθη μὲ τὴν Γολέταν του (1) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Σπινα-

(1) Αὐτὴν ἐκείνην, ἣτις ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου

λόγγας, ἐσυμφώνησε μὲ τοὺς Κρήτας νὰ φυλάξῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σπιναλόγγας. Εὕρισκόμενος ἐκεῖ ἀ-
ραγμένος ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Σπιναλόγγαν δεκατρία
πλοιάρια, λεγόμενα Μαλτέζαι, καὶ μία Γολέτα μὲ
πολλοὺς ὅπλοφόρους, καὶ ἐπέπεσαν ἐπὶ τῆς Γολέτας,
ἣτις ἐσηκώθη εἰς τὰ πανιὰ καὶ κατεδίωξε τὰ ἐχθρικά
πλοῖα ναυμαχοῦσα ὀκτὼ ὥρας μὲ φιλὰ ὄπλα καὶ πυ-
ροβόλα, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Σπιναλόγγα· ἐπληγώ-
θησαν ἐκ τῆς Ψαριανῆς Γολέτας 10, καὶ εἰς ἐφονεύ-
θη· (περίληψις ἐκ τῆς ἀναφορᾶς). Οὕτως ἐπισφρα-
γίζεται τὸ ἔτος τοῦτο διὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων
τῶν Ψαριανῶν κατορθωμάτων. Ἐπισφαγίζοντες δὲ
καὶ ἡμεῖς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς Σ. Τρικούπη ἱστο-
ρίας παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ ἀείμνηστος ἡμῶν συμπολίτης
Βαρβάκης, ὁ ἥρως τῆς πρώτης κατὰ τὸ 1769 ἐπανα-
στάσεως, συνέδραμε τὴν γεννήσασαν αὐτὸν πατρίδα
του, δὲν ἦτο ὅμως δυνατόν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν,
ὥς τοῖς πᾶσι τοῦτο γνωστὸν, μόνον δὲ τῷ Σ. Τρικού-
πη ἄγνωστον, νὰ ἀποστείλῃ αὐτοῖς ἐκ Ῥωσσίας κανό-
νια, καὶ μάλιστα, ὥς λέγει, τεσσαράκοντα.

Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος, ὅτε ὁ Τουρκικὸς στόλος κα-
τέπλευσεν εἰς Πάτρας, οἱ Ψαριανοὶ συγκροτήσαντες
συνέλευσιν ἐπεχείρησαν κοινῇ γνώμῃ ἐκστρατεῖαν εἰς
Τσανταρλί·

Ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης αἱ πληροφορίαι τοῦ Σ. Τρι-
κούπη εἰσὶν ἐσφαλμέναι, καὶ αἱ γεωγραφικαὶ αὐτοῦ
γνώσεις οὐχὶ ὀρθαί· διότι οὔτε τῶν ναυτῶν καὶ τῶν
στρατιωτῶν ὁ ἀριθμὸς εἰς 3800 ἀνέβαινε, οὔτε ὁ
τῶν πλοίων ἦν 110, ἀλλὰ 142, οὔτε εἰς τὸ ἄντι-
κρυ Σάμου ἀπέδησαν, οὔτε τὸ Ἀραπη-τσεφτλίκι καὶ
Ἀλίμπεη-τσεφτλίκι ἐπάτησαν, διότι ἦν ἀδύνατον νὰ

Χ Γ. Κοτζιᾶ διοικουμένη ἡρίστευσεν ἐν τῇ τῶν Πατρῶν ναυ-
μαχίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ.

ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν εἰς Τσανταρλί, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖθεν εἰς τὸ ἀντικρυ τῆς δυτικῆς ἁκρας τῆς Μιτυλήνης, τοὔτέστι πρὸς τὸ Σίγριον, διότι τὸ Τσανταρλί εἶναι κόλπος, ἐν ᾧ κεῖται ἡ πόλις, οὐδεμίαν πρὸς τὸ δυτικὸν Μιτυλήνης ἔχουσα σχέσιν.

Οἱ Ψαριανοὶ λοιπὸν ἐλθόντες κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Γιουσελασάρ, ἀπέναντι τοῦ Τσανταρλί, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Τσανταρλί, τὸ ὁποῖον κυριεύσαντες, καὶ ἐπτά ὀρειχάλκινα κανόνια λαβόντες ἀπῆλθον εἰς Μοσχονήσια, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ψαρά διὰ τῆς Ἑρεσσοῦ.

Ἐκπλεύσαντος δὲ αὐθις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρεσκεύασαν οἱ Ψαριανοὶ τὴν μοῖράν των, τοὔτέστι τὰ πλοῖα Ν. Ἀποστόλη, νηυάρχου, Γ. Ἀποστόλη, Α. Γιαννίτζη, Α. Κοντοῦ, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Ν. Γιάνναρη, Α. Κουτζούκου, Ν. Καρακωνσταντῆ, Ν. Χ. Δημ. Κοτζιᾶ, Δ. Χ. Ι. Κοτζιᾶ, Α. Βουρέκκ, Κ. Χ. Ἀγγελῆ, Α. Καλημέρη, καὶ δύο πυρπολικά, τὰ μὲν ἐν ὑπὸ Κ. Κανάρη, διοικούμενον, τὸ δὲ ἕτερον, ὑπὸ Κωνστ. Νικοδήμου.

Ταῦτα δὲ τὰ πλοῖα ἐξέπλευσαν τὴν 10 Αὐγούστου ἐκ Ψαρῶν, καὶ οὐχὶ τὴν 1. κατὰ Τρικούπην, καὶ ἤλθον εἰς Πόρον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Περιβόλαν ἀπέναντι Ὑδρας· μὴ εὐρόντα ὁμῶς τὰς μοίρας τῶν συναδέλφων των ἐτοίμους ἀπέπλευσαν μόνα εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ· ἐλθόντα δὲ μεταξὺ Κύθνου καὶ Πάρου ἔμαθον, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἦν ἐλλιμενισμένος ἐν Πάρῳ· Ἐκεῖσε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος διευθυνόμενος εἶδε τὸν Τουρκικὸν πλέοντα κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀντιπάρου πρὸς Τήνον, καὶ Μύκονον, καὶ διευθύνθη καὶ οὗτος πρὸς τὸ μεταξὺ Τήνου καὶ Μυκόνου στενόν, καὶ ἐκεῖ ἀφίχθεις περιέμενε τὸν Τουρκικόν. Ὁ δὲ Τουρκικὸς ἰδὼν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς ἀνέμενε αὐτὸν ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς αὐτὸν διέβη ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Μυκόνου εἰς Χίον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μιτυλήνην. Ὁ δὲ

Ἑλληνικὸς ἰδὼν τὸν Τουρκικὸν ἀπελθόντα ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ψαρά.

Ἐκ Ψαρῶν δὲ ἐστάλησαν τὰ δύο πυρπολικά, τὰ ὑπὸ Κ. Κανάρη καὶ Κ. Νικοδήμου εἰς κατασκόπευσιν τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον μὴ εὐρόντα ἐπανῆλθον εἰς Ψαρά. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται, « ὅτι τὰ ὑπὸ Σ. Τρικούπη εἰρημένα, καὶ τοῦ φιλέλληρος Γόρδονος, ὅτι ὁ Καπεταν-Πασᾶς προσκαλούμενος ὑπὸ τῶν Τηνίων διὰ κωδῶνων καὶ τῶν ὁμοίων ἔλεγεν ὅτι εἰσὶ παιδία, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια », εἰσὶν ἀνυπόστατα.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐλθοῦσαι καὶ αἱ δύο ἄλλαι τῶν συναδέλφων τῶν μοῖραι ἐλλιμενίσθησαν εἰς Βολισσὸν, καὶ διὰ τὸν σφοδρὸν ἄνεμον, καὶ διὰ τοὺς λόγους οὓς ὁ μὲν Ν. Σπηλιάδης ἀναφέρει (1), ὁ δὲ Σ. Τρικούπης, καὶ τοι ταῦτα γινώσκων, ἀποσιωπᾷ. Ἀληθῶς τὸ ἀναφερόμενον γεγονὸς ἔκ τινων ἀτακτούντων ἐπήγασεν, ἐξωμαλύνθη πάραυτα διὰ τῆς ἐξηγήσεως τῶν προϋχόντων πρὸς τὸν ναύαρχον καὶ πλοιάρχους τῆς εἰς Πόρον ἀριχθείσης Ψαριανῆς μοίρας.

Ἄμα λοιπὸν ἐλλιμενίσθησαν αἱ δύο μοῖραι ἐν Βολισσῷ, ἐξέπλευσε καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ψαριανή, καὶ ἐνωθεῖσαι ἐπλευσαν πρὸς Μιτυλήνην εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν 14 ὁμως οὔτε τρικυμία ἐγένετο, οὔτε ὁ ἑλληνικὸς στόλος διεσκορπίσθη, ὥς τοῦτο ὁ μὲν Σ. Τρικούπης λέγει οἱ δ' ἐκεῖ παρευρεθέντες πλοίαρχοι ἀγνοοῦσι. Τὴν δὲ 15 εἶδεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τὸν Τουρκικὸν ἐκ Λήμνου καταβαίνοντα, καὶ συνιστάμενον ἐξ 26 πλοίων, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς μόλις ἐκ 45, καὶ ὁ μὲν Τουρκικὸς ἐχὼν βοηθητικὸν τὸν ἄνεμον διευθύνετο κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ἐπλεε πρὸς Μισσηβρίαν καὶ εἰς γραμμὴν μεταξὺ Ἀθῶνος καὶ Λήμνου. Ὁ

(1) Ἰστ. τόμ. Α'. σελ. 552.

Τουρκικὸς τὸν Ἑλληνικὸν πλησιάσας ἠκροβολίζετο μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν γραμμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ διασπάρσας διεχώρισεν αὐτόν. Ὁ δὲ Μιχούλης μετὰ τινων πλοίων πολεμικῶν καὶ πυρπολικῶν λαβὼν τὴν στροφὴν του πρὸς ἄρκτον παρεκολουθήθη ὑπὸ τινων ἐχθρικῶν, καὶ συνῆψε ναυμαχίαν πρὸς αὐτά.

Ἡ δὲ μεσημβρινὴ γραμμὴ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τοῦτο ἰδούσα ἐστράφη πρὸς τὸν Τουρκικόν· εὐθὺς ὁμῶς ἐγένετο γαλήνη ἐπελθούσης τῆς νυκτός· οἱ στόλοι ἀπεμακρύνθησαν χωρὶς νὰ κατῇ κἀνὲν πυρπολικόν. Παραλείποντες δὲ τὰ περὶ Σκιάθου παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ναυμαχία, ἣν ὁ Σ. Τρικούπης (1) ἀναφέρει ὅτι ἔλαβε κατὰ τῆς τουρκικῆς προφυλακίδος χώραν πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ δύο πυρπολικά εἰς μάτην ἐρρίφθησαν, εἶναι ἡ γενικὴ καὶ σημαντικὴ ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων ναυμαχία.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἰδὼν τὸν Τουρκικὸν ἀπὸ ποντικονησίου μέχρι Ζαγοράς πλέοντα ἐν γραμμῇ διευθύνθη πρὸς αὐτόν.

Ὁ δὲ Κανάρης ἐν τῇ προφυλακῇ μετὰ Α. Τσαμαδοῦ πλησιάσας τὸν Τουρκικόν, καὶ τὰς κινήσεις του παρατηρῶν, ἐτρέφετο ὅτε μὲν πρὸς τὴν μίαν ὅτε δὲ πρὸς τὴν ἄλλην πτέρυγα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ματαιόνων οὕτω τὰς κινήσεις του.

Ἀφοῦ δὲ καὶ ὁ ἄλλος στόλος ἐπλησίασε τὸν Τουρκικόν, τότε προπορευόμενα τὰ δύο πυρπολικά Κανάρη καὶ Νικοδήμου ὤρμησαν, τὸ μὲν Κανάρη πρὸς τὴν μίαν τὸ δὲ Νικοδήμου πρὸς τὴν ἄλλην πτέρυγα, διότι τὰ Ὑδραϊκὰ ἐκείνην τὴν ἡμέραν δὲν μετέσχον τῆς ναυμαχίας, καὶ ὁ μὲν Κανάρης (ποδίτας) ὤρμησεν πρὸς μίαν φρεγάδαν, πρὸς ἣν ἐμάχετο ὅπλοις ψιλοῖς, καὶ πρὸς δύο ἑτέρας ἐλθούσας καὶ περικυκλωσάσας αὐτόν,

(1) III. τόμ. σελ. 88.

καὶ σφοδρῶς ὑπ' αὐτῶν πυροβολούμενος ἠναγκάσθη νὰ πυρπολήσῃ τὸ ὅλως ὑπὸ σφαιρῶν κατασταθὲν ἄχρηστον πυρπολικόν του, καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Κριεζῆ,, ὃν τῶν ἄλλων πλησιέστερον. Μετὰ δὲ τὸν πυρπολισμὸν τοῦ πυρπολικοῦ Κανάρη λοξοδρομήσας ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔτρεψε τὸν πυροβολισμὸν του κατὰ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Νικοδήμου, καὶ ἔστειλε καὶ λέμβους νὰ τὸ κυριεύσωσιν. Οἱ δὲ πυρπολισταὶ φιλοῖς ὅπλοις καὶ πρὸς αὐτὰς πολεμοῦντες καὶ τὸ πυρπολικὸν καύσαντες, διότι καὶ αὐτὸ εἰς πλοῦν κατέστη ὅλως ἄχρηστον ὑπὸ τῶν σφαιρῶν, διέφυγον πολεμοῦντες καὶ πρὸς τὰς λέμβους, εἰς τὴν ναυαρχίδα τῶν Ψαρῶν. Αὕτη δὲ ἡ ναυμαχία ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ παρδειγματική, διότι τότε κατὰ πρῶτον προσέβαλον πυρπολικὰ τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ ἡμέραν καὶ εἰς τὰ πανιὰ, καὶ ἡ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ὁρμή τοιαύτη, ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη παραλαβὼν ὁδηγοὺς νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκ τοῦ κόλπου διὰ νυκτός, ἵνα μὴ ἐνοχηθῇ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἐγκαταλείψας καὶ τὰ δέκα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεστράφησαν.

Ἡ ναυμαχία δὲ αὕτη, ἡ ὁποία ἐματαίωσε τὴν ἐκστρατείαν, καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἔσωσε, καὶ διὰ τὴν σημαντικότητά της ὁποίας καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Ψαρῶν ἀποδεικτικὰ διὰ τῆς μεγάλης σφραγίδος τῆς Παναγίας ἐξέδωκεν, ἀναφέρεται ὑπὸ Σ. Τρικούπη ὡς ἀσήμαντος! οἱ πυρπολισταὶ, Κ. Κανάρης καὶ Κ. Νικόδημος, οἱ ὁποῖοι τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην παρέσχον, οὐδὲ κἄν ὑπ' αὐτοῦ μνημονεύονται!

Διὰ ποῖα δὲ νὰ θαυμάσῃ τις τὸν Σ. Τρικούπην, διὰ ταῦτα ἢ διὰ τῆς γεωγραφικᾶς αὐτοῦ γνώσεως, ἐξιστοροῦντος, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος διέφυγε μεταξὺ Ἀρτεμισίου καὶ Ποντικονησίου, καὶ οὐχὶ μεταξὺ Ζαγοράς καὶ Σκιάθου, ὡς ὄντως ἔφυγεν, διότι μεταξὺ Ἀρτε-

μισίου καὶ Ποντικονησίου οὐδ' αὐτὸς ὁ ἑλληνικὸς νὰ διαπλεύσῃ ἡδύνατο ;

Ὁ Σ. Τρικούπης ὡς μὴ τὸν Κανάρην μνημονεύων, εἶπετο καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἀποσιωπήσῃ, ὅτι ὁ Γ. Μανιάτης καὶ Α. Τσαβαρλῆς, Ψαριανοὶ, κατεσκεύασαν ἓνα μαρτίγον, ἵνα καύσωσιν ἐν Τουρκικὸν πλοῖον πλησίον τῆς ξηρᾶς καταφυγόν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κανάρης ἦν πληγωμένος ἐν τῇ χειρὶ καὶ νὰ ἀναβαίνει καὶ καταβαίνει δὲν ἡδύνατο, ἐκάθητο ἐν τῇ λέμβῳ τοῦ πυρπολικοῦ του· αὐτοὶ δὲ πλησιάσαντες τὸ πλοῖον, μὴ δυνάμενοι ὁμῶς ἕνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Τούρκων νὰ πυρπολήσωσιν αὐτὸ, διεύθυναν πρὸς αὐτὸ τὸ πυρπολικόν των, ἔβαλον εἰς αὐτὸ πῦρ, καὶ μίαν Τουρκικὴν λέμβον κυριεύσαντες ἀνεχώρησαν. Ἐκ τῶν εἰρημένων δηλον γίνεται, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης οὐδὲ περὶ ταύτης τῆς ναυμαχίας εὐκρινεῖς εἶχε καὶ ὁρθὰς πληροφορίας.

Μετὰ δὲ τὴν ἐξιστόρησιν ταύτης τῆς ναυμαχίας ἀναφέρει τὴν παράδοσιν τῶν 22 Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὴν διοικητὴν Σμύρνης· ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων μὴ ἀναφέρων τίνες ἦσαν οἱ Ἕλληνες οὗτοι, ὀνομάζει τὸ συμβάν τοῦτο περίεργον !

Ὁ δὲ φιλέλληγν Γόρδων τὸ συμβάν τοῦτο παράδειγμα ἀξιοθαύμαστον τολμηρᾶς ἐπιδεξιότητος καὶ ὀνομάζει καὶ ἀξιοπρεπῶς περιγράφει καὶ νομίζομεν δικαίως, διότι ἡ παράδοσις αὕτη τῶν Ψαριανῶν καὶ τοῦ πλοίαρχου τοῦ μυστικοῦ Α. Σταμχτᾶρα εἶναι τῷ ὄντι καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς παραδόσεως, καὶ διὰ τὸν τρόπον τῶν κηκώσεων, καὶ τῶν κινδύνων καὶ τῆς σωτηρίας ἔξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐπιτηδειότητος καὶ μοναδικὸν καὶ ἀξιοθαύμαστον.

Ἀλλὰ ὁ Σ. Τρικούπης ἡμαρτημένης πληροφορίας ἔλαβε καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν Ψαριανῶν πλοίων

εἰς πολιορκίαν τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεύα (1), διότι ἐνδέχεται μὲν νὰ τοῖς ὑπεσχέθησαν ἀποζημίωσιν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς νήσου, πλὴν οὔτε ἡ περὶ τὴν Ἐρέτριαν γῆ εἰς συνοικισμὸν συνεφωνήθη, οὔτε οἱ Ψαριανοὶ εἶχον ἰδέαν τινὰ τότε περὶ συνοικισμοῦ· ἀλλὰ ἡ κοινότης τῶν Ψαρῶν λαβοῦσα τὰς διαταγὰς τῆς Διοικήσεως ἀπέστειλεν ἀμέσως ἑξ πλοῖα, καὶ κατόπιν εἰς τὸ βόρειον τῆς Εὐβοίας τέσσαρα, τοῦ Α. Γιαννίτση, τοῦ Ν. Καρκωσταντῆ, τοῦ Α. Βουρέα, ὑπὸ Κ. Κανάρη διοικουμένου, καὶ τοῦ Γ. Σκαντάλη. Εἰς δὲ τὸν Ἐρετριακὸν κόλπον ἐστάλησαν τὰ πλοῖα Ν. Ἀργύρη, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Ἰω. Καλάρη, Δ. Χ. Ι. Κοτζίτς, Α. Κουτζούκου, καὶ Χ. Α. Δομεστίνη, καὶ τρεῖς πληρεξούσιοι, ὁ Ι. Μηλαίτης, ὁ Κυριακὸς Μαμούνης, καὶ ὁ Ν. Κουτζοῦκος ὅπως συνεννοῶνται μετὰ τοῦ Ὀδυσσεύος περὶ τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ πληρεξούσιοι οὗτοι παρατηρήσαντες τοῦ τόπου τὰ πλεονεκτήματα ἐξύμνουν τὸν τόπον ἐπανελθόντες εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἀκούοντες τὰ πλεονεκτήματα τοῦ τόπου συνέλαβον ἑκτοτε τὴν ἰδέαν τοῦ ἐκεῖ συνοικισμοῦ των μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους, καὶ ἑκτοτε ἔχοντες ταύτην τὴν ἰδέαν ἐζήτησαν αὐτὸν εἰς τὸ μετέπειτα πατρίδα των. Οὐχ ᾔττον δὲ ἡμαρτημέναι εἰσὶν αἱ πληροφορίες τοῦ Σ. Τρικούπη καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἅπερ διηγεῖται, ὅτι δηλονότι « ὁ Κωλέττης ἔφερε τῷ Ὀδυσσεῖ 500 στρατιώτας, καὶ αὐτοὺς παραδοὺς αὐτῷ μετέβη εἰς Κέα ἐπὶ νέᾳ στρατολογίᾳ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐκπλεύσεως τοῦ στολίσκου, καὶ ὅτι μὲ ἑξ Ψαριανῶν πλοῖα καὶ ὄσους ἡδυνήθη νὰ στρατολογήσῃ (!) κατέπλευσεν εἰς Πορτοράφτην, ὅπου περιεμένετο ὁ Ὀδυσσεύς, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ στρατιω-

(1) Τέμ. III, σελ. 72.

τική καὶ ἡ ναυτική δύναμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκ-
στρατείας. Τὴν δὲ 7 Νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ Ὀδυσ-
σεὺς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ εἴκοσιν
ἐνόπλων πλοιαρίων χιλίους στρατιώτας· ἦλθον μετὰ
ταῦτα καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς, »
καὶ ἄλλα πολλὰ λέγει ὁ Σ. Τρικούτης καὶ ἄτοπα· διότι
πρῶτον μὲν ὁ Κωλέττης οὐδέποτε ἦλθεν εἰς Ψαρά,
δεύτερον δὲ ὁ Ψαριανὸς στόλος τὴν 9 ἐκ Ψαρῶν ἀπελ-
θὼν ἦλθεν τὴν 10 εἰς Θερικόν, καὶ ἐκεῖ τὸν Ὀδυσσεὺς
μετὰ 60 στρατιωτῶν εὐρὼν μετέφερεν εἰς Κέα,ν,
ὅπου ἦν τὸ στρατόπεδόν του, ἐκ 1600 ἀνδρῶν συνι-
στάμενον ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸν Ῥούκην, τὸν Στά-
θην Κατζικογιάννην, τὸν Ν. Στίνην, καὶ ἄλλους. Τού-
τους δὲ παραλαβόντα, τὸν δὲ Κριεζώτην, (καὶ τοῦτον
ἐκ Κέας. καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας κατὰ Τρι-
κούπην περιφερόμενον!) ἐπὶ τοῦ πλοίου Ι. Καλάρη,
ἔχοντα 172 καὶ 110, οὓς ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Στάθης
Κατζικογιάννης καὶ τὸν ἀνεψιόν του Ἀποστόλην,
ἔφερον τὸν στρατὸν, τὰ μὲν τέσσαρα εἰς Ἀλιβέρι, τὸ
δὲ Ἰωάννου Καλάρη εἰς τὰ παλαιὰ τοῦ Κριεζώτου
ὄχυράματα.

Ὁ δὲ ἄλλος στρατὸς δὲν προσέβαλε τὴν Κάρυστον, ὥς
νομίνας· οἱ Καρυστῖνοι εἶδον τὰ πλοῖα, καὶ διότι ἡ Κά-
ρυστος εἶχε πανώλην· διὸ ἄφησαν μόνον τὸν Κριεζώτην
ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Κάρυστον. Ὁ Κριεζώτης τὴν ἐξέαν
νύκτα ἀπεβιδίσθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐκίνησεν εἰς Κά-
ρυστον· ὁ δὲ εἰς Ἀλιβέρι ἀποβιβάσθεις στρατὸς ἐκυ-
ρίευσεν τὸ χωρίον, καὶ ὠχυρώθη· πρὸς τοῦτοις δὲ ὠχύ-
ρωσαν καὶ τὸ ἀπέναντι τῆς Ἐρετρίας νησίδιον, καὶ διχ-
φόρους μύχας συνεκρότησαν.

Μέγας δὲ ὁ στρατὸς ἱκανὰς ἡμέρας ἐν Ἀλιβερίῳ
ἐκίνησεν, ἐλθόντος καὶ τοῦ Κριεζώτου, ἀσθενήσαντος,
εἰς Βρυτάκια. Ὁ δὲ Κριεζώτης λαβὼν 800 ἀπῆλθεν
εἰς Κάρυστον, ἵνα πολιορκήσῃ αὐτήν. Πολιορκοῦντος

δὲ τοῦ στρατοῦ τὴν Χαλκίδα καὶ Κάρυστον μῆνας ἕξ, ἦλθεν ὁ Τουργικὸς στόλος, καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν.

Πολλὰ δὲ ἄλλα παραλείπομεν, τὰ ὅποια ἐγνωστοποίησεν ἡμῖν ὁ Ἰ. Μηλαΐτης, πληρεξούσιος ὢν τότε ἐκείνης τῆς ἐκστρατείας ἐκ μέρους τῶν Ψαριανῶν, καὶ ὁ Δ. Χ. Ι. Κοτζιάς ἐκ τῶν πλοιάρχων τῆς τότε πολιορκίας, διότι νομίζομεν τὰ εἰρημένα ἱκνὰ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἡμαρτημένου τῶν Σ. Τρικρούπη πληροφοριῶν.

Τὰς πλείστας δὲ ἡμαρτημένας πληροφορίας ἔλαβεν ὁ Σ. Τρικρούπης περὶ ἀλώσεως Ψαρῶν, διότι καὶ αἱ περὶ θέσεων τῆς νήσου ταύτης αὐτοῦ πληροφορίαι εἰσὶ πάσης ἐπικρίσεως ἀνάξιαι, καὶ αἱ περὶ δυνάμεως, καὶ αἱ περὶ μαχῶν ἐπὶ τῆς νήσου, καὶ ἄλλων γεγενότων, ὡς τοῦτο ἀποδειχθίσεται ἐξ ὧν μέλλομεν νὰ ἐκθέσωμεν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς νήσου καὶ τῶν τοποθεσιῶν αὐτῆς, καὶ ἐξιστοροῦντες τὰ περὶ ὀχυρώσεως, δυνάμεως, τῶν ἐπὶ τῆς νήσου μαχῶν, καὶ τέλος ἀποδεικνύοντες ὅτι τῶν Ψαρῶν ἡ καταστροφή ἔφερε τὴν διάλυσιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, καὶ τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους σωτηρίαν.

Α΄. Περὶ τῆς νήσου Ψαρῶν, καὶ τῶν τοποθεσιῶν αὐτῆς.

Κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς νήσου Ψαρῶν, μόλις 18 μιλίων περιφέρειαν ἐχούσης, εἶναι ἀκρωτήριον καλούμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τὸ τελευταῖον τῆς νήσου. Ἀπὸ τούτου τοῦ ἀκρωτηρίου πρὸς δύσιν κεῖται τούτῳ συνορεῦον τὸ Λιμνονάρι καλούμενον, τούτῳ δὲ συνορεῦον ἡ Μπούντα (ἀκρωτήριον), καὶ τούτῳ τὸ ἀκρωτήριον Παλαιοκάστρου, τὸ ὅποσον κεῖται πρὸς μεσημβρίαν τῆς νήσου ἀντικρὺ τῆς πόλεως. Ἀπὸ Παλαιοκάστρου δὲ πρὸς ἄρκτον κεῖται δυτικῶς τὸ ἀκρωτήριον Ῥούσου, τούτῳ πρὸς ἄρκτον συνορεύει τὸ Πριόνιον, τούτῳ ὁ Κάναλος, καὶ τούτῳ τὸ σπήλαιον Ἀδὰμ, καὶ τούτῳ τὸ ἀκρω-

τήριον **Μαρκάκη**, πρὸς τὸ βόρειον, τὸ βλέπον πρὸς ἀνατολάς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου **Μαρκάκη** πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῆς νήσου κεῖται τὸ **Πρασόνησον**, καὶ ἀπὸ τούτου πρὸς μεσημβρίαν τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἀγίου **Γεωργίου**, ὅθεν ἡρξάμεθα. Ἐὰν λοιπὸν τὴν τοποθεσίαν ταύτην τῆς νήσου γνωρίσῃ τις θέλει μάθει, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀγίου **Γεωργίου** μέχρι **Παλαιοκάστρου**, καὶ ἀπὸ **Παλαιοκάστρου** μέχρι **Ρούσσου** γίνεται ἀπόβασις. Ἀπὸ δὲ ἀκρωτηρίου **Ρούσσου** μέχρι **Μαρκάκη** δύναται μὲν νὰ γένηται ἀπόβασις, ἀλλὰ μόνον γαλήνης οὔσης, καὶ κυμάτων μὴ ὑπαρχόντων· διότι ὑπαρχόντων κυμάτων, καίτοι γαλήνης οὔσης, δὲν δύναται πλοῖα καὶ λέμβοι νὰ πλησιάσωσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου **Μαρκάκη** μέχρι **Πρασονήσου**, καὶ ἀπὸ **Πρασονήσου** μέχρις Ἀγίου **Γεωργίου** ἀπόβασις δὲν γίνεται· καὶ ἂν ᾦναι δύο τινὰ μέρη ἀποβατὰ, ἡ ἀνάβασις ὁμῶς ἕνεκα τῶν ὁρέων εἶναι δύσκολος.

Β'. Περὶ ὁχυρώσεως τῆς νήσου.

Τὴν δὲ τεχνητὴν ὁχύρωσιν εἶχον οἱ **Ψαριανοὶ** ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀγίου **Γεωργίου** μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου **Ρούσσου**, κατέκειθεν μέχρι τοῦ σπηλαίου Ἀδάμ. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου **Μαρκάκη** μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀγίου **Γεωργίου** ἡ νήσος ἦν ἀνοχύρωτος.

Ἐπὶ ὅλης δὲ ταύτης τῆς τοποθεσίας εἶχον 84 πυροβόλα καὶ δύο ὄλμους, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰ ὅποια κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀπεδίβασαν οἱ **Ψαριανοὶ** ἐκ τῶν πλοίων.

Τὸ δὲ **Παλαιοκάστρον**, τὸ πρὸς μεσημβρίαν τῆς νήσου, ἦν τοῖχος τοῦ περιβόλου τοῦ Ἀγίου **Ἰωάννου**, καὶ μετεποιήθη εἰς τεῖχος, ἔχον πρὸς ἀνατολάς μὲν ποδῶν ὕψος ὀκτῶ, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λιμένος, πρὸς ἄρκτον δὲ μόνον τεσσάρων, πρὸς δὲ τὸ δυτικὸν καὶ μεσημβρινὸν οὐδὲν, διότι πρὸς ταῦτα ἦσαν βράχοι.

Ἐντὸς δὲ τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε δεξομένη ὕδατος, τὴν

ὁποίαν μετεποίησαν εἰς πυριταποθήκην. Πρὸς δὲ τὸ δυτικὸν τῆς νήσου ὑπάρχει νησίδιον, ὀνομάζομενον τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε κανονοστάσιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐκεῖ ἐλλιμενιζομένων πλοίων. Οὗτος μὲν ὁ λιμὴν καίται πρὸς τὸ δυτικόν, ὁ δὲ τῆς πόλεως πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν τῆς νήσου.

Γ'. Περὶ δυνάμεως.

Τῆς δὲ νήσου ὁ πληθυσμὸς, ὡς εἴρηται, ἐκτὸς τῶν ἀποδημουσῶν, ἦν 1210 οἰκογένειαι, ὡς 6050 περίπου ψυχαί.

Ἡ δὲ δύναμις τῆς νήσου διηρεῖτο εἰς 10 καπιτανίας, ὧν ἐκάστη περιελάμβανε 125 Ψαριανούς. Τοῦτοις δὲ προσετίθεντο καὶ οἱ ὅπλα φέροντες πάροιχοι, ὡς ἔγγιστα 800.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀναφερομένων ἦσαν καὶ 1000 Ῥουμελιῶται, μιθοδοτούμενοι ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν, οἵτινες ὁμῶς, ὡς ἴδιον ἔχοντες τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἀπειέλουν σῶμα ἴδιον.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ μὲν τῶν Κυδωνιατῶν καὶ Μοσχονησίων ἔμειναν ἐν τῇ νήσῳ ὀλίγοι, ἐκ δὲ τῶν Χίων δὲν ὑπῆρχον πολλοί, ἀνέβαιναν ὁ ὅλος τῆς νήσου πληθυσμὸς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς 15,000 ὡς ἔγγιστα ψυχάς.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς δυνάμεως 250 Ψαριανοί, οἱ ἐκλεκτότεροι, ἀπειτέλουν τὰ πληρώματα τῶν 9 πυρπολικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ νῆσος κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος.

Ἡ δὲ Τουρκικὴ δύναμις ἀνέβαιναν εἰς 28 χιλιάδας, ἦγουν 12 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἑλλησπόντου, ἕξ ἐκ Θεσσαλονίκης, καὶ δέκα ἐκ τῆς Ἰωνίας καὶ Μιτυλήνης.

Ἐὰν ἀληθῶς λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἄλωσις τῶν Ψαρῶν ἀπεφασίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, καὶ πρὸ 8 μηνῶν, θέλει πάντως πεισθῇ ὅτι ἡ στρατολογία τοσούτου ἀριθμοῦ δὲν ἦτο διόλου δύσκολο.

λος, ἐπομένως ὅτι οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ὑπερβάλλων.

Δ'. Περὶ μαχῶν ἐπὶ τῆς νήσου.

Τὴν 20 Ἰουνίου ἀνῆγγειλεν ὁ Τηλεγράφος τῆς νήσου, ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος, ἐκ τριακοσίων περίπου πλοίων συνιστάμενος, κατέρχεται ἀπὸ Σίγριον πλέων εἰς Ψαρά.

Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἄγνωστον, ποῦ ὁ ἐχθρὸς ζητήσῃ νὰ ἀποβῇ, ἐτοποθετήθησαν οἱ καπεταναῖοι ὡς ἀκολούθως.

Ὁ μὲν Ν. Ἀποστόλης ἐν Ἀγίῳ Γεωργίῳ, ὁ δὲ Ν. Χ. Δ. Κοτζιάς ἐν Λιμνοναρίῳ (συνορεύοντι τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ)· ὁ δὲ Χ. Α. Δομεστίνης ἀπὸ τῆς Μπούντας μέχρι πόλεως· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Ζαυῆς ἐν τῇ πόλει καὶ τῷ παλαιοκάστρῳ· ὁ δὲ Ν. Ἀργύρης ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τοῖς παρακειμένοις παραλίοις· ὁ δὲ Ι. Καλάρης καὶ Ἀντώνιος Κατζουλέρης ἐν Φτελιῷ (πλησίον τοῦ Ἀκρωτηρίου Ῥούσσου), ὁ δὲ Ἀντώνιος Σαρῆς, Ἀνδρέας Μαυρογιάννης, καὶ Α. Τσώτσης ἀπὸ ἀκρωτηρίου Ῥούσσου μέχρι σπηλαίου Ἀδάμ. Τοῦτοις δὲ συντοποθετημένοι ἦσαν καὶ αἱ καπιτανίαι τῶν Γουμελιωτῶν.

Ἵνα δὲ διαδιβάξωσι τὰς διαταγὰς εἰς τὰ πυρπολικά ἐτοποθετήθησαν τρεῖς πρόκριτοι ἐν τῷ μύλῳ τοῦ Στραβογεώργη.

Ἡ δὲ δημογεροντία, συνισταμένη ἐκ τοῦ Α. Γιαννίτζη, Ἀνδρέου Μαυρογιάννη, Ν. Καρακωσταντῆ, καὶ Δ. Βρατζάνου, εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος πλησιάζας μετὰ μεσημβρίην πρὸς τὸν Κάναλον (πρὸς τὸ ἀρκτικὸν τῆς νήσου, ὡς εἵπομεν) ἤρξατο ἐκεῖ τὴν μάχην. Καὶ πρῶτον μὲν ἤρξατο νὰ κανονοβολῇ τὰ ὀχυρώματα. Αἱ σφαῖραι ἔπιπτον ὡς βρογῇ, αἱ λέμβοι καὶ αἱ σαλοῦπαι ὥρμουν πρὸς τὰ ὀχυρώματα, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς φονευμένων, ἀπεκρούοντο, καὶ αἱ πλεῖσται ἐσύροντο ὑπὸ σχοινίων νὲ τοῖς Τουρκικοῖς πλοίοις δεδεμέναι.

Ἀφοῦ δὲ μέχρι τῆς νυκτὸς ἐμάχοντο, ἐφονεύοντο, καὶ ἀνδρείως ἀπεκρούοντο, ἀπεσύρθησαν τὴν νύκτα, καὶ πάλιν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἤρξατο τῆς μάχης, καὶ πάλιν τὰ πλοιάρια ἐρυμουλκοῦντο, καὶ οἱ ἐναὐτοῖς σωρηδὸν ἐφονεύοντο, καὶ ἡ ἔφοδος ἐματαιοῦτο. Ὁ Πασσᾶς, ἄκρας οὔσης γαλήνης, διέταξε τὰ πλοῖα ἐντὸς τῶν ὑφάλων νὰ ἀγκυροβολήσωσι, καὶ ἀγκυροβοληθέντα πάλιν ἐκανοβοδῶν, ἵνα ἐνθιρρύνωσι τὴν ἀπόδασιν. αἱ σφαῖραι ἐπιπτον ὡς βροχή, οἱ ἐν τοῖς πλοιαρίοις ἐφονεύοντο, καὶ ἀπεκρούοντο, καὶ ἡ ἀπόδασις ἐματαιοῦτο.

Ἄλλαι δὲ λέμβοι τὰ μέρη τῆς νήσου κατασκοπεύουσαι παρετήρησαν, ὅτι τὸ ἀκρωτήριο Μαρκάκη εἶναι καὶ ἀνοχύρωτον καὶ ἀπροφύλακτον, διότι αὐτὸ εἶναι ἀπότομος βράχος, ἔχων ἐν καὶ μόνον μονοπάτιον, καὶ πλησιάσασαι ὀπίσθεν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικόν, καὶ πλοῖα ὑπὸ τὸν βράχον ἀπεβίβαζον συνεχῶς. Αὐτοὶ δὲ ἀναβάνοντες ἐστρέφοντο πρὸς τὰ ὀχυρώματα τοῦ σπηλαίου Ἀδᾶμ, Κανάλου, καὶ Πριονίου, ὑπὸ κάτω ὄντα, ἐν οἷς οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο, καὶ ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς πεσόντες ἐστρεφον τὰ ὄπλα καὶ πρὸς τοὺς ἀποδάντας. Ὀντων δὲ ἐν μέσῳ διττοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων, ἔκρινε τότε ὁ ἔχθρὸς τελεῖν ἀπόδασιν.

Ἡ δημογεροντία τὴν ἀπόδασιν μαθοῦσα διέταξε τὸς καπιτανίας νὰ τρέξωσι πανταχόθεν εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ πλέον δὲν ἦτο καιρὸς, διότι οἱ Τοῦρκοι ἀποδάντες ἀμέσως διευθύνθησαν πρὸς τὴν πόλιν διὰ διαφορῶν ὁδῶν· καὶ οἱ μὲν τὴν δεξιὰν λαβόντες καὶ εἰς Φτελιὸν ἐπιπεσόντες ἦλθον εἰς χειρας μετὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, καὶ ἐκεῖ μανιωδῶς συμπλεκόμενοι ἐφονεύοντο. Ἐπὶ τέλους δὲ πολλαπλοισθέντων τῶν Τούρκων ἔβαλον πῦρ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ἐν τῇ πυριταποθήκῃ αὐτοῦ καὶ συνεταφίσθησαν μετ' αὐτῶν· καὶ ἀληθῶς ἢ μετὰ τινος

ἡμέρας τὰ Ψαρά ἀνακτήσαντες καὶ τοὺς ἐκεῖ φονευθέντας παρατηροῦντες ἐθαύμαζον καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκεῖ φονευθέντων, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔκειντο.

Οἱ δὲ εἰς τὸ τοῦ Δασκαλίου ἀπέναντι κανονοστάσιον, συνορεῦον τὸ Φτελιῶ, ἐπιπεσόντες Τοῦρκοι ἔπαθον καὶ ἐκεῖ τὸ αὐτὸ, φονευθέντων καὶ πολλῶν ἄλλων Ψαριανῶν καὶ τοῦ Ν. Βελισσαρίου καὶ τοῦ Κυριακοῦ Μαμούνη. Ἄλλοι δὲ Τοῦρκοι εἰς τὸ παρακείμενον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κανονοστάσιον ἐπιπεσόντες καὶ μάχην φονικωτάτην καὶ ἐκεῖ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνάψνυτες τὰ αὐτὰ ἔπαθον.

Ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν πόλιν ἐρχόμενοι κατ' εὐθείαν συνήπτον πρὸς τοὺς ἐρχομένους εἰς βοήθειαν μάχην, συνεπλέκοντο μανιωδῶς, καὶ συνεφονεύοντο· διότι πανταχοῦ μάχη, συμπλοκή, καὶ θάνατος.

Τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἀποδιδοσθέντων Τούρκων, καί ται μέγιστον, ἀποκρουσθὲν ἐν τῷ μνήματι τοῦ Στάθῃ ἐβράδυνε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν πόλιν. Οἱ δὲ πάροιχοι, οἱ ἐν τῇ πόλει ὥς αἱ ἐπανελθόντες ἔξωθεν, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὰ τῆς καταστροφῆς ἐπακόλουθα, ἐπεδιβάζοντο ἐπὶ τῶν Ψαριανῶν πλοίων, καὶ ἀνεχώρουν. καὶ διὰ τοῦτο πάροιχοι μὲν ὀλίγοι τινὲς μόνον ἐφονεύθησαν, Ψαριανοὶ δὲ καὶ Ῥουμελιῶται πλεῖστοι.

Ἐν δὲ τῇ πόλει ὑψώθησαν κραυγαί, πυροβολισμοὶ ἐγένοντο ἀδίκκοποι, πυρκαϊαί, καὶ λέμβοι πνιγόμενοι παρατηροῦντο, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ ἀταξία ἐκορυφώθη, καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἐν τῇ πόλει ἀντιστάσεως ἐματαιώθη.

Οἱ δὲ εἰς τὴν πόλιν κατελθόντες Ψαριανοὶ καὶ τὰ γιγνόμενα παρατηρήσαντες ἀπηλπίσθησαν, ὅτι δύνανται πλεόν ἐν τῇ πόλει νὰ μείνωσιν, ὥς εἶχον προαποφασίσει, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν ἐχθρὸν νὰ πολεμήσωσι· διὸ καὶ οὗτοι, ὅπως ἔτυχεν, καὶ ὅπως ἡδυνήθησαν, ἐξήτησαν τὴν σωτηρίαν των.

Ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀπόδειξις τρανωτάτη εἶναι, ὅτι οὐδεὶς τῶν Ψαριανῶν πλοιάρχων διεσώθη ἐν τῷ πλοίῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τισιν ἐναπολειφθεῖσι πλοιαρίοις, καὶ τῷ τοῦ Κ. Χ. Ἀγγελῆ. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν τοῦ Κανάλου, Πριονίου, σπηλαίου Ἀδάμ, ὀχυρωμάτων διεσώθησαν, τουτέστι μόλις 170, (διότι οἱ ἄλλοι ἅπαντες, ἐν οἷς καὶ οἱ καπιταναῖοι Ψαριανοί, Ἀνδρέας Μαυρογιάννης, Ἀντώνιος Κιτζουλέρης, Α. Τσώτης, Ἀντώνιος Σαρῆς, ἐν αὐτοῖς ἐφονεύθησαν), ἐκλείσθησαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ἁνω Παναγίας, καὶ τινες ἡμέρας ἐκεῖ διαμείναντες ἐσώθησαν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κορβέτας Ἰσιδος. Ὅσοι δὲ δὲν προέλαβον νὰ ἐπιβασθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων, Ψαριανοί τε (οἷον Δ. Γ. Χ. Δ. Κοτζιᾶς, Α. Μαμουνης, Χ. Α. Μοναρχίδης, Δ. καὶ Α. Βρατζάνοι, Ι. Σίδηρος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ), καὶ Ῥουμελιῶται (ὡς Ῥάδος, Λάμπρος, Τσατζαρίωνης, καὶ ἄλλοι), τὸ ὅλον τῶν ἀνδρῶν μέχρις 75, καὶ γυναικόπεδα μέχρις 750, ἐκλείσθησαν ἐν τῷ Παλαιοκάστρῳ.

Ὁ δὲ Πασᾶς διέταξε νὰ κυριεύσωσιν αὐτὸ αὐθημερόν· διὸ οἱ Τούρκοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐφορμῶντες ἀπεκρούοντο γενναίως, καὶ πλείστοι φονευόμενοι ἀπεμακρύνοντο. Οἱ δὲ πλαιοκρούμενοι βλέποντες, ὅτι ἐπὶ πολὺ νὰ ἀνθέξωσι δὲν ἠδύναντο, ἀπ' φάσισιν, δόντος τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Δ. Κοτζιᾶ, νὰ πολεμήσωσι πρὸς τοὺς Τούρκους στῆθος με' στῆθος, καὶ ὅταν ὅλοι φονευθῶσι, οἱ δὲ Τούρκοι εἰσέλθωσι, τότε ὁ μὲν Α. Βρατζάνος ἔξω τῆς πυριταποθήκης μένων, τοῦτο νὰ σημάνη, ὁ δὲ Ι. Σίδηρος ἐν τῇ πυριταποθήκῃ νὰ θέσῃ τὸ πῦρ ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐγένετο.

Πάντων λοιπὸν προαποφασισμένων ὄντων εἰς τοῦτο καὶ τῶν γυναικῶν συγκατανευσσῶν, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐφώρμησαν τὴν ἐπιούσαν ξιφῆρεις κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ μαχόμενοι πρὸς αὐτοὺς ἅπαντες ἐφονεύθησαν,

οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσελθόντες ὥρμησαν εἰς ἀφαρπαγὴν τῶν γυναικοπαίδων· τότε ὁ μὲν Α. Βρατζάνος τὴν δεξιὰν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Δ. Βρατζάνου, ὄντος ἀομμάτου καὶ μένοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἀσπα-
οθεῖς, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῷ Ι. Σιδέρῳ, ὁ δὲ Ι. Σίδε-
ρος θέσας τὸ πῦρ ἀνέτρεψε τοὺς πάντας ὑπὸ τοὺς βρά-
χους καὶ συνεταφίασεν, ἐξαιρουμένης μόνον τῆς γυναι-
κὸς τοῦ προξένου Δαρμάρα, ἥ ὁποία μετὰ δύο παιδίων
ὑπὸ ἑνα βράχον κρυφθεῖσα ἐσώθη, καὶ ἐλευθερωθεῖσα
ἐκ τῆς αἰχμαλωτίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1824 διηγεῖτο
ταῦτα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ᾧσιν ἀληθῆ, διότι ὅλοι εἰ-
ρήμενοι ἄνδρες Ψαριανοὶ καὶ Ῥουμελιῶται εὐρέθη-
σαν ὑπὸ τῶν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανελθόντων Ἑλ-
λήνων ἔξω τοῦ τείχους φονευμένοι.

Τὸ δὲ πλῆθος τῶν φονευθέντων, ὡς οἱ αἰχμαλωτι-
σθέντες τότε καὶ ἔπειτα ἐλευθερωθέντες διηγοῦντο, ἦν
ἀναρίθμητον, διότι τὸ ὅλον ἐκεῖνο μέρος καὶ τὰ πέριξ
ἐκαλύπτοντο σώμασιν.

Ὡς δὲ ἐν παλαιοκίστρῳ, οὕτως ἐκλείσθησαν Ψαρια-
νοὶ τε καὶ Πάριοι ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Ἁγίου Νικο-
λάου, καὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖ πρὸς τοὺς Τούρκους
πολεμοῦντες πολλὴν αὐτοῖς θραῦσιν ἐπήνεγκον.

Μὴ ἔχοντες ὁμῶς οἱ ἐν οὗτῳ τροφὰς διηρέθησαν,
διότι οἱ μὲν Ψαριανοὶ ἦσαν γνώμης νὰ μὴ παραδοθῶ-
σιν, οἱ δὲ Πάριοι νὰ παραδοθῶσιν. Τῶν Ψαριανῶν
λοιπὸν κατὰ κοινὴν συμφωνίαν διὰ κολυμβήματος εἰς
τὴν νῆσον ἀποβάντων καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἁγίας
Παναγίας καταφυγόντων, οἱ Πάριοι σχεδίαν κατα-
σκευάσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ παράλιον μὲ σημαίαν
λευκὴν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι αὐτοὺς παραλαβόντες ἔφερον
πρὸς τὸν Πασᾶν, ὅστις διέταξεν, εἰπὼν ὅτι δὲν ἔπρε-
πεν ὡς μὴ Ψαριανοὶ νὰ πολεμήσωσι, καὶ τοὺς ἐκρέ-
μασαν. Τὰ πλεῖστα δὲ γυναικόπαιδα ἐπιβιβασθέντα
ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Τσώτση, ὑπὸ τὸ παλαιόκαστρον

τὴν ὅλην ἡμέραν μείναντος, διεσώθησαν ἐκ τῆς καταστροφῆς.

Τὸ δὲ πλοῖον τοῦ Δ. Λαίνου, ἐφ' οὗ γυναικόπαιδα ἄλλα ἐπεβιβάσθησαν, ἐπυρπολήθη ὑπὸ Κ. Παππανικολῆ, καὶ ἄλλων τινῶν Ψαριανῶν, μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

Τὸ δὲ τοῦ Κ. Χ. Ἀγγελῆ, διωκόμενον ὑπὸ Τουρκικῶν Φρεγαδῶν καὶ κινδυνεῦον, διεσώθη διὰ τεχνασμάτων, ὡς καὶ ὡς συνεχῶς πυρίτιδα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, καὶ τῶν ἰστίων.

Ἐάν τις λοιπὸν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς φονευθέντας Τούρκους, τόσον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων πρὸ τῆς ἀποβάσεως, καὶ μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἐν αὐτοῖς, ὅσον τοὺς ἐν τῷ Φτελιῷ, ἐν τῷ Δασκαλιῷ, ἐν τῷ Ἀγίῳ Δημητρίῳ, ἐν πολλαῖς καθ' ὁδὸν συμπλοκαῖς μέχρι τῆς πόλεως, ἐν τῷ μνήματι τοῦ Στάθου, ἐν τῇ πόλει, ἐν παλαιοκάστρῳ, ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, καὶ ἐν τοῖς πλοίοις ! Ἐάν τοὺς αἰχμαλωτισθέντας τότε καὶ ὕστερον ἐλευθερωθέντας διηγουμένους ἀκούσῃ, καὶ τοὺς εἰς Ψαρὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανελθόντας, ὅτι ἡ ἑλὴ νῆσος καὶ ἡ θάλασσα σώμασιν ἐκαλύπτοντο, καὶ αὐτὰ τῆς Ἀνδρου, Τήνου, καὶ Μυκόνου, τὰ παρίκια !

Ἐάν ἐν ἐκάστῳ τῶν Τουρκικῶν τόπων οἱ τοιχωρῶχοι ἀνὰ 25 καὶ 30 Τούρκους εὕρισκον, θέλει πάντως πεισθῇ, ὅτι τὸ πλεῖστον, ἵνα μὴ εἴπωμεν τὸ ὅλον, τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως κατεστράφη. Ἡ δὲ ἐν Σπέτσαις συστηθεῖσα ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν καταμετρήσασα τοὺς ἀπολεσθέντας Ψαριανοὺς εὔρεν, ὅτι ἄνδρες μὲν ἔπετον ὡς ἑγγιστα, 500, καὶ τέσσαρες δὲ μόνον, καὶ αὐτοὶ ἐν θαλάσῃ, ἡχμαλωτίσθησαν, ὁ Α. Μητάρης, ὁ Ι. Ἀνδρουλῆς, ὁ Ν. Ι. Παππανικολῆς, καὶ ὁ Γ. Φιλίνης, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ νυυμαχίαν διεσώθησαν διὰ κολυμβήματος. Αἱ δὲ γυναῖκες, τινὲς

μὲν ἰδίως αἱ νέαι, ἐπνίγοντο, ἐν αἷς καὶ τοῦ συγγραφέως αἱ ἀδελφαί, ἐκτὸς τῆς συζύγου Ν. Γιαννίτζη, συλληφθείσης ἡμιθανοῦς, ἐκουσίως, ἵνα μὴ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων πέσωσι, τινὲς δὲ ἀνθιστάμεναι ἐφρονέοντο, ὥς καὶ ἡ τοῦ συγγραφέως μήτηρ, τὴν ὁποῖαν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων εἰς Ψαρὰ ἄταφον ὁ υἱὸς αὐτῆς Κωνστ. Χ. Γ. Κοτζιάς εὐρὼν ἔθαψεν.

Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ παιδία ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν τὴν φορικτὴν τῆς αἵματοχυσίας σκηνὴν θεωροῦντα ἀνέμενον ἀφόδως τὸν θάνατον, ὃν ἀληθῶς, κατὰ τὴν καταγραφὴν τῆς ἐν Σπέτσαις τῶν Ψαριανῶν ἐπιτροπῆς, εὔρον 2200 γυναικόπαιδα, καὶ 29 οἰκογένειαι καθ' ὁλοκληρίαν.

Ἐάν τις λοιπὸν τὰ ἀληθῆ ταῦτα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔτι καὶ νῦν ζωηρότατα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἑμοῦ εἰσὶν, πρὸς ἐκεῖνα τὰ εὐτελῆ καὶ ἡμαρτημένα τοῦ Σ. Τρικούπη διηγήματα ἀντιπαραθέσῃ, εὐρήσκει, ὅτι ὁ Χοσρεῦπάσας δὲν ἦτο ἀφιλοπόλεμος, ὥς ὁ Σ. Τρικούπης ἰσχυρίζεται, καὶ διὰ τοῦτο ἀργὸς ἐκάθιστο ὑπὲρ τὸν ἓνα μῆνα ἐν Μιτυλήνῃ, ἀλλὰ ἔπραξε τοῦτο, ὥς ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται, διότι ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν κατέστρεψε τὰς δυνάμεις του, ἡ τοῦλάχιστον τὸ πλεῖστον αὐτῶν, τὸ δὲ ἐναπολειφθὲν ἱκανὰ λάφυρα λαβὸν διελύθη, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πασᾶς δὲν ἦτο πλέον εἰς κατὰστασιν ἐκστρατεῖαν ἄλλην νὰ ἐπιχειρήσῃ· διότι, ἂν ἦτο, δὲν ἤθελε πλέον ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῆς Σάμου, ἀλλὰ κατὰ τόπων ἰσχυρωτέρων, καὶ αὐτοὺς καταστρέφων τὴν ὅλην Ἑλλάδα ὑπέταττεν.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν δῆλον γίγνεται, ὅτι οἱ Ψαριανοὶ καὶ ἐσκεμμένως, καὶ σύμφωνοι, καὶ μόνοι, ἀνεδέχθησαν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ὅλων, καὶ διὰ τῆς ἥρωικῆς καταστροφῆς τῆς νήσου τὼν ἔσωσαν τὴν ὅλην Ἑλλάδα, τότε στασιάζουσιν.

Οἱ Ψαριανοὶ ὁμῶς κατηγορήθησαν, ὅτι ἀφώπλισαν

τὰ πλοιά των, καὶ ἠθέλησαν τὸν ἐχθρὸν νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἀλλὰ οἱ Ψαριανοὶ ἐσκέφθησαν ἂν πρέπει τὸ περὶ τὴν πόλιν μέρος μόνον νὰ ὀχυρώσωσι, δόντος τοῦτο τὸ σχέδιον Ν. τοῦ Σπανοῦ, χρηματίσσαντος ἐν Αἰγύπτῳ λοχαγοῦ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἣ τὴν ὅλην νῆσον. Περὶ τούτου δὲ αἱ γνώμαι ἦσαν διηρημέναι, διότι οἱ μὲν τὴν ὅλην νῆσον ὠχυρωμένην βουλόμενοι ἔλεγον, ὅτι τὴν νῆσον κατὰ τὰ 2[3 προστατεῖει ὁ ἄνεμος, τὴν ἀπόβασιν κωλύων· ἐλθὼν δὲ ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ μέρος τῆς πόλεως δὲν δύναται νὰ ἀποδῇ, διότι τὰ πλοῖα καὶ τὰ πυρπολικά διώξουσιν αὐτόν. Οἱ δὲ τὴν πόλιν νὰ ὀχυρώσωσι βουλόμενοι, καὶ ταύτης τῆς γνώμης ἦσαν οἱ νουνεχέστεροι, ἔλεγον ὅτι οὕτως αἱ δυνάμεις ἡμῶν συγκεντροῦνται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκ τῶν δύο δὲ γνωμῶν ὀρθωτέραν ἀναντιρρήτως ἀπέδειξεν ἡ πεῖρα τὴν περὶ τὴν πόλιν ὀχύρωσιν, εἰότι ἡ περὶ τὴν νῆσον ἤρτητο ἐκ τυχαίου περιστατικοῦ, ταυτέστι τοῦ νὰ μὴ ὑπάρξῃ γαλήνη, ὡς ὑπῆρξε δυστυχῶς, ἀλλ' ἄνεμος τὰ ἀσθενῆ μέρη τῆς νήσου προστατεύων.

Ὡς λοιπὸν ταῦτα, οὕτως ἐσκέφθησαν καὶ ἂν πρέπει νὰ ἐκπλεύσωσι, καὶ τὸν ἐχθρὸν διὰ θαλάσσης νὰ προσβάλῃωσιν, ἢ αὐτόν νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Καὶ περὶ τούτου αἱ γνώμαι ἦσαν διηρημέναι· διότι οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι εἶναι ἀδύνατον τὸν ἐχθρὸν νὰ κωλύσωμεν τοῦ νὰ ἀποδῇ, οἱ δὲ ὅτι, ἐκπλέοντος τοῦ στόλου, ἡ νῆσος δὲν ἔχει δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ἀντισταθῇ, καὶ τὴν ἀπόβασιν νὰ ἀποκρούσῃ· διὸ ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἐκπλεύσωσιν, ἀλλὰ νὰ δεχθῶσι τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἐλπίζοντες, ὅτι πνέοντος ἀνέμου, ὅστις ἦν τότε περιοδικὸς, ὁ ἐχθρὸς ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως δὲν ἠδύνατο, δι' οὗς ἀνεφέραμεν λόγους, νὰ ἀποδῇ.

Ἀλλὰ, ἀληθῶς ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ ἡ περὶ

τὴν πόλιν ὀχύρωσις ἦν ἰδέα ὀρθωτέρα, καὶ ἡ ἐκπλευ-
σις τοῦ στόλου σωτήριος.

Οὗτοι οἱ λόγοι λοιπὸν ἔπεισαν τοὺς Ψαριανοὺς νὰ
δεχθῶσι τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ οὐχὶ φανταζό-
μενοι, ὡς ὁ Σ. Τρικούπης λέγει, πιστεύων ἴσως πλη-
ροφορίας ὑπαγορευθείσας ὑπὸ κηλάμου ἀντιζηλίας,
φθόνου, καὶ παραμορφωθείσας ὑπὸ χειρῶν ποταπῶν,
θηρευόντων εὐνοίαν προῖστομένων, ἀντὶ νὰ συμπάσχη,
καὶ συλλυπῆται διὰ τὸ μέγα τοῦτο τῆς Ἑλλάδος δυσ-
τύχημα! Οὐ μόνον ταῦτα ἐσχέθησαν, ἀλλὰ καὶ διε-
νοοῦντο, ἐρχομένου τοῦ θανείου, νὰ κατασκευάσωσιν
ἐκεῖνο τὸ ἔτος 25 πυρπολικά, καὶ δι' αὐτῶν ἐν τῇ
πρώτῃ συναντήσει μετὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου νὰ πυρ-
πολήσωσι διὰ μιᾶς αὐτὸν ὅλον.

Τὸ σχέδιον ὁμῶς τοῦτο, ὅπερ ὄντως ἦν μέγα, ἐὰν
αὐτὸ οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο, καὶ δι' οὗ ἡ Ἑλ-
λὰς ἐξάπαντος ἔκτοτε ἠλευθεροῦτο, ἐπελθούσης τῆς
τῶν Ψαρῶν καταστροφῆς, ἔμεινεν ἀνεκτέλεστον.

Πολλοὶ ὁμῶς πιστεύουσιν, ὅτι τὰ Ψαρά ἔπεσον διὰ
προδοσίας τοῦ Κώτα.

Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀπόδειξις ἀποχρῶσα δὲν ὑπάρ-
χει· μάλιστα δὲ οἱ ἐν σπηλαίῳ Ἀδάμ ὄντες Ψαρια-
νοὶ μετ' αὐτοῦ διαβεβαίουσιν, ὅτι μέχρι τέλους οὐδέν
τι τοιοῦτον παρετήρησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ περὶ προδο-
σίας ἰδέα ἐκ μέρους Ἑλλήνων εἶναι ὅλως ἀνυπόστα-
τος· διὸ φαίνεται ἀληθές, ὅτι οἱ Τούρκοι, οἱ πανταχοῦ
πέμποντες κατασκόπους, ἔπεμψαν καὶ εἰς Ψαρά, καὶ
ἐξ αὐτῶν ἐγνώριζον καὶ τῆς νήσου τὰ ὕδιντα, μικρὸν
πρότερον ὑπὸ τινος Κορβέτας Εὐρωπαϊκῆς καταμετρη-
θέντα, ὡς τοῦτο καὶ ὁ Φίλος τοῦ Νόμου ἐπιβεβαίωσι (*),
καὶ τὰ ἀσθενῆ τῆς νήσου μέρη, καὶ τὸ ἀκρωτήριο Μαρ-
κίχη ἀπροφύλακτον εὐρόντες ἀπεβιδάσθησαν.

(*) Ἰπ' ἀριθ. 28.

Ἡ καταστροφή ὁμῶς τῶν Ψαρῶν δὲν ἦτο ὡς ὁ Σ. Τρικούπης ἰσχυρίζεται (ἐν σελ. 141), σημαντικὴ μόνον διὰ τὴν καταστροφὴν σημαντικοῦ μέρους τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν· διότι ἂν αὕτη ἦν διὰ τοῦτο καὶ μόνον σημαντικὴ, δὲν ἠδύνατο πάντως τὴν ὅλην νὰ κλονίσῃ Ἑλλάδα.

Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγίου ἐκλονίσθησαν, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ προσκυνήσωσιν.

Ὁ τότε ἑπαρχος Τήνου Δρόσος Μανσόλας ἀνεχώρησεν αὐθημερὸν, καὶ ὁ Ἄνδρου. Ὁ Σύρου ἔγραφε τὰ αὐτὰ (ὑπ' ἀριθ. 467)· οἱ τῶν ἄλλων νήσων ἑπαρχοὶ ἠτοιμάζοντο (1).

Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἠτότε Διοίκησις ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους (ὑπ' ἀριθ. 33 τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου), προτρέπουσα αὐτοὺς « νὰ μὴ καταδεχθῶσι νὰ ἀρνηθῶσι τὸ ἔθνος, καὶ τὴν πατρίδα νὰ προδώσωσιν ».

Ἡ Σάμος, ὡς αὐτὸς ὁ Τρικούπης (ἐν σελ. 144 τοῦ Γ'. τόμου) διαβεβαίωσεν, ἀπηλπίσθη, καὶ μόνον ἐλάχιστον μέρος διανοεῖτο, καὶ ἀπεφάτισε νὰ ἀντισταθῇ. Ἀπελπίσθησαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Αἱ Σπέτσαι καὶ ἡ Ὑδρα ἐκλονίσθησαν, ὥς τις ἐκ τῶν δύο αὐτῆς ἐπιτρολῶν πρὸς τὸ βουλευτικὸν καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν νὰ εἰκάσῃ δύναται, ἀναγινώσκων « κινδυνεύει δὲ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος ὅλον, καὶ ἡ νῆσός μας αὕτη κινδυνεύει, ἐὰν δὲν βοηθηθῇ ἐν συντόμῳ καὶ σημαντικῶς. » καὶ πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸν (ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1824)· « ἔρχονται αὐτοῦ οἱ δυστυχεῖς διασωθέντες Ψαριανοὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των, ἥτις ἦτο τό δεξιὸν πτερόν τῆς Ἑλληνικῆς ναυτικῆς

(1) Περίοδος Β'. Προσωρινὴ διοίκησις· πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸν ἐκ Τήνου ἀπὸ 22 Ἰουνίου, καὶ ἐκ Σύρου ἀπὸ 23· δύο Δρόσου Μανσόλα ἐπιστολαί, αἱ παραλείπομεν, διότι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι λυπηρὸν τῷ ὄντι.

δυνάμεως αὐτοῦ, ἀνάγκη εἶναι νὰ προμηθεύσῃ ἡ διοίκησις κατοικίαν καὶ πῦρον εἰς τὰ γυναικόπαιδα διὰ νὰ ἔλθωσιν ὅσοι εἶναι ἄνδρες μὲ τὰ καράδιά των νὰ ἐνωθῶσι μὲ ἡμᾶς καὶ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Σπετσιώτας διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῶμεν εἰς τὸν ἐχθρὸν μὲ τὰ ξύλινα τεῖχην, τὰ ὁποῖα ὡς ἐστάθησαν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶναι καὶ τώρα ἡ μόνη σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ὅλης.

Διὰ τὸν Θεόν ! ἃς μὴ ἀδιαφορήσῃ καὶ τώρα καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἀλλ' ἃς δοθῇ οἰκονομία εἰς τὰς φαμιλιάς των (*), διότι ἀφοῦ ἐχάσαμεν τὰ Ψαρὰ καὶ τὰ πλούτη των, μᾶς μένει ἀκόμῃ πολὺ νὰ ἔχωμεν τὰ καράδιά των καὶ τοὺς ναῦτάς των· δώσατε λοιπὸν καὶ εἰς τὰ καράδιά των καὶ Ἡφαίστια τροφὰς καὶ ἐφόδια καὶ εἰς τὰς φαμελιάς των οἰκονομίαν διὰ νὰ ἔλθωσιν ἀμέσως πρὸς ἡμᾶς· βέβαια ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν εἶναι τὸ ὑστερινὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια δίδει εἰς ἡμᾶς τοὺς Γραικοὺς πρὶν μᾶς ἐγκαταλείψῃ.

Ἄλλοίμονον εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔθνος, ἂν καὶ εἰς τοῦτο ἀναισθητήσωμεν ».

Ἔδρα τῇ 23 Ἰουνίου 1824 (1).

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἡ ἐλαχίστη δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ἐκλόνισε τὸ πᾶν, καὶ ἡ πατρίς ἔτρεχεν ἔχαστον κίνδυνον.

Οἱ δὲ διασωθέντες Ψαριανοὶ ἤλθον πρὸς τοὺς συναδέλφους των Σπετσιώτας, ὑποδεχθέντας αὐτοῖς καὶ περιποιηθέντας ἀδελφικῶς, γυμνοὶ, πεινῶντες, οὐδὲν γινώσκοντες περὶ τῆς σωτηρίας τῶν φιλητάτων τέκνων καὶ γυναικῶν, καὶ λοιπῶν, πιστοὶ ὅμως εἰς τὸν ὅρκον, ὃν ἔδωκαν, ἔγραψαν πρὸς τὴν διοίκησιν, ὅτι αὐτοὶ πηγαίνουσι

(*) Ἐδόθησαν ἐκάστῳ ἀτόμῳ πέντε οκάδες σίτου.

(1) Φίλος τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθ. 29.

νὰ ἀποθάνωσιν, ὑπὲρ πατρίδος, καὶ ἀληθῶς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ μετοχὴ αὐτῶν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐεψύχωσε τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὴν πίπτουσιν ἐκράτητε. Καὶ τόσον διὰ ταῦτα, δι' ἃ τοσοῦτον καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ὅλου πεφωτισμένου κόσμου ἐθαυμάσθησαν καὶ ἐξυμνήθησαν (1), ὅσον καὶ τὰ ἔπειτα, παρίστανται οἱ Ψαρινοὶ μοναδικὸν παράδειγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι καὶ ἐν τῇ καταστροφῇ τῆς νήσου τὴν Ἑλλάδα ἔσωσαν, καὶ καταστραφέντες ἀνηγέρθησαν, καὶ τὴν Ἑλλάδα ἀνήγειρον, καὶ μείζονα ἢ πρότερον κατορθώματα ἔπραξαν. Οὗτοι λοιπὸν τότε ἐπιβίβασθέντες, μόνον οἶνον καὶ ἄρτον ἔχοντες, ἐπὶ τῶν ἐχόντων πηδάλια πλοίων των (ὡς τοῦ Δ. Χ. Ι. Κοτζιᾶ, Ν. Χ. Ἀλεξανδρῆ, Ν. Χ. Δ. Κοτζιᾶ, Α. Κουτζούκου, Γ. Χ. Μηκῆ, καὶ τῶν πυρπολικῶν Κανάρη, Δ. Παππανικολῆ, Κ. Νικοδήμου, καὶ Ν. Βρατζάνου) ἀπῆλθον τὴν 26 Ἰουνίου, τοῦτέστι μετὰ τρεῖς μόλις ἡμέρας, μετὰ τῶν συναδέλφων των Ὑδραίων καὶ Πετσειωτῶν, ἐνωθέντος ἔξω Τήνου καὶ τοῦ Γ. Σαχτούρη μετὰ τῆς μοίρας του, καὶ τὴν 3 ἦλθον εἰς Ψαρὰ, καὶ ἐκεῖ εὐρόντες ἐν βρῖκιον Τουρκικόν, καὶ 35 περίπου σαλούπας, τὰς μὲν ἐβύθισαν, τὰς δὲ κατεδίωξαν, ῥιφθείσας εἰς τὰ τῆς Χίου παράλια, ἐκτὸς τεσσάρων μόνων, αἵτινες διεσώθησαν.

Τὴν δὲ 4 ἀποβάντες εἰς Ψαρὰ, ἄλλους μὲν Τούρκους ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐδίωκον, καὶ ἐν Μύλοις καὶ οἰκίαις ἔκλεισαν.

Ἐπειτα δὲ ἀπελθόντες ἦλθον εἰς Σπέτσας, καὶ ἐκεῖ τὰ πλοῖά των ἐπισκευάσαντες ἀπέπλευσαν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν ἠπεύλει ὁ Καπετανπατᾶς.

Περὶ δὲ τῆς εἰς Σάμον ἐκστρατείας τοῦ ἐλληνικοῦ

(1) Ἀριθ. 54. Τῶν Ἑλληνικῶν χρονικῶν τοῦ μεσολογίου 1824.

στόλου λέγοντος τοῦ Γ. Σαχτούρη (1) «τὴν 30 τοῦ ἀπελθόντος 40 πλοιάρια ἐχθρικὰ φέροντα στρατεύματα ἐσχόπουν νὰ τὰ ἀποβιβάσωσιν εἰς Σάμον πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλόδασι· τὰ ἀπηντήσαμεν καθ' ἑδὸν ἄνωθεν τῆς Σάμου, καὶ κυνηγήσαντές τα κατεποντίσαμεν ἐξ αὐτῶν δύο σακολέβας, καὶ ἄλλας δύο ἐπιάσαμεν, τὰ δὲ λοιπὰ ὅλα φεύγοντα ἔπεσαν κακὴν κακῶς εἰς τὴν κατάντικρυ πλευρὰν τῆς μικρᾶς Ἀσίας», μεταποιεῖ ταῦτα ὁ Σ. Τρικούπης (2), λέγων τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ πρώτη (μοῖρα) ἔξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε 40 μικρὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας...», διότι δίδει τοῖς ἀναγνώσταις νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι τὰ συναπατηθέντα πλοῖα ἦσαν 60· καὶ αὖθις λέγοντος τοῦ Γ. Σαχτούρη «τὴν 31 ἦλθαμεν εἰς τὸ Δαρβογάζι καὶ ἀράξαμεν εἰς τὸν πορθμόν· ἐν τοσοῦτῳ ὁ ἐχθρικός στόλος συνιστάμενος ἐκ 18 μεγάλων καὶ ἄλλων μικρῶν ἕως 100 εὐρίσκειτο ἀραγμένος ὀπισθεν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀγίας Μαρίας...», ὡς δὲ μᾶς ἐννόησαν ἐσηκάλησαν εἰς τὰ πανιὰ τὰ μεγαλήτερα 18 καὶ περὶ τὰς 7 ὥρας πλησιάζοντα ἤρχισαν νὰ μᾶς κανονοβολίζωσι· τὰ βόλιά των ὁμως δὲν ἐκλόνισαν τὴν γενναίότητα τῶν ἰδικῶν μας, καὶ δύο μόνα πυρπολικά σηκωθέντα εἰς τὰ πανιὰ καὶ ἔχοντα τὰ ὑπερδέξια τῶν ἐχθρῶν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸν πομπικὸν ἐκείνον στόλον. Σήμερον (1. Αὐγούστου) ὡσαύτως κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν μᾶς ἐπλησίασε πάλιν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ μᾶς ἐπυρεβόλησε, καὶ πάλιν τὰ πυρπολικά μας τὸν ἀπεδίωξαν χωρὶς ὁ στόλος μας νὰ σηκώσῃ ἄγκυραν.» Ὁ Σ. Τρικούπης πάλιν τὰ εἰρημένα τοῦ Γ. Σαχτούρη μεταβάλλων λέγει, «ὅτι ὁ Σαχτούρης διέταξε νὰ ναυ-

(1) Ἀριθ. 42 τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου, ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Γ. Σαχτούρη ἀπὸ 1 Αὐγούστου 1824.

(2) Τόμος Γ'. Σελ. 145.

μαχήσωσιν οἱ περὶ αὐτὸν ἐπ' ἀγκύρας· ἐναυμάχησαν μετὰ μεσημέριαν καθ' ὃν τρόπον διέταξεν », ὅπερ ὁμῶς ἄλλοιόν παρίσταται, καὶ ναυμαχίαι πλάττονται, αἱ ὁποῖαι οὐδαμῶς χώραν ἔλαβον, πάρεξ ἐάν ἡ ἐκπλευσις τῶν ἑὸ πυρπολικῶν ναυμαχία λογισθῇ! Ἄλλο οὐ μόνον ταῦτα ὁ Σ. Τρικούπης μεταποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σαχτούρη εἰρημένα, ὅτι δηλονότι πάλιν τὰ πυρπολικά ἐδίωξαν τὸν ἐχθρὸν, πολύωρον αὐθις ναυμαχίαν ἐπισκευάζων, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἅπερ χώραν δὲν ἔλαβον.

Ὅμοίως δὲ ἐπισκευάζει ὁ Σ. Τρικούπης καὶ τρίτην τινὰ ναυμαχίαν, ἐν ἣ παρευρέθη καὶ ὁ Κ. Κανάρης, λέγων, ὅτι δῆθεν « ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασε καὶ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὰ κανονοστάσια, καὶ ἐκκονοβόλησεν. ἀλλὰ ὁ Ἑλληνικὸς δὲν ἐκινήθη », ἐξ ὧν ὁ Κ. Κανάρης οὐδὲν γινώσκει· ἔπειτα δὲ παραδόξως πῶς ὁ Σ. Τρικούπης παρεισάγει, τοὺς μὲν πλοιάρχους αἰτιωμένους τὰ πληρώματα των, τα δὲ πληρώματα τοὺς πλοιάρχους ὑπαιτιώμενα, καὶ τὸν Σαχτούρη ἀπὸ πυρπολικοῦ εἰς πυρπολικὸν τρέχοντα, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς εἰς ἐξόρμησιν κατα τῶν ἐχθρῶν καλοῦντα, καὶ πάλιν καλῇ τύχῃ τὸν Κανάρην κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν φθάσαντα, καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Σαχτούρη ὑπακούσαντα, καὶ τότε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ τὰ 17 πολεμικά Ὑδραϊκά καὶ Σπετσιωτικά ὁρμήσαντα εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν, καὶ ποδίσαντα τότε, ἀφοῦ τὰ ἐχθρικά ἠναγκάσθησαν ὅλα νὰ ἀπομακρυνθῶσι· καὶ ὅτι ἡ τρίτη αὕτη ναυμαχία διήρκησε πέτε ὥρας ».

Εἶναι ὅμως τῷ ὄντι ἄξιον ἀπορίας, πῶς ὁ Σ. Τρικούπης ἐπισκευάζων τόσας νίκας, τόσας ναυμαχίας Ἑλλήνων κατὰ Τούρκων, δὲν ἐπισκευάζει καὶ λόγους τὴν τέσσην δειλίαν τῶν Ἑλλήνων δικαιολογοῦντας; πῶς δὲν κατενόησεν, ὅτι τοῖς μὲν ἡττωμένοις δειλία περιγίγνεται, τοῖς δὲ νικηταῖς θάρρος; πῶς ἐν ἐνὶ

λόγῳ δὲν κατενόησεν, ὅτι ταῦτα ἰσχυριζόμενος ἀντιφάσκει εἰς ἑαυτόν;

Ἄλλὰ οὐδὲν ἔχνος σεβασμοῦ πρὸς ἀλήθειαν δεικνύουσι τὰ περὶ τῆς τετάρτης ναυμαχίας ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα ὅτι δηλονότι «πρῶτος ὁ Τσάπελης ὥρμησεν ἐπὶ μιᾶς φρεγάδας πλεούσης ἐντὸς τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἀγίας Μαρίνης· ὁ γενναῖος οὗτος πυρπολιστὴς προσέπλευσεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἂν καὶ βροχηδὸν ἐπιπταν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ του οἱ μύθοι καὶ τὰ βόλια τῆς φρεγάδας. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ τὸ κολλήσῃ τινὲς τῶν ναυτῶν του ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐτοιμάζοντας τὰς λέμβους των εἰς ρυμουλκίαν τῆς φρεγάδας, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς ἀφαρπαγὴν τοῦ ἐφορκίου των ἐδειλίασαν, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς ἀφαρπαγὴν τοῦ ἐφορκίου των ἐδειλίασαν, καὶ ἐμβάντες δρομαῖοι εἰς αὐτὸ ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν πλοίαρχόν των πηδαλιουχοῦντα, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἔκαιαν καὶ τὸ πλοῖον καὶ αὐτόν ἂν δὲν τοὺς ἠκολούθει. Τόσῃ δὲ δειλίᾳ παρὰ συνήθειαν κατέλαβε τοὺς ναύτας, ὥστε θὰ ἐπιπτε τὸ πλοῖον εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἂν δὲν ἐπρόφθνε νὰ τὸ κάυσῃ ὁ πλοίαρχος καύσας ἐκ τῆς πολλῆς του βίας καὶ τὸ πυρπολικόν του καὶ τὴν χεῖρά του· ἀλλ' ὅτι δὲν κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀλλ' ἀτυχὲς Τσάπελης, τὸ κατώρθωσε μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐπιδεξιώτικτος Κινάρης.» Ταῦτα, λέγομεν, δὲν εἶναι ἀληθῆ, διότι ὁ μὲν Τσάπελης οὔτε ὥρμησεν ἐναντίον τινὸς φρεγάδας, οὔτε ἐντὸς βολῆς πιστόλας προσέπλευσεν, οὔτε εἰς κίνδυνον ἦλθεν, οὔτε μύθοι καὶ βόλια ἐναντίον τοῦ ἐπιπτον, οὔτε τὸ πυρπολικόν του νὰ κολλήσῃ ἠτοιμάζετο, ἀλλὰ πρὸ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Κανάρη πλέων, καὶ λέμβους ἑπτὰ Τουρκικὰς ἐναντίον καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κανάρη ἐρχομένας ἰδὼν, καὶ ἐν τῇ πρώρᾳ τοῦ Κανάρη τὸ πυρπολικόν του πυρπολήσας ἀνεχώρησεν ἐπὶ

τοῦ ἐφορκίου τοῦ πυρπολικοῦ του, χωρὶς καὶ νὰ μεί-
νη νὰ βοηθήσῃ τὸ πυρπολικόν τοῦ Κανάρη μετὰ τὴν
λέμβον του. Ἐὰν τόσαι ναυμαχίαι, καὶ ναυμαχίαι
πολύωροι κατὰ τὸν Σ. Τρικούπην, συνεκροτοῦντο, ὁ
δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἦν νικητῆς, διὰ τί τόση δειλία
νὰ κατακυριεύσῃ καὶ τοὺς πλοιάρχους καὶ τὰ πληρώ-
ματα, ὥστε νὰ μὴ τολμῶσι πλέον οὐδ' εἰς προφυλα-
κὴν νὰ ἐκπλεύσιν; Ἐπειδὴ ὁ ἐν Σάμῳ σὺν τῷ Σαχ-
τούρῃ Ἑλληνικὸς στόλος μόλις συνέκειτο κατ' ἀρχὰς
ἐκ 16 πλοίων, ἔστω καὶ 17 κατὰ Τρικούπην, ἢ καὶ
26 κατὰ Σαχτούρην εἰς τὸ μετέπειτα, τοῦτέστι τὴν
1 Αὐγούστου, καὶ ἀδύνατον πρὸς ἐξ 100 πλοίων συ-
νιστάμενον στόλον νὰ ναυμαχήσῃ, πολλῷ μᾶλλον καὶ
αὐτὸν νὰ νικήσῃ, ὥς ὁ Σ. Τρικούπης ἐπισκευάζει, ἦτο
ἐπόμενον καὶ τοὺς πλοιάρχους καὶ τὰ πληρώματα νὰ
κυριεύσῃ τόση δειλία, ὥστε οὐδὲν τῶν πλοίων ν' ἀπο-
τελμαῖ πλέον νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς προφυλακὴν.

Οὕτως δὲ ἐχόντων τότε τῶν πραγμάτων ἐν Σάμῳ,
καὶ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων πλοιάρχων ἀμνηχνούντων, καὶ
τί ποιητέον διανοουμένων, ἀνηγγέλθη διὰ τοῦ τηλε-
γράφου ἡ ἔλευσις τοῦ Κανάρη.

Καὶ ὁ μὲν λαὸς τῆς Σάμου εἰς τὰ περάλια καταβάς
προέπεμπε ζητωκραυγαῖς τὸν Κανάρην διαβαίνοντα. Ὁ
δ' Ἑλληνικὸς στόλος ὑπεδέχθη αὐτὸν ὡς ἄγγελον
τῆς σωτηρίας, ὁ δὲ Σαχτούρης ἠσθάνθη ἀνέκφραστον
χαρὰν, ὥς καὶ ὁ Γόρδων τοῦτο λέγει, καὶ οὐχὶ ὅτι
μετὰ χαρᾶς τῷ Γ. Σαχτούρῃ ὑπήκουσεν, ὥς ὁ Σ. Τρι-
κούπης τὸ γεγονός μεταβάλλων παριστᾷ, διότι ὁ Κανάρης,
ἀπόντος τοῦ ναυάρχου τῶν Ψαρῶν, ἦν αὐτε-
ξούσιος, καὶ οὐδόλως τῷ Σαχτούρῃ νὰ ὑπακούσῃ ὑ-
πόχρεως.

Ἀφίχθεις λοιπὸν ὁ Κανάρης, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ
ὁμολογίαν, τὴν 5 Αὐγούστου τὰς 2 ὥρας μ. μ. εἰς
τὸ στενὸν τῆς Σάμου, καὶ τὰ ἐκεῖ Ἑλληνικὰ πλοῖα

ἐμψυχώσας, καὶ προτρέψας νὰ μείνωσιν, ἐξῆλθεν εἰς προφυλακὴν τὴν ἐσπέραν ἐκείνην μόνος του· καὶ αὕτῃ ἢ εἰς προφυλακὴν τοῦ Κανάρη ἐκπλευσις εἶναι ἡ ὑποτιθεμένη παρὰ Σ. Τρικούπη τρίτη ναυμαχία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Τὴν δ' ἑκτὴν Αὐγούστου, ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος, ζητήσας ὁ Κανάρης ἐν πλοῖον παρὰ τοῦ Σαχτούρη πρὸς ἐπιτήρησίν του, καὶ λαβὼν εἰς συνοδίαν του τὸ τοῦ Παναγιώτα, τὸ ὁποῖον μακρὰν αὐτοῦ ἴστατο, ἐπεχείρησε κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐπιχείρημα τῇ ἀληθείᾳ παράτολμον.

Αὐτῷ δὲ ὁ Τσάπελης παρακολουθήσας προεπορεύετο, ὡς ταχύτερον ἔχων πυρπολικόν. Προχωροῦντες δὲ ἀμφοτέρωτεροι πρὸς τὸν στόλον, ἐκ τοῦ ὁποίου μία φρεγάδα (μπουρλότοσαϊμᾶς κχλουμένη, καὶ δύο σειρὰς κανονίων ἔχουσα) προεπορεύετο, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀποβιδάσῃ ἐπὶ τῆς Σάμου στρατεύματα, εἶδον ἐπὶ λέμβους ἐκ τοῦ στόλου πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένας, καὶ τότε ὁ μὲν Τσάπελης πυρπολήσας τὸ πυρπολικόν του ἐν τῇ πρῶρᾳ τοῦ πυρπλικοῦ τοῦ Κανάρη, ὅπερ παρ' ὀλίγον ἐλλείψε νὰ πυρπολίσῃ, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Κανάρην δὲν προελάμβονον τὰ σκεπάσματα τοῦ καταστρώματος νὰ κλείσωσιν, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς λέμβου του, χωρὶς νὰ μείνῃ καὶ μετ' αὐτῆς νὰ βοηθήσῃ αὐτό. Ὁ δὲ Κανάρης πέντε ἐφόδους τῶν λέμβων ἀποκρούσας, καὶ πολλοὺς Τούρκους, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἐφόδων ἐπὶ τῶν ξηρτίων τοῦ πυρπολικοῦ του ἀναβάνας, φονεύσας, καὶ τὰς ἐφόδους ἀποκρούων, ἀνέμενε τὸν θαλάσσιον ἄνεμον, ὅστις ἐλθὼν κατέστησε τὴν πλησιάσασαν αὐτὸν φρεγάδαν, καὶ φιλοῖς ὅπλοις καὶ πυρρβόλοις πολεμοῦσαν, ὑπ' ἄνεμον, καὶ μάλιστα τοσοῦτον αὐτὴν ἐπληγίασεν, ὥστε αὕτη ὅπως καὶ ἂν ἐστρέφετο, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διασωθῇ. Τότε αὕτη ἰδοῦσα τὸν ἐσχατον κίνδυνον ἀπεπειράθη μὲν νὰ διαφύγῃ στρεφο-

μῆνη, ὁ Κανάρης ὅμως ἐπιπεσὼν ἐπ' αὐτῆς κητέχασε καὶ αὐτήν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ναύτας καὶ στρατιώτας, τοὺς εἰς ἀπόδασιν ἐπιβίβασθέντας.

Τοῦτο τὸ ἀξιοθύμαστον κατόρθωμα τοῦ Κ. Κανάρη, τὸ ὁποῖον ὥς τις μονομαχία αὐτοῦ πρὸς τὸν Τουρκικὸν στόλον δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἔσωσε τὴν Σάμον κατὰ τὴν σωτήριον ἐκείνην ἡμέραν, ἐματαίωσε τὴν ἐκστρατεῖαν ἐκείνην, καὶ τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἀπελπισθεῖσαν, πάλιν ἐλπίδων καὶ τόλμης ἐμπλήτας ἔδειξεν, ὅτι, ἂν ἡ νῆσος τῶν Ψαριανῶν κατεστράφη, οἱ Ψαριανοὶ εἴτι ζῶσι, καὶ ὁ ἠρωϊσμός, καὶ τὸ ἀσβεστον πῦρ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν. Καὶ τοῦτο τὸ ἀξιοθαύμαστον ἔργον κυρίως εἶναι, διὸ καὶ τότε ὁ Κανάρης τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, καὶ ἐξυμνήθη. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Κανάρης τοὺς φονευθέντας πυρπολιστάς του ἐνεταφίαζεν, ἐλθὼν καὶ ὁ λοιπὸς Ἑλληνικὸς στόλος ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ ἀναχωροῦντος, καὶ ἔκαυσεν ὁ μὲν Βατικιώτης ἐν Βρίκιον 20 κανονίων, ὁ δὲ Ῥαφαλιᾶς ἐν χορδέτον, τὸ ὁποῖον ὁ Σ. Τρικούπης εἰς φρεγάδαν μεταποιεῖ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὴλον γίγνεται, ὅτι ἡ ἐξισόρησις καὶ ταύτης τῆς ναυμαχίας ὑπὸ Σ. Τρικούτη οὐ μόνον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀσυμβίβαστος, ἀλλὰ ὅτι οὗτος καὶ ἐν γνώσει τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος γεγονὸς παρεμόρφωσε. Περὶ δὲ τῆς ἐν Κῶ καὶ Γέροντι ναυμαχίας, περὶ ὧν λόγον ποιησάμεθα, παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ὀρθῶς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συνίστατο ἐξ 70 πλοίων· δὲν λέγει ὅμως ὀρθῶς (1) λέγων, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἠνώθη παρὰ τὴν Πάτμον, διότι ἐκεῖ ἦλθον μόνον αἱ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, Κολαδρουτίζον, καὶ Ἀποστόλην μοῖραι, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πέμ-

(1) Τόμ. Γ'. σελ 162

ψωσιν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Κῶ τρία πολεμικὰ, καὶ τρία πυρπολικὰ, ἵνα προσβάλῃσι Τουρκικὰ τινὰ πλοῖα ἐκεῖ ἡγκυροβολημένα. Τὰ ἐξ δὲ ταῦτα πλοῖα ἡγκυροβόλησαν εἰς Λέρον, ὅπως ἐκεῖθεν τὴν θέσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατασκοπεύσωσι. Τινὲς ὅμως Λέριοι ἐπρόδωκαν τὸν σκοπὸν τῶν πλοίων, καὶ οὕτω τὰ ἐκεῖ ἐλλιμνισμένα Τουρκικὰ μαθόντα τοῦτο ἀπῆλθον εἰς Ἀλικαρνασσόν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐκπλεύσας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἠνώθη μετὰ τῆς ἄλλης ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοίρας ἔξω τῆς Καλύμνου. Ἀφίχθεις δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὅπου ἐσκόπευε, δὲν ἠδύνατο νὰ βλάβῃ τὸν ἐχθρικὸν, διότι, πνέοντος ἐκ τοῦ κόλπου ἀνέμου, τὰ πυρπολικὰ νὰ εἰσπλεύσωσι δὲν ἠδύναντο. Ἐκεῖ δὲ ὁ στόλος νὰ ὑπάγῃ ναυμαχίῃσιν ἦν ἀδύνατον, διότι ὁ τόπος δὲν ἦτο κατάλληλος· διὸ συσχετθέντες οἱ τρεῖς ναύαρχοι μετὰ τῶν πλοιάρχων ἀπεράσισαν τὴν 24 Αὐγούστου νὰ πέμψωσι εἴκοσι πολεμικὰ καὶ ἐξ πυρπολικὰ (ἦγουν 10 Ὑδραϊκὰ πολεμικὰ καὶ 3 πυρπολικὰ, 5 Σπετσιωτικὰ καὶ ἓν πυρπολικόν, καὶ 5 Ψαριανὰ πολεμικὰ καὶ 2 πυρπολικὰ) εἰς τὸ στενὸν τῆς Κῶ, καὶ ἐκεῖ νὰ ναυμαχίῃσιν τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ ἄλλος στόλος μακρὰν ἰστάμενος νὰ εἰσέλθῃ ἐν καιρῷ ἀνάγκης.

Τούτων λοιπὸν ἀποφασισθέντων ἀπῆλθε τὸ ἀπόσπασμα, καὶ κατὰ πόδας αὐτοῦ ὁ ὅλος στόλος. Ἀφίχθὲν δὲ τὸ ἀπόσπασμα εἰς Τσατάλια εἶδεν ἡ Τουρκικὴ προφυλακὴ καὶ ἀπελθοῦσα ἀνήγγειλε τοῦτο τῷ Τουρκικῷ στόλῳ, ὅστις ἀναχθεὶς ἤρχετο πρὸς τὸν Ἑλληνικόν, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς εἰσελθὼν ἐπορεύετο πρὸς τὸν Τουρκικόν, καὶ ἀμφότεροι συναπαντηθέντες ἤρξαντο νὰ κανονοβολῶσιν ἀλλήλους· καὶ τὰ μὲν πυρπολικὰ ἐδίωκον τὰ Τουρκικὰ, ἡ δὲ ναυμαχία πρὸ μεσημβρίας τῆς 24 ἀρξαμένη ἔληξε περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.

Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος μὴ ὀυνάμενος νὰ μένῃ ἐν-

τὸς στενοῦ τόπου, διότι τὴν νύκτα καταπαύει ὁ ἄνεμος ἐξηλθε λοξοδρομῶν.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ναυμαχίᾳ οἱ δύο στόλοι περιεπλέχθησαν οὕτως, ὥστε τινὰ μὲν Ἑλληνικά ἦσαν καὶ ὑπ' ἄνεμον καὶ πρὸς ἄνεμον, τινὰ δὲ Τουρκικά ὁμοίως· καὶ ἐν τοιαύτῃ συμπλοκῇ ἦν ἀδύνατον ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου νὰ καταμετρηθῇ, ὡς ἐν τῇ Σ. Τρικούπη ἱστορίᾳ γίγνεται·

Τὰ δὲ πυρπολικά ἐδίωκον μὲν τὰ Τουρκικά, δὲν ἠδύναντο ὁμῶς ἔνεκα τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου, καὶ διότι τὰ Τουρκικά στρεφόμενα ὑπ' ἄνεμον ἀπεμακρύνοντο τῶν πυρπολικῶν.

Διώκοντα ὁμῶς τὰ πυρπολικά τὰ Τουρκικά ἐπλησίαζον αὐτὰ τόσον, ὥστε φιλοῖς ὅπλοις ἐμάχοντο, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ὕβρεις αὐτῶν ἤκουον.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κ. Νικοδήμου πλησιάσαν ἐπολέμει πρὸς τὴν ναυαρχίδα φιλοῖς ὅπλοις· αὕτῃ δὲ πολεμοῦσα ἔπεμψε μίαν τῶν λέμβων αὐτῆς ἵνα κυριεύσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ αὕτῃ πλανηθεῖσα ἀπώλεσε πολλοὺς ναύτας τῆς ὑπὸ Λεμπέση καὶ Σίντου φονευθέντας· καθ' ἣν ὁμῶς στιγμὴν πρὸς τὸ Νικοδήμου πυρπολικὸν ἐμάχετο ἀπώλεσε σημαντικὸν τινα ἀξιωματικόν, ὡς τοῦτο οἱ Νικοδήμου πυρπολισταὶ παρετήρησαν.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ναυμαχίᾳ ἀπώλεσθησαν δύο πυρπολικά, τοῦ Μάνεζα, Ὑδραϊκόν, κοψάσης τὸ κατάρτι του σφαίρας ἐχθρικῆς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ φρουρίου Κῶ, διότι ἐκεῖθεν ἀπεῖχεν ἡ ναυμαχία πλέον τῶν τεσσάρων μιλίων, καὶ ἐγκαταλειφθὲν συνελήφθη· τὸ δὲ ἕτερον πυρπολικόν, Ψαριανόν, τοῦ Α. Βρούλου, ἐπυρπολήθη, διότι τὸ πλοῖον τοῦ Βούλγαρη στρεφόμενον ἔσπασεν ἀκουσίως τὴν ῥάνταν του καὶ τὸν ἰστόν του.

Μετὰ ταύτην δὲ τὴν ναυμαχίαν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐλλιμενίσθη εἰς τὸν Γέροντα.

Ἐκεῖ δὲ ἐλλιμενισμένου ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ τινὲς κατὰ τὴν Λέρον, καὶ τινα τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ἀπέπλευσαν εἰς βοήθειαν.

Τούτων δὲ γενομένων συνῆλθον οἱ τρεῖς ναύαρχοι, Α. Μιαούλης, Κολανδροῦτζος, καὶ Ν. Ἀποστόλης εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Μιαούλη, καὶ συσκεφθέντες ἀπεφασισαν νὰ ἀναχθῶσι μετὰ τὸ μεσονύκτιον, διότι τότε πνέει ἀπόγαιος ἄνεμος.

Ἀποχωρισθέντων δὲ τῶν ναυάρχων, ὕψωσεν ὁ Μιαούλης τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ ἡ Ὑδραϊκὴ μοῖρα ἀνῆλθον· τοῦτο δὲ οἱ ναύαρχοι Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἰδόντες, ὁ μὲν Σπετσῶν ἠκολούθησεν τῷ Μιαούλῃ, ἀναχθεὶς, ὁ δὲ τῶν Ψαρῶν προσκαλέσας τοὺς πλοιάρχους τῆς Ψαριανῆς μοίρας συνεστρέφη αὐτοῖς, καὶ ἔδοξε νὰ μείνωσιν ἐλλιμενισμένοι μέχρι τοῦ μεσονυκτίου κατὰ τὴν πρώτην τῶν ναυάρχων ἀπόφασιν, καὶ τότε νὰ ἀναχθῶσιν, ὡς καὶ ἐγένετο.

Τὴν δὲ πρώτην τὰ μὲν Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιωτικὰ ἦσαν διςπαρμεία, καὶ ὁ Μιαούλης μετὰ τοῦ Σαχτούρη καὶ 12 ἄλλων πλοίων ἐντὸς τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου Γέροντος, τὰ δὲ Ψαριανὰ πρὸς τὴν νῆτον Φαρμάκων ἐκτὸς τοῦ κόλπου.

Ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐβράνη ἀπὸ Τσατάλια ἀνέμῳ βοηθητικῷ (μεσημβρινοανατολικῷ) πρὸς τὸν Γέροντα διευθυνόμενος, καὶ πρὸς ἄνεμον τῶν σὺν τῷ Μιαούλῃ καὶ Σαχτούρῃ πλοίων, τὰ ὅποια ἐν ταιαύτῃ ἐπικινδύνῳ θέσει ἐρυμουλκοῦντο ὑπὸ τῶν λέμβων των ἵνα ἐξέλθωσι ταύτης τῆς θέσεως, ὡς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου πλησιάζοντος.

Τὰ δὲ πρὸς ἄνεμον ἄλλα πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὃν τὰ σὺν τῷ Μιαούλῃ καὶ Σαχτούρῃ ἔτρεχον, βλέποντα προσεκάλουν δια σημείων τὴν βοήθειαν τῶν Ψαρικῶν πυρπολικῶν,

πλεύσαντος ἐκεῖσε ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ καὶ ἐνὸς Ὑδραϊκοῦ.

Ταῦτα ὁ ναύαρχος τῶν Ψαρωνίδων ὕψωσε τὰ ἰδιαίτερα σημεῖα τοῦ πυρπολικοῦ Δ. Παππανικολῆ καὶ Κ. Νικοδήμου· αὐτοὶ δὲ στραφέντες διευθύνθησαν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, καὶ τὰ Ἑλληνικά πλοῖα, ἀτινα τοὺς ἠκολούθησαν, διελθόντες ὥρμησαν εἰς τὸ κέντρον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, διέσπασαν τὴν γραμμὴν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπισθοδρομήσῃ. Ἐν τῷ κέντρῳ δὲ πρὸς τὸν Τουρκικὸν στόλον μαχόμενα, ὁ μὲν Δ. Παππανικολῆς (ὡς ὁ ἴδιος ἐτι ζῶν διεβεβαίου) ἔπεσεν εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου κατὰ πρῶτον, ἔπειτα δὲ, ἐπειδὴ ὁ Βυζαντινὸς στόλος ἵνα πάρῃ τὰ πρὸς ἄνεμον ἐξέπεσε καὶ οὗτος εἰς τὴν γραμμὴν, τότε ὁ Δ. Παππανικολῆς ἔπεσε καὶ εἰς αὐτὴν, καὶ διέκοψε καὶ τὰς δύο γραμμὰς. ἀλλὰ τὸ μὲν τοῦ Δ. Παππανικολῆ ἄχρηστον εἰς πλοῦν ὑπὸ τῶν βροχηδὸν πιπτουσῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν κατασταθὲν ἐπυρπολήθη ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ Νικοδήμου ἀκολουθήσαν τὸν ἐχθρὸν μέχρι τινὸς διῶκον ἐστράφη, καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Συγχρόνως δὲ ὥρμησεν ὁ Α. Πιπῖνος ἐφ' ἐνὸς βρικίου, καὶ πληγωθεὶς δὲν ἐπέτυχεν νὰ πυρπολήσῃ αὐτό, μετὰ τοῦτον δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βρικίου ἐπιπεσὼν καὶ ὁ Ι. Ματρόζος ἐπυρπόλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς μάτην, καὶ τρίτος καὶ ὁ Α. Μουσοῦς, πλὴν καὶ οὗτος πυρπολήσας ἀπέτυχεν. Ἡ ναυμαχία αὕτη τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ τῶν πυρπολικῶν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ ἔδωκε κοῖρον τοῖς σὺν τῷ Μιαούλῃ πλοίοις νὰ ἐξέλθωσι τῆς δεινῆς θέσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ εὐρέθησαν. Ἐξελθόντων λοιπὸν τῶν πλοίων ἐστράφη πάλιν μετὰ τινὰς ὥρας ὁ Τουρκικὸς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ, προπορευομένης μιᾶς Τουνεζικῆς φρεγάδας, ἣ ὁπίσθια τοῦ Θεοχάρη Παππαντιῶνῃ τὸ πυρπολικὸν ἠθέλησεν, ἔχουσα ὑπ' ἄνεμον, καὶ ὁμοῖον πολεμικῷ, νὰ κυριεύσῃ.

Γνωρίσαντες δὲ οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι, ὅτι τοῦτο ἦν πυρπολικόν, κατήντησαν εἰς ἀταξίαν, καὶ οὕτως ἡ φρεγάδα πλαγίως φερομένη ἐκόλλητε τὸ πυρπολικόν εἰς τὰ ξάρτια τοῦ πρωαίου ἱστοῦ ὑπ' ἄνεμον· ἐπειδὴ ὁμως τὸ πῦρ τοῦ πυρπολικοῦ δὲν μετεδίδετο, διέταξεν ὁ Μιχούλης καὶ τὸ πυρπολικόν τοῦ Βχτικιώτου νὰ κολήσῃ αὐτήν, καὶ οὕτως ἡ φρεγάδα ἐκάη ὑπὸ τῶν δύο.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Τρικούπης περὶ ἀμφοτέρων τῶν ναυμαχιῶν, τῆς τε ἐν Κῶ καὶ τῆς ἐν Γέροντι, ἔχει πληροφορίας καὶ συγκεχυμένας, καὶ ἡμαρτημένας.

Ἐν ὁμως ἀντιπαραθέσῃ τις τὰ ἐξιστορούμενα ὑπὸ Γ. Σαχτούρη περὶ ἐαυτοῦ, (« ἐξ αὐτῶν δύο φρεγάδαι, τρεῖς κορβέται, καὶ πέντε βρίκια, μᾶς κανονοβολίζουσιν, ἐρχόμεναι νὰ ἀπεράσουν στοταβέν του ἡμῶν, ὀλίγα τινὰ κανόνια, διάφορα ὅμως μπάλκι πίπτουσι καθ' ἡμῶν· τρεῖς μᾶς διεπέρασαν τὸ μποῦμι, πέντε τὴν μαΐστραν, διό τὴν γάμπιαν, καὶ ἐτέρα ἐπιπεσοῦσα εἰς τὸ μεγάλον κχτάρτι τὸ διεπέρασε κατὰ μέσον, σχίζοντάς το πέραν ἀντίπερα, καὶ κατὰ θαῦμα ἐκρατήθη χωρὶς νὰ πέτῃ ») πρὸς τὰ αὐτὰ ὑπὸ Σ. Τρικούπη· (« (I) ἐξ αὐτῶν δύο φρεγάδαι, τρεῖς κορβέται, καὶ πέντε βρίκια ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον τοῦ Σαχτούρη, τοῦ ἔσπασαν κερχίας, τοῦ ἔτχισαν πανία καὶ ἐτρύπησαν καταμεσῇ· τὸ μεγάλον του κχτάρτιον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔρριψαν, τὸ πλοῖον ἐπόδισε, καὶ οὕτως ἀπηλλάχθη τοῦ μεγάλου κινδύνου. ») Ἐάν τις, λέγομεν, ταῦτα ἀντιπαραθέσῃ πρὸς ἄλληλα, ἐννοήσῃ οὐ μόνον, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ἐν ἀγνοίᾳ λαλεῖ, διότι ἐὰν τὸ πλοῖον τοῦ Γ. Σαχτούρη ἐπόδιζε, δὲν ἠδύνατο πάντως νὰ σωθῇ, διότι ὅλ' ἐπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν Τουρκικῶν πλοίων, ὑπ' ἄνεμον τοῦ Σαχ-

(I) Τόμ. Γ'. σελ. 165 Γ.

τούρη διαβάντων, καὶ ἀντὶ νὰ σωθῇ ἡ θὰ ἐδυβίζετο ἡ θὰ συναμβάνετο· ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Γ. Σιχτούρης ἄλλως πως ἢ ὁ Σ. Τρικούπης διηγεῖται τὸ ἱστορικὸν γεγονός. Ἐὰν ὁμῶς οὕτω πως τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὁ Σ. Τρικούπης μεταποιεῖ, ποῖος πλέον πιστεύσει αὐτὸν περὶ τῶν ὅσα λέγει, καὶ ποῖαν ἔτι ἐγγύησιν ἔχει ὅτι ὅσα λέξει, εἰσὶν ἀληθῆ!

Περὶ δὲ τὴν 6 Σεπτεμβρίου ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος ἤρχετο ἐκ Τσατάλιας μετὰ φορτηγῶν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ἐν Ἀρκιοῖς ἐλλιμενισμένος ἀνήχθη εἰς τὰ πανιά.

Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἡ θάλασσα ἐκαλύπτετο πλοίοις, ὁμοίοις πόλεσι, πλεύσαντι εἰς Σάμον.

Ὁ δ' Ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 57 πλοίων συνιστάμενος περιέμενεν ἐκεῖ τὸν Τουρκικόν, ἀναρίθμητον ὄντα.

Περὶ δὲ τὸ ἑσπέραις μικρὸς τις ἀκροβολισμὸς ἐγένετο· περὶ δὲ λύχνων ἀφ' ὧν ὁ Τουρκικὸς στόλος ὕψωσεν ἐπὶ τῶν ἱστιῶν φανάρια. Τὴν δὲ νύκτα τρικυμίας μετὰ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν γενομένης ἀπεμακρύνθη τῆς Σάμου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀλικαρνασσὸν, μέρος δὲ καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Τουρκικοῦ περιπλέων ἐκτύπησεν αὐτὸν πρὸς Μιτυλήνην, καὶ ἐκεῖ ὁ Κ. Νικολάημος ἐπυρπόλησεν ἐν κερδέτον, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁ μὲν ναύαρχος Μιαούλης (ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου 1824 ἐκ Ψαρῶν πρὸς τὴν τοπικὴν του Διοίκησιν) ἀναφέρει, ὅτι ἦν ἀπὸ τὰ μεγαλήτερα, κατὰ δὲ Σ. Τρικούπην, ὅτι αὕτη ἦν μόνον εἰς 30 κανονίων· Διὰ τὸ ὁμῶς ὁ μὲν Γόρδων (1) ἐξυμνεῖ τοῦ ἀνδρὸς τὰς ὁρετάς, ὁ δὲ Σ. Τρικούπης, καὶ τοι γινυρίζων, ὥς ὁ ἴδιος τῷ Κ. Νικολάημῳ διεβεβαίωσεν, αὐτὰς ἀπεσιώπησεν; διὰ τὴν περὶ Μπούτη λέγει, ὅτι ἡ πυρποληθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ κερδέτα ἦν 34 κανονίων (Γ.

(1) Βιβλίον III, κερ 2 τμήμ 2. I.

Τομ. σελ. 214) ἡ δὲ ὑπὸ Νικοδήμου (κατὰ Μιαού-
λην ἐκ τῶν μεγαλητέρων) ἦν μόνον τῶν εἰκοσι, ἀφοῦ
οὔτε 34 κανονίων κορβέτον, οὔτε 20 νὰ ὑπάρξῃ δύ-
ναται ;

Περὶ δὲ τῆς εἰς Κρήτην ἐκστρατείας ἀναφέρομεν,
ὅτι ὁ Κ. Κανάρης εἰσελθὼν εἰς τὴν συμπλοκὴν κυρίως,
περὶ ἧς ἀναφέρει ὁ Σ. Τρικούπης ἐν σελ. 170, δὲν κα-
τώρθωσέ τι, διότι παρετήρησεν ὅτι ἡ πρῶρα τοῦ πυρπο-
λικοῦ του, κάλιστα κατεσκευασμένου, ἤνοιξε, καὶ ἐνε-
κα τῶν πολλῶν ὑδάτων, τῶν πληρωσάντων αὐτὸ εἰς
Ἴον ἀναγκασθεὶς νὰ πλεύσῃ πρὸς ἐπισκευὴν ἀπώλε-
σεν αὐτό.

Ἐν ἐτέρᾳ δ' ἐκστρατείᾳ πάλιν εἰς Κρήτην συγ-
κρουσθὲν τὸ πυρπολικόν του μὲ ἕτερον Ἑλληνικὸν
ἐβυθίσθη.

Περὶ δὲ τῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκστρατείας τοῦ Κ.
Κανάρη μετὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Ε. Τομπά-
ζη, καὶ Α. Κριεζῆ, τῶν πυρπολικῶν τοῦ Α. Θ. Βώ-
κου, καὶ τοῦ Ε. Μπούτη, ἀκριβοῦς καὶ ἀληθοῦς περιγρα-
φὴν δίδει ἡ Ἑφημερίς τοῦ Λαοῦ (ἐν ταῖς ἀριθμοῖς 38,
40, 45, καὶ 58) κατὰ παράδοσιν αὐτοῦ τοῦ Κανάρη.

Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τοὺς ἀναγνώστας παραπέμποντες
σημειοῦμεν μόνον τινὰ, τὰ ὅποια τοῦτο τὸ ἱστορικὸν
γεγονὸς σαφηνίζουσι.

Καὶ περὶ μὲν τῆς συλληφθείσης ιδέας πρὸς πυρπό-
λησιν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἡ ἐφη-
μερίς τοῦ Λαοῦ καὶ ἱκινῶς ἐξιστορεῖ, καὶ ἀληθῶς πε-
ριγράφει· καὶ αὐτὸς ὁ φιλέλλη γόρδων (1) ἐπιβεβαι-
οῖ τὸ αὐτὸ, λέγων ὡραῖα, ὅτι « τὴν τολμηρὰν ταύτην
ιδέαν συνέλαβεν ὁ ἥρωας τῶν Ψαρῶν, ἵνα ματαιώσῃ
τὰς παρασκευὰς τοῦ ἀντιβασιλέως κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Περὶ δὲ τῆς τοῦ ἔργου ἀποτυχίας, βουλόμενος ὁ Σ.

(1) Βιβλ. II, κεφ. 2. τμ. 2.

Τρικρούρης ἴτω· τὴν δόξαν τοῦ Κ. Κανάρη νὰ σμικρύνῃ, λέγει, ὅτι ὁ Κ. Κανάρης, ταχύτερον ἔχων πυρπολικόν, ἔσπευσε τὸ ἐπιχείρημα !

Τοῦτο ὁμῶς ἱκανῶς ἀναιρεῖ ἡ Ἐφημερίς τοῦ Λαοῦ, ὡς ἀληθῶς τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὅπως συνέβη, ἀναφέρουσα, ὅτι δηλονότι ἔξω τοῦ Κουλαῖ γενομένου συμβουλίου τὴν πρωΐαν, τὰ μὲν τρία πυρπολικά διενθύνθησαν πρὸς Ἀλεξάνδρειαν, τὰ δὲ δύο πολεμικὰ παρηκολούθουν μακρόθεν, καὶ ὁ Κανάρης πλησιάσας πρὸς τὸν λιμένα ἑκαπάτισε τὴν γάμπιάν του, καὶ περιέμενε τοὺς δύο ἄλλους συμπυρπολιστάς του, οἵτινες ἰδόντες τὸν Κανάρην ἑκαπάτισαν καὶ οὗτοι τὴν γάμπιάν των, καὶ ἐστάθησαν. Τοῦτο δὲ ὁ Κ. Κανάρης ἰδὼν ἐστράφη πρὸς αὐτοὺς, ἵνα συνομιλήσωσιν· αὐτοὶ δ' αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἐρχόμενον ἰδόντες ἐστράφησαν πρὸς τὸ πέλαγός καὶ ἀπεμακρύνοντο τοῦ Κανάρη.

Ὁ δὲ Κανάρης τοῦτο ἰδὼν καὶ μὴ φθάνων αὐτοὺς ἐστράφη πάλιν πρὸς τὸν λιμένα, καὶ ἐκεῖ αὐτοὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνέμενεν.

Ἀφοῦ ὁμῶς μάτην περιέμενεν αὐτοὺς, καὶ παρὰ δύο ναυτῶν τοῦ πυρπολικοῦ του Ὑδραίων ἔμαθεν, ὅτι οἱ ἐταῖροί του δὲν εἰσέρχονται ἡμέραν εἰς τὸν λιμένα, ταυτοχρόνως δὲ καὶ τὸν ὁδηγὸν τοῦ λιμένος ἰδὼν πλησιάζοντα, τότε ἵνα μὴ δώσῃ αὐτῷ ὑπόνοιαν, εἰσέπλευσεν ἡμέραν, διότι τὴν νύκτα ὁ λιμὴν εἶναι ἀπλευστος ἔνεκα τῶν ῥηχῶν ὑδάτων, καὶ τὸν ὁδηγὸν τοῦ λιμένος συλλαβὼν ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, σκοπῶν νὰ πυρπολήσῃ τὴν ναυαρχίδα καὶ τὸν σὺν αὐτῇ σωρὸν τῶν πλοίων πρὸ τοῦ παλατίου, καὶ ἦν ἐγγὺς ὅτε τὸν οὐριον ἀνεμὸν ἐναντίος διεδέχεται· τότε μὴ δυνάμενος νὰ πλησιάσῃ τοῦτον τὸν σωρὸν διεύθυνε τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἕτερον, καὶ ἐκεῖνον μὴ δυνηθεὶς πρὸς ἕτερον δίκροτον, ὅπερ πλησίον τῆς ξηρᾶς ἐπεκευχέτο· γνωρισθεὶς ὁμῶς ἠναγκάσθη νὰ πυρπολήσῃ

τὸ πυρπολικόν του, πρὸς τοῦτο τὸ δίκροτον διευθύν-
νας, καὶ ἀπῆλθε.

Τούτων δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων γιγνο-
μένων, τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν ἔξω τοῦ λιμένος, ἐκ-
τὸς μόνον τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Α. Θ. Βώκου, τὸ ὁποῖ-
ον εἰσελθὸν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπεῖχε
τρία περίπου μίλια τοῦ Κ. Κανάρη. Ὁ δὲ Κανάρης
φεύγων ἐπὶ τῆς λέμβου τοῦ πυρπολικοῦ του ἀνεμένε-
το ὑπὸ 7 Τουρκικῶν λέμβων, ἃς ὁ μὲν Φίλος τοῦ Νό-
μου (1) μνημονεύει, ὁ δὲ Σ. Τρικούπης ἀποσιωπᾷ, καὶ
τὰς ὁποίας ὁ Κ. Κανάρης ἐκπλήξας, ὡς ῥώμη πολλῇ
ἐναντίον των ἐπερχόμενος, ἠνάγκασεν αὐτὰς νὰ ὑπο-
χωρήσωσιν ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τούτων διαφυγὼν ἐ-
κανονοβολήθη ὑπὸ τινος Γαλλικοῦ Βρικήου, καὶ Αὐ-
στριακὴν Γολέταν ἀναγθεῖσαν ἰδὼν καὶ ἐπ' αὐτῆς ὀρ-
μήσας διευθύνθη, ἀφοῦ ἡ γολέτα ἐλοξοδόρμησεν, εἰς
τὸ πυρπολικόν τοῦ Α. Θ. Βώκου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν
ῥηχῶν ὑδάτων πλυνθὲν ὠδήγησεν ἐξ αὐτῶν, καὶ χωρὶς
νὰ ἀναδῇ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ λέμβῳ του, τὸ εἰρημέ-
νον πυρπολικὸν ὀδηγῶν, διέπλευσε τὸ στόμιον τοῦ λι-
μένος, καὶ ἦλθεν ὅπου αὐτὸν τὰ πλοῖα περιέμενον.

Τὸ παράβολον τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τῇ ἀλη-
θείᾳ ἐπιχείρημα ἀπέτυχεν, ὡς τοῦτο φανερόν, ἐν μὲν
τυχαίως, ἔνεκα ὁηλονότι τοῦ ἀνέμου, ὅστις οὐδαμῶς,
ἢ σπανιώτατα, πρὸ τοῦ μεσονυχτίου καταπαύει, καὶ
αὐτὸν ἐναντίος διαδέχεται, ἕτερον δὲ, ὅτι ὁ Κανάρης
ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς συμπυρπολιστάς του ἀνα-
μένων ἐβράδυνε τὴν εἴσπλευσίν του εἰς τὸν λιμένα,
καὶ ἡ βραδυτῆς αὕτη ἔφερε τὴν μόλις διὰ 10 τῆς ὥ-
ρας λεπτὰ ἀποτυχίαν. Ἀλλως ἢ ὅλη ἐκστρατεία τῶν
Αἰγυπτίων εἰς Πελοπόννησον ἴσως κατεστρέφετο, καὶ
« ἡ Ἑλλὰς, ὡς ὀρθῶς ἡ τοῦ λαοῦ ἐφημερίς λέγει, δὲν

(1) Ἀριθ. 144.

ἤθελε λάβει βοηθῶν καὶ συμμάχων ἀνάγκην». Ἐκ τῶν εἰρημένων δὴλον γίγνεται, ὅτι ὁ Σ, Τρικούπης τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός ὅλως μετεποίησε, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ Κ. Κανάρη ἀπεσιώπησε, καὶ οὐκ ὀρθῶς τὰ δύο πυρπολικά εἰς τὸν λιμένα μετέθεσεν, καὶ αὐτὸν τὸν Κανάρην ἐπ' αὐτῶν διασωθέντα ἐξιστόρησεν. Ἄν δὲ ἄγνοια αὐτῷ ἀποδοθῇ, πάλιν ὁμως νομίζομεν αὐτὸν ἄξιον κατακρίσεως, διότι ἡμέλησε τῆς γνώσεως ἔργου, τὸ ὅποιον ἔσται εἰς αἰεὶ τὸ καύχημα τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπιφυλαττόμενοι δὲ πλείστας ἄλλας παρατηρήσεις νὰ ἐπιφέρωμεν. καὶ ἔργα τῶν Ψαριανῶν καὶ πατριωτικὰ καὶ μεγάλα, νὰ ἐξιστορήσωμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμῶν ἀπαντήσῃ εἰς τὸν ἐκδοθητόμενον τέταρτον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τόμον, ἐν ᾗ σκοποῦμεν νὰ ἀποδείξωμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν Ψαριανῶν διὰ πολεμεφοδίων, πλοίων, καὶ πυροβολιστῶν, καὶ ἢ εἰς Ἀττικὴν ἐκστρατεία τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πολὺ νὰ διατηρηθῇ, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ τῆς εἰς Κάρυστον ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν φιλέλληνα Φαβιέρον.

Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὁ Σ. Τρικούπης (1) οὔτε ὀρθῶς ἐξιστορεῖ οὔτε εὐκρινῶς· διότι ὁ Φαβιέρος εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας του εἶχε δέια Ψαριανὰ πλοῖα, καὶ τινὰ μικρὰ, τουτέστι τέσσαρας γολέτας Ν. Βρατζάνου, Ν. Δ. Κατζικογιάννη, Ι. Καμπούρη, Κ. Τσίνικα, καὶ ἕξ μύστικι Ι. Ζαχαριᾶ, Κ. Μηκέλου, Κ. Παντελῆ, Α. Λουμάκη, Δ. Λουμάκη, Ι. Παπακωσταντῆ, καὶ τινὰ ἄλλα μικρότερα, τὰ ὅποια καὶ τὸν στρατὸν μετέφερον, καὶ δύο κανόνιά των ἀπεψίδασκον καὶ πολεμοφόδια, χωρὶς νὰ ζητήσωσιν ἀποζημίωσιν εἰς τὸ μετέπειτα.

(1) Τόμ. Ι'. σελ. 363 καὶ 364.

τὰ πλοῖα ταῦτα εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας παρὰ τοῦ Φαβιέρου διετάχθησαν, καὶ ἦσαν ἀπόντα, ἤλθον Τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἐπολιόρησαν τοὺς Πετελιούς, καὶ διέκοψαν πᾶσαν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν, εἰ' ἧς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια ἐλάμβανεν ὁ στρατὸς.

Καταντήσαντος δὲ τοῦ στρατοῦ εἰς ἔσχατον κίνδυνον, διέταξεν ὁ Φαβιέρος τὸν Ν. Βραιζάνον νὰ γράψῃ πρὸς τὴν ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴν τῶν Ψαριανῶν τὸν κίνδυνον τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν (ἀπὸ 20 Μαρτίου 1826) ἐπιστολὴν ταύτην ἔστειλε διὰ τοῦ Ι. Ζαχαριαῷ· ὁ δὲ Ν. Βρατζάνος εἰς Πορτοράφτην αὐθημερὸν μεταβάς ἔγραψεν ἐκεῖθεν ἑτέραν καὶ πρὸς τὸν Κοντεπόρον.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν μὲν τῇ πρὸς τοὺς Ψαριανοὺς ἐπιστολῇ Ν. Βρατζάνου ὁ ἀριθμὸς τῶν πλείων ἦν 8, ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Κοντεπόρον 12, φαίνεται, ὅτι τὰ 4 ἤλθον ἐκ Χαλκίδος εἰς τὸ μετέπειτα.

Καὶ αὕτῃ δὲ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Περίοδ. Γ'. ἀρ. 112), καὶ αὐτὸς ὁ Γουῆρας, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ πληρεξούσιοι (58 ὄντες, ἐν οἷς καὶ ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Π. Νοταρᾶς, ὁ Α. Ζαῖμης, ὁ Α. Λόντος, Ἀσημ. Φωτίλας, Α. Κοπανίτζας καὶ ἐκ τῶν ἐπιζώντων Ῥήγος Παλαμῆδης, Σ. Καλογερόπουλος, κτλ. ἔγραψαν πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ψαριανῶν, ὑποσχόμενοι τοῖς πλοίοις ἀμειβήν.

Οἱ Ψαριανοὶ ὁμῶς ἅμα ἔλθον τὴν ἐπιστολὴν Ν. Βρατζάνου ἔπεμψαν ἁμέσως, πρὶν ἢ λάβωσι ἄλλας ἐπιστολάς, τρεῖς πλοῖα, τὸ τοῦ Α. Γιαννίτζη, τοῦ Ν. Καρακωσταντῆ, καὶ τοῦ Γ. Χ. Μικέ, τὰ ὁποῖα, ἅμα ἤλθον, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν. Μετ' οὗ πολὺ δὲ ἀφίχθη καὶ ὁ Ν. Ἀποστόλης σὺν τοῖς πλοίοις Γ. Ἀποστόλη, καὶ Ν. Ἀργύρη, ἐκ Σύρου, φέρων ἐπ' αὐτῶν τὸν Κριεζώτην καὶ Βάσον, σύρων καὶ ἐν Τραμπάκολον μὲ 300 καντάρια ψωμίου. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ Ψαριανὰ πλοῖα διέλυσαν τὴν πολιορκίαν, καὶ τὸν στρα-

τὸν παρέλαβον, ἦλθε καὶ ἐν Ὑδραϊκὸν τὸ τοῦ Λαλε-
χοῦ, καὶ μία γολέτα Σπετσιωτικὴ ἢ τοῦ Χρυσίνα.
Οἱ δὲ Ψαριανοὶ τὸν στρατὸν σώσαντες παρ' οὐδενὸς
ἀμοιβὴν ἐζήτησαν, διότι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ
τοῦ φιλέλληνος Φαβιέρου τὴν σωτηρίαν ἱκανὴν ἀμοι-
βὴν ἐθεώρησαν.

Ἐάν τις λοιπὸν ἀναλογισθῇ ὅτι εἷς καὶ μόνος τῆς
Ἑλλάδος λαὸς, ὁ τῶν Ψαριανῶν, τοσαῦτα καὶ τηλι-
καῦτα ἔργα, τινὰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον διεπράξατο,
τὰ ὅποια ἐκ τῆς εὐφυΐας, τοῦ ἀδόλου πατριωτισμοῦ,
καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, πηγάσαντα τόσα σωτήρια ἔφερον
ἀποτελέσματα· ἐάν ὅτι κατέστη τρία περίπου ἔτη
τῆς ὅλης Ἑλλάδος κατὰ τῆς Τουρκίας προπύργιον,
καὶ μέχρι τῆς κατὰστροφῆς τῆς νήσου ἐθαλασο-
κράτησεν αὐτῆς, πόλεις καὶ φρούρια κατεπόρθησε,
पुरπολικά ἐπενόησε, καὶ ἄλλα πολλὰ σχέδια καὶ με-
γάλα, δίκροτα καὶ τρίκροτα κατέκαυσε, καταδιώκων
τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐστίαις του, ἐθνικὰς ὑ-
πεστήριξεν ἐκστρατείας, ἐχθρικὰς ἐματαίωσε, λαοὺς
καὶ στρατοὺς, πολλάκις δὲ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα ἔσωσε,
καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἐν Αἰγίνῃ ἐπροστάτευσεν,
ὥς καὶ τοῦτο ἀποδείξομεν, θέλει πάντως ὁμολογήσει,
ὅτι ταῦτα τὰ ἔργα τοῦ Ψαριανοῦ λαοῦ εἰσὶν ὄντως
μοναδικά.

Ὁ λαὸς ὅμως οὗτος οὐμόιον ἐν πολέμῳ ἐφάνη
μέγας καὶ φιλόνομος ὥς πάντοτε καὶ πανταχοῦ
τὰ κατὰ τιμωρῶν (1), καὶ τὴν τάξιν τηρῶν, καὶ μετὰ
τῶν συναδελφῶν του Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν δια-
τῶν πληρηξουσίων του, ἀνδρῶν συνετῶν, φιλονόμων,

(1) Καὶ τοῦτο τὸ περιστατικόν, ἢ εἰς θάνατον καταδικη ἑνὸς
Ψαριανοῦ, ὀνομαζομένου Μήτρικα, ἐπὶ τῇ αἰτίῃ τῆς μητρὸς
καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, διότι ἡμάρτησε κατὰ τῆς πατρίδος!
εἶναι χαρακτηριστικόν.

καὶ φιλοπατρίδων, οἷων τοῦ Α. Μοναρχίδου, Γ. Μη-
λαΐτη, Ἰωάννου Μαμουῆ, καὶ ἄλλων, εἰς σύστασιν
καὶ εἰς παγίωσιν τῆς διοικήσεως. καὶ εἰς κατάπαυσιν
πάσης ἐθνικῆς διχονοίας καὶ στάσεως, τὰ μάλιστα
συνετέλεσεν· ἀλλ' οὐχ ἥττον μέγας ἐφάνη καὶ ἐν εἰ-
ρήνῃ, ὥς πόλεις ἀνεγείρας, καὶ εἰς μικροῦ χρόνου διά-
στημα καὶ πλούτῃ μεγάλα ἐκτήσατο καὶ τὸ σημαν-
τικώτερον τῆς Ἑλλάδος ναυτικόν, τὸ ὁποῖον τὰ μέ-
γιστα ὠφέλησε καὶ ἔτι καὶ νῦν τὴν Ἑλλάδα ὠφελεῖ
καὶ τιμᾷ.

Δι' ὅλα ταῦτα νομίζομεν, ὅτι ὁ λαὸς οὗτος δικαίως
τοσοῦτον ἐθαυμάσθη καὶ ἐξυμνήθη καὶ ὑπὸ τῶν περιω-
νύμων ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, διὰ τὴν εὐφυΐαν,
τὸ φιλόπατρι καὶ τὸν ἡρωϊσμόν του· διότι ποῖος τῶν
ζώντων, ἰδίως Ψαριανῶν, ἀγνοεῖ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ
Ν. Χ. Α. Κοτζιᾶ, τοῦ χρησιμεύσαντος τὸ πηδάλιον,
ἐν' οὕτως εἰπώμεν, τῶν μεγαλουργῶν ἐκείνων τῶν Ψα-
ρῶν ἔργων; ποῖος τὸ ἐμβριθὲς τοῦ Γ. Καλάρη τοσοῦτον
χρησιμεύσαντος, τὴν δραστηριότητα τοῦ Χ. Α. Δομε-
στίνῃ καὶ τῶν ἄλλων προκρίτων καὶ πλοιάρχων, τὸν
ἄδολον πατριωτισμόν ἰδίως τοῦ Χ. Γ. Κοτζιᾶ καὶ Γ.
Ἀποστόλη, οἵτινες ὅσον ἔνεστι πλεῖστα φιλοτιμούμε-
νοι νὰ προσφέρωσι, καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα αὐτῶν θυσίαν
εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἦταν τὸ παράδειγμα
τῆς αὐταπαρνήσεως;

Ἐθεώρησα δίκαιον τοὺς σημαντικωτέρους τῶν Ψα-
ρῶν καὶ τοὺς τὰ μάλιστα εἰς τὰ μεγάλα αὐτῶν ἔργα
εἴτε λόγῳ, εἴτε ἔργῳ, εἴτε δαπάναις χρηματικαῖς,
συντελέσαντας νὰ ἀνφέρω, καὶ μάλιστα, καθόσον ὁ
Σ. Τρικούπης οὐδενὸς τούτων τὸ ὄνομα νὰ μνημονεύσῃ
ἠξίωσεν.

Ἐνδέχεται ὅμως ὁ Σ. Τρικούπης νὰ εἴπῃ, ὅτι ταῦτα
τὰ ὀνόματα ἐν ταῖς ἐκθέσεσι δὲν ἀπῆντησεν· ἔστω·
εἶναι ὅμως φανερόν, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ὑποθέτων ἓνα

καὶ μόνον ναύαρχον οὐκ ὀρθῶς, δὲν κατενόησεν, ὅτι αἱ ἐκθέσεις τοῦ ναυάρχου μιᾶς τῶν νήσων ἀναφέρουσι μόνους τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ πλοιάρχους. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι πᾶσα νῆσος τὸν ἴδιον αὐτῆς εἶχεν ναύαρχον, πρᾶγμα, ὅπερ καὶ τοῖς παισὶ γνωστὸν, καὶ ἀδιαφιλονείκητον, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνεγνωρισμένον (1), ὑπάρχει τῷ Σ. Τρικούπη ἄγνωστον, ὅστις ὅμως, ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ, καὶ μάλιστα ὡς ἱστορικὸς, ὤφειλεν, ἂν καὶ τὸ 1821 ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα, νὰ μὴ ἀγνοῇ τὰς πράξεις τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων, καὶ τῆς τότε διοικήσεως· καὶ κατὰ τοῦτο νομίζομεν, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ἡμάρτητε, διότι τὰς ἐκθέσεις τοῦ ναυάρχου μιᾶς τῶν νήσων ἀντὶ τοῦ ὅλου τῆς Ἑλλάδος ναυτικοῦ, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπὶ μέρους ἱστορίαν τῶν ναυτικῶν ὡς γενικὴν, ὑπολαβὼν ἢ συνεχώνευσε τὰ τῶν ἄλλων νήτων ἐν τοῖς ἔργοις μιᾶς, ἢ αὐτὰ ὅλως ἀπεσιώπησε. Ταῦτα ὅμως λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι μόνον τὰ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν παρέλειψεν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ καὶ πολλοὺς τῶν Ὑδρας καὶ Σπετσῶν προκρίτων, καὶ γενναίων πλοιάρχων, οἵτινες ἔτονται καύχημα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Διὸ ἐκρίναμεν εὐλογον, ἐγγράφοις ἐπιτήμοις καὶ μαρτυρίαις τῶν ἐτι ζώντων πρωταγωνιστῶν συμπολιτῶν ἡμῶν, ἰδίως δὲ τοῦ Κ. Κανάρη, τοῦ Α. Μοναρχίδου, τοῦ Ι. Μηλαίτη, τοῦ Ι. Μαμούνη, τοῦ Δ. Χ. Ι. Κοτζιά, τοῦ Α. Ἀποστόλη, τοῦ Κωνσ. Νικοδήμου, χρώμενοι νὰ ἐπανορθώσωμεν τὰ ἐν τῇ Σ. Τρικούπη ἱστορίᾳ περὶ τῶν Ψαριανῶν πραγμάτων ἡμαρτημένα, καὶ ἐποιήσαμεν τοῦτο ὡς ἐν εἶδει προοιμίου τοῦ μεγάλου καὶ πολυτίμου τοῦ Κ. Νικοδήμου πονήματος περὶ Ψαρῶν, τῶν ναυμαχιῶν, ἐν αἷς οὗτος παρευρέθη, καὶ

(1) Τόμ. Β'. τῆς τοῦ Α. Μάμουκα συλλογῆς· σελ. 85. καὶ Τόμ. Δ'. σελ. 67.

τῶν πυρπολικῶν, ὡς ταῦτα ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξευρέθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν· καὶ νομίζομεν, ὡς ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία εἶναι καὶ κριτικῆς δυνάμειος ἄμοιρος, καὶ γεωγραφικῶν γνώσεων πτωχοτάτη, καὶ τὰ μάλιστα μεροληπτικῇ, διότι τὰ μὲν ὄντως μεγάλα ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως σμικρύνει, τὰ δὲ μηδενὸς λόγου ἄξια (1), ἡ μικρὰ, μεγαλύνει, πολ-
λάκις δὲ καὶ ἔργα ἀξιόποινα μεταποιῶν ἐξυμνεῖ, ἄλλα δὲ πάλιν ἐν γνώσει ἀποσιωπᾷ, τὰς δὲ πηγὰς κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ βούλεσθαι διαστρέφει, τὰς δὲ οἰκείας μορ-
μὰς καὶ τὸν πρέποντα χρωματισμὸν οὐ μόνον δὲν ἀπο-
δίδει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολυτρόπως παραμορ-
φώνει.

Δι' ὅλα ταῦτα λοιπὸν ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία οὐ μόνον ἄτοπον εἶναι, ἀλλὰ καὶ αἰσχρὸς πρὸς τὸ αἶδιον τοῦ Θουκυπίδου καὶ Πολυβίου ἔργον νὰ παραβάλληται.

Πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πολλὰς ἐξέφερον γνώμας περὶ τῆς Σ. Τρικούπη ἱστορίας· καὶ οἱ μὲν παραθέσαν-
τες αὐτὴν πρὸς τὴν Ἑλλανίку (2) νομίζομεν ὅτι μεί-
ζονα τιμὴν αὐτῇ ἀπέδωκαν τῆς προσηκούσης, ἂν καὶ δὲν ἀρνοῦμεθα, ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς μυθογραφίας. Οἱ δὲ στερουμένην αὐτὴν εἰ-
σαγωγῆς, γλώτσης καθαρᾶς, καὶ γραμματολογίας ψέ-
ξαντες εἶπον ἀλήθειαν οὐ σμικρὰν, διότι αὗται εἰσὶν ἐλλείψεις αὐτῆς οὐσιώδεις (3).

Οἱ δὲ πρὸς τὴν Ἡροδότου αὐτὴν ἀντιπαραθέσαντες ἤχθησαν εἰς τοῦτο ἐκ τῆς ἐπὶ μέρους εἰς ἓν ὅλον συ-

(1) Ὡς καὶ ἐν τῷ Τόμ. Γ' σελ. 303 καὶ 328. ἀνκφέρει καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ, τὸν μὲν ἓνα Πάσσαρα (Ἰκατίω), τὴν Τορκικὴν νηναρχίδα πολεμήσαντα! τὸν δὲ ἕτερον (παιδίον τετραετὲς μόλις ὄντα τότε) ἐν τοῖς μαχομένοις!

(2) Ἀριθ. 85 Πανελληνίου.

(3) Νέα Πικνδέξα ἀριθ. 123 τοῦ 1855 καὶ ὁ ἐν Ἀθηνῶν ἀριθ. 2227 πρῶτον ἀνεῖρε τὴν ἐλλείψιν εἰσπαγωγῆς.

ναγωγῆς· οὕτοι ὁμως δὲν ἀπέδειξαν, ἀλλ' ὑπέθεσαν, ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη εἶναι, ὡς ἡ Ἡροδότου, ἱστορία πρωτότυπος, θηρεύει, καὶ λέγει τὴν ἀλήθειαν.

Τί δὲ νὰ εἴπη τις περὶ ἐκείνων (1), οἱ ὅποιοι ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγα τινὰ μόνον τῆς Σ. Τρικούπη ἱστορίας ἀναγνώσαντες, ὡς ἐκ τῶν ὅσα ἀναφέρουσιν ἀποδείκνυται, καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀτμοῦ μᾶλλον ἢ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀποβλέψαντες, ἐπήνεσαν αὐτὴν χάριν συγγενικῆς ἀβροφροσύνης μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας!

Οἱ ἐπιχειροῦντες ὁμως τὰ μεγάλα τῆς ἱστορίας ἔργα νὰ σταθμίσωσι μέτρῳ τοσοῦτον χυδαῖκῳ, οἷον σπουδαιότητι ἐφευρέσεων, βιομηχανίας, καὶ τῶν ὁμοίων, ἢ ἰδέαις κεναῖς τὰ γεγονότα κρίνοντες, μολύνουσιν ἀκαθάρτοις χερσὶ τὸ ἱερὸν τῆς ἱστορίας ἔδαφος!

Ὅλως ὁμως ἀνάξιοι μνημονεύσεως εἰσὶν ἐκεῖνοι, οἵτινες δοκιμότητες ἐπιστημονικῆς ὁλως ἄμοιροι ἀπετόλμησαν τὴν Σ. Τρικούπη ἱστορίκην νὰ ἀντιπαράθῃσι πρὸς τὴν Θουκυδίδου καὶ Πολυβίου, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σ. Τρικούπης, εἰπὼν, ὅτι εἰς εὗρεσιν τῆς ἀληθείας ἀπεμιμήθη τὸν Θουκυδίδην! Οἱ ταῦτα ὁμως ἰσχυριζόμενοι ὥφειλον νὰ ἀποδείξωσι πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης ἐβόηται, καὶ ζεῖτεῖ τὴν ἀλήθειαν, δεύτερον δὲ ὅτι λέγει αὐτὴν. Πόθεν ὁμως δύνανται ταῦτα νὰ ἀποδειχθῶσιν, ὅταν ὁ Σ. Τρικούπης ἐν γνῶσει καὶ ἐκ προθέσεως ἀποκρύπτῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν τὰς εἰδήσεις ἔλαβε; πῶς ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀληθής, ὅταν οὔτε ἱστορίαν τινὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνέφερεν, οὔτε τὰς μαρτυρίας περὶ τοῦ ποῦ, πότε, καὶ πῶς τῶν συμβεβηκότων ἐβασάνισε; πῶς δὲ μὴ τὰς εἰδήσεις βασάνισας, ἀλλ' αὐτὰς ἀποκρύπτων, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ δύναται, ὅτι αἱ εἰδήσεις, ἃς προκρίνει, εἰσὶν αἱ ἀληθεῖς,

(1) Ἰδ. ἀριθ. 64. τοῦ Πανελληνίου τὸ ἄρθρον Ἀργ.

ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐγγίζουσι; Ταῦτα δὲ ποιῶν, πῶς δυνατόν νὰ κρίνῃ; μὴ δυνάμενος δὲ νὰ κρίνῃ, πῶς δύναται τὸ ἀληθὲς νὰ διακρίνῃ τοῦ ψεύδους; μὴ δυνάμενος δὲ νὰ διακρίνῃ, πῶς δυνατόν νὰ τηρήσῃ συνέχειαν; συνέχειαν δὲ νὰ παράξῃ ἀδυνατῶν, πῶς δύναται ἀναλογίαν νὰ τηρήσῃ τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον (1); Τοῦ Θουκυδίδου ἡ ἱστορία λέγεται, καὶ εἶναι ὄντως κτῆμα ἐς αἰεὶ, διότι οὗτος μάλιστα καὶ τὰς πηγὰς ὁμοιογεῖ, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξακριβώνει, καὶ τοὺς συγχρόνους, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἀμερολήπτως κρίνει, καὶ κατ' ἀξίαν ἐγκωμιάζει. Διὰ τί ὁμως ὁ Σ. Τρικούπη, ὀφείλων τοὺς περὶ Ἑλλάδος γράψαντας νὰ ἀναφέρῃ, καὶ τὴν αὐτοῦ σχέσιν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὰ μὲν ἀληθῆ αὐτῶν νὰ ἐπικυρώσῃ, τὰ δ' ἡμαρτημένα νὰ ἐπιδιορθώσῃ, οὐδένα τῶν πρότερον ἀνέφερεν;

Τοῦτο πάντως εἶναι ἀπορον, καὶ μάλιστα εἰς ἄνδρα ἐγκαυχώμενον, ὅτι θηρεύει τὴν ἀλήθειαν!

Αὐτὴν δὲ ἀναγινώσκοντες, καὶ μάλιστα σχέσιν πρὸς τοὺς πρότερον ἔχουσιν, ἰδίως δὲ πρὸς τὴν Γόρδονος (2), ἣν ἐγινώσκωμεν ἐκ τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως (3), μεγίστην τὴν ὁμοιότητα παρατηρήσαντες, τῇ ὁληθείᾳ διὰ τοῦτο ἠπορήσαμεν. Διὸ τὴν Γόρδονος πρὸς τὴν Σ. Τρικούπη ἀντιπαραθέσαντες εὗρομεν, ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία ἀντὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Γόρδονος, ἣν παρέλειψεν, ἔταξε προλεγόμενα, καὶ ποῖα! τὰς δὲ στατιστικὰς καὶ γεωγραφικὰς αὐτῆς εἰδήσεις ὅλως παρέλειψε, τὴν δὲ χρονολογικὴν τάξιν διὰ μεταθέσεως τῶν κεφαλαίων, καὶ

(1) Ἰδ. ἀριθ. 85 τοῦ Πανελληνίου, ἐν ᾧ καταδείκνυνται οἱ ἀρεταὶ τοῦ ἱστοριογράφου.

(2) History of the Greek Revolution by Thomas Gordon 1832. in two volumes.

(3) Geschichte der griechischen Revolution von J. W. Zinkeisen 1840. in 2. Bänden.

τῶν περιόδων, ἐν πολλοῖς διέστρεψε, καὶ πολλὰ διὰ ἀφαίρεσιν τῶν γεγονότων, τοὔτεστι τῶν μεταξὺ, ἀσαφῆ κατέστησε. Δὲν ἀρνούμεθα ὅμως, ὅτι ὁ Σ. Τρικούπης προσέθετε καὶ τινὰ ἴδια, ὧν τινὰ ὁμολογουμένως βελτίονα τῶν Γόρδωνος εἰσίν· τινὲς ὅμως πάλιν αὐτοῦ προσθῆκαι οὔτε πολλοῦ λόγου ἄξιαί, οὔτε εἰς γενικὴν ἱστορίαν ἀρμόζουσαι.

Ἐάν τις λοιπὸν τὰς μικρὰς ταύτας προσθήκας ἐξαίρεση, πεισθήσεται ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορία εἶναι παράφρασις ἐκ τῆς Γόρδωνος, καὶ μάλιστα διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους παράφρασις ἄτεχνος, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως ἀποδεικνύει, καὶ ἡ ταυτότης τῶν ποιητικῶν εἰκόνων (3), καὶ ἡ αὐτολεξὶ σχεδὸν παράφρασις τῶν χωρίων, ὧν τινὰ πρὸς ἀπόδειξιν καταχωρίζομεν.

Γόρδων τόμ. Α'. σελ. 205.

The Turkish captain, deprived by fear of all presence of mind, cast anchor in the neighbouring roadstead of Erisso (or Negrepont) where he received on board a party of troops.

Τρικούπη Α'. Τόμ. κεφ. ΙΣ. σελ. 275.

Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίης ἡμέρας τὸ δίκροτον ἐπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρισσοῦ παρακολουθούμενον ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων· ὁ πλοίαρχος τοῦ δίκρότου, φοβούμενος νυκτικὴν ἐφοδὸν κατὰ τοῦ πλοίου του, παρέλαβε τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἱκανοὺς στρατιώτας Τούρκους εἰς ὑπεράσπισίν του.

(1) ἴδ. Τρικούπη Τόμ. Β' σελ. 209. καὶ Γόρδωνος Βιβλ. Β. κεφ. 6, σελ. 368 ὁ κύριος Τρικούπης τὸ sheet of fire μισαφρίζει στήλον πύρινον, καὶ ὁ Γερμανὸς μεταφραστὴς (Zinkeisen Τόμ. Α' σελ. 436) ὁμοίῳ; (Feuersäule).

Τόμ. Α'. σελ. 217.

On the 21st the Greeks descried ten hostile transports, full of troops, coming out of Janakli, and going to join the Capitana-Rey, they instantly gave chase, upon which the Turks, after attempting, in vain to regain the harbour ran their vessels aground, and posting themselves behind a wood, opened a musketry fire. etc.

Τρικρούπη τομ. Β'. σελ. 22.

Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πλέοντα ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ εἶδαν ἀπὸ τὸ Σιαγλί τὰ 9 φορτηγά, ἐφ' ὧν ἐπεδιβάζοντο τὰ στρατεύματα, ἰδόντες οἱ ἐν τοῖς πλοίοις Τούρκοι τὰ Ἑλληνικὰ ἐρχόμενα ἀπέβησαν ἐν τῷ ἄμα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὅπου ἦν μέγα πλῆθος Τούρκων ἐτοίμων νὰ μεταβιθασθῶσιν εἰς τὴν Σάμον, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν νὰ τουφεκίζωσι κτλ.

Τόμ. Α'. σελ. 228.

Monemvasia (called by the Italians Napoli-di Malvasia) was the first to open its gates. That extraordinary fortress stands on a little islet, communicating with the mainland of Laconia by a bridge or causeway; The town is on the south-east side, surrounded by a rampart and behind it rises the citadel on a high and steep rock, accessible by a single patticeway, every inch of which is exposed to the fire of the garrison. etc.

Τρικ. τόμ. Β'. σελ. 157.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ νησιδίου προηγείου, καλεῖται δὲ Μονεμβασία, διότι ἔχει μίαν καὶ μόνην ἔμβασιν, διὰ μιᾶς μικρᾶς γεφύρας συνδεοῦσης τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ νησιδίου καὶ τὴν ἀντικρυ Λακωνικὴν γῆν· ἀπόρρητον ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του καὶ ἀλίμενον εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο· ἡ πόλις εἶναι περικτειχισμένη, ἄνωθεν δὲ αὐτῆς ὑφούται ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἡ ἀκρόπολις της, καὶ ἔχουσα μίαν μόνην ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κορημνώδη καὶ ὄλην ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς οὐραρᾶς κτλ.

Τόμ. Α'. σελ. 365.

On the 22d of May began the Ramazan, a season during which the Moslems are unwilling to be disturbed, and therefore the destruction of the revolted isles was put off till its conclusion. The insurgents, however, did not allow them to pass in quiet this Mohammedan Lent: a council of war being held on the 30th on board their Navarch's brig, they resolved to hazard an attack. At eight o'clock in the evening of the 31st, Miaulis entered the channel with fifteen ships of wad and three fire-ships, while the rest of the squadrons formed in his rear a line extending from the northern cape of Scio to the coast of Asia. The Turkish frigates that were under sail at the mouth of the strait having fired alarm guns, their fleet cut their cables and cleared for action with extreme haste and confusion. Four brigs (those of Miaulis, Sachtouris, Skourtis and Tzamados) engaged for near an hour the Capitan Pacha's eighty-four gunship, without being materially injured, so ill did the foe point his cannon Kara Ali had a narrow escape from a brulot, which passed close under his poop, and would have burned him had the train been kindled a little later. etc.

Τρικ. Β'. Τομ. σελ. 205—206.

Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ 'Ραμαζάνι· ἐπειδὴ διαρκούντος αὐτοῦ οἱ Τοῦρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφάσισεν ὁ Καπετὰν Πασᾶς νὰ μὴ ἐκπλεύσῃ μέχρι τοῦ μπαϊραμίου· ἀλλὰ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ 'Ελληνικοῦ στόλου θεωροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις τοῦ ἐνὸς μηνὸς ἔβλαπτε, εἰοτί ἐξηντλοῦντο οἱ ὀλίγοι πόροι τῶν ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσον τάχιον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον· ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἀνήχθη ὁ 'Ελληνικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δέν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ 14 ἐπλησί-ασαν τινὰ τῶν πλοίων του πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ στενοῦ τῆς Χίου, ἠκροβόλισθησαν μετὰ τινων φρεγα-

δῶν καὶ Κορθεῖων, καὶ δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπ' ἀνέπλευσαν ὅπου ἦσαν καὶ τὰ λοιπὰ· τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μισρούλην εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν διὰ τῆς πρὸς ἄρκτον εἰσόδου· τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦτα ἐν χειρὶ ἢ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ ἐχθρική προφυλακίς, ἔδωκε τὴν εἴληριν κανονοβολήσασα καὶ ἀμέσως ἀνῆλθη ὅλος ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἀλλ' ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ ὥστε πολλὰ πλοῖα ἀφῆκαν τὰς ἀγκύρας των· ἀφοῦ δὲ ἐπλησίασαν καὶ οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου τέσσερα Ἑλληνικὰ πλοῖα, τοῦ Μισρούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Σκούρτη καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον τὴν ἐχθρὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν. Ἐν δὲ πυρπολικὸν ἐρρίφθη κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησεν. κτλ.

Τόμ. Β'. σελ. 27.

Coletti (exminister of war), who was very popular in Rumelia, having consented to act as is coadjutor, came to Athens, November the 6th, at the head of 500 men, and leaving them there, proceeded to Zea and Psarra to expedite the requisite preparations. On the 24th and 26th, a party of Albanians, and 200 Athenians, marched to reinforce him, and from Nauplia, a ship was sent to his aid, with eight pieces of cannon; one mortar, 150 bombs, sixsty Kantars of lead and some ammunition. At Port Rafti, he found Coletti, and six Psarriote vessels of war, having troops on board. They together went to Zea, and sailing from thence, with the squadron, and about 3000 land forces disembarked at Olivari betwixt Negrepont and Carysto, where they were farther strengthened by 600 Euboean m'surgents, under Grizioti, who had maintained himself in the hills.

Τόμος II. κεφ. ΜΔ. σελ. 72

Ἐπαρχος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας ἦτον ὁ Κωλέττης. Οὕτως συνάξας ἔνθεν κακείθεν 500 περίπου στρατιώτας τοὺς ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ παραδοὺς αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀδυσσεά μετέβη εἰς Κέα ἐπὶ νέᾳ στρατολογίᾳ, καὶ ἐκείθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐκπλεύσεως τοῦ στολίσκου. Ἐξ πλοῖα Ψαριανὰ φέροντα τὸν ἑπαρχον, καὶ ὅσους οὕτως ἠδυνήθη νὰ στρατολογήτῃ κατέπλευσε τὸν Νοέμβριον εἰς τὸν λιμένα τῶν Πρατιῶν (Πόρτο Ῥάφτη) ὅπου ἀνεμένετο ὁ Ὀδυσσεύς, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας. Τὴν 7ην Νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ εἴκοσιν ἐνόπλων πλοιαρίων χιλίους στρατιώτας. Ἦλθαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς. Ἐστάλησαν καὶ ἐκ Ναυπλίου εἰς χρῆσιν τῆς ἐκστρατείας ὀκτὼ κανόνια, εἰς βομβοῤῥιπτῆρ, 150 βόμβαι, κανονόσφαιραι, καὶ ἱκανὴ ποσότης μολύβδου καὶ πυροκόνεως. Τὴν 16 ἀνήχθη ὁ ἐκεῖ στολίσκος καὶ ἀπεδίβασεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας τρισχιλίους στρατιώτας εἰς Ἀλιβέρι μετὰξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος· ἐκεῖ ἦλθον καὶ 600 εὐδοεῖς ὑπὸ τὸν περιφερόμενον εἰς τὰ ὄρη Κριεζώτην.

Τόμ. Β'. σελ. 63.

On the night of the 26th the islanders were dispersed by a gale of wind between Lemnos and Mound Athos, and next morning, before they could re-assemble again, Miaulis descried thirty-three sail of Turks bearing down upon the little group of vessels that were in company with him. Light breezes and calms prevented any general action, but from ten o'clock till two in the afternoon, the four brigs of Miaulis Sakhturis, Snourti, and

Kalaphat, repeatedly, engaged four Ottoman frigates, two corvettes, and a grig. They suffered severely and Skourti, being attacked by two frigates, was in imminent danger, from which he was delivered by the advance and combustion of a brulot. etc.

Τομ. Ε. κεφ. ΜΣΤ. σελ. 87.

Τὴν 14 συμβάτης τρικυμίας διετκορπίσθησαν τὰ Ἑλληνικὰ μεταξὺ Λήμνου καὶ Ἀγίου ὄρους, καὶ τὴν ἐπιούσαν εὐρεθέντα τὰ τοῦ Μιαούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη, Καλαφάτη καὶ ἐν πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τεσσάρων ἐχθρικῶν φρεγατῶν, δύο κορβετῶν καὶ ἐνὸς βρικίου, ἐπολέμησαν καὶ ἐβλάφθησαν τὸ δὲ τοῦ Σκούρτη ἐκινδύνευσε. Ἀλλ' ἀπηλλάγησαν καέντος τοῦ πυρπολικοῦ εἰς φόβον τοῦ ἐχθροῦ.

Τόμ. Β'. σελ. 144.

On the morning of the 11th, Sakhtouvi, who off Icaria had heard the cannonade, drew near, and perceived twenty sacolevas, and as many boats full of troops, endeavouring to cross from Asia to the beach of Karlovassi in the northern part of Samos. Three of his headmost vessels brought them to action, and after an engagement of an hour, the brigantine of Captain Kivotas captured a sacoleva, with a number of soldiers on board.

Κεφ. ΜΘ. σελ. 145.

Τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ πρώτη ἔξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε σαράντα μικρὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας, πλεόντα ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν πρὸς τὴν Σάμον, φέροντα δισχιλίους στρατιώτας εἰς ἀποδίβασιν εἰς τὸ μέρος τοῦ Καρλοβάσιου. Προσπλέοντα δὲ τρία πλοῖα τῆς μοίρας ἐπείσαν ἐπὶ τῶν φανέντων ἐχθρικῶν δύο σακολέβας κατεπόντισαν καὶ δύο συνέλαβον, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἔσφριζαν.

Τόμ. Β'. σελ. 155.

The battle was retrieved by the valour of the Hydriote Papantoni, who in the afternoon laid his fire-ship aboard the Tunisian admiral's frigate of forty-four guns, and 750 men, onethird of them Arab soldiers, all of whom, as whom, as well as the sailors instantly leapt in to the waves. Lest their pumps should extinguish the flames. Miaulis ordered Vatikiotis to grapple her on the other side, and in half an hour the frigate blew up, the admiral of Tunis and an Egyptian colonel were picked up in a boat by captain Tzamados.

Τόμ. Γ'. κεφ. Ν. σελ. 168.

Ἐπὶ τῆς ναυμαχίας δὲ ταύτης ἔρριψεν ὁ Παπαντώνης το πυρπολικόν του ἐπὶ μιᾷ τῶν φρεγαδῶν 14 κανονίων, τὸ περιέπλεξεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐξήρτια τοῦ ἐμ-προσθινοῦ κχταρτίουτης καὶ μετέδωκε τὰς φλόγας του· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔδοσκε βραδέως καὶ ἐνδεχόμενον ἦτον νὰ σβεσθῇ, ἐκόλλησε καὶ ὁ Βιττικιώτης τὸ πυρπολικόν του ἄριστερόθεν αὐτῆς καὶ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἡ φεργάδα ἐκάη· πολλοὶ δὲ τῶν ἐν τῇ καιομένῃ φρεγάδᾳ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Τσαμαδοῦ ἐζώγησαν 22 τακτικούς.

Τόμ. Β'. σελ. 208—9.

In another quarter, brilliant succes crowned the second dimision of the Greek marine, composed of twenty brigs and eigyt fire-ships, which had been cruising for wo months in the Archipelago under Sakturi, to oppose the Constantinopolitan navy.

Sakhturis was at the latter island, when he learned that the Ottoman admiral had put to sea on the 24th of May, and instantly went to pursuit of him. Whilst the Turks, baffled by contrary gales, vere beating through the strait betwixt Andros and Euboea (dunc the ist.) the Greeks came up with them, broke their line, and sent brulots amongst them. Two of these, (a Hydriote

and Spezziote) perceiving that the sixty-six guns frigate had carried away her topmasts, and was almost unmanageable, grappled and blew her up, with 800 sailors and bombardiers, the treasure of the fleet, and the Capitan Pasha's flag; his person he had previously transferred to a smaller ship three of the bruloteers were killed in this exploit, and four wounded. To the left of the Christians, another fire-ship destroyed, in like manner a frigate of thirty-four guns, and 300 men. The Mussulmans then fled in all directions. Twenty of their vessels sought shelter in Karystor and Khosref Pasha running to the south, within sight of Hydra, got into Suda on the 8th, with thirty-six sail. Five Austrian transports were captured, laden with 1300 barrels of powder, siege guns, and a variety of military stores, destined for the Roumeli Valesi. A fine corvette, chased by two Greek brigs, was wrecked on the rocks of Syra, and burnt by her captain, who, landing with his crew, upwards of 200 strong, and well armed, tamely surrendered, on a vague promise of quarter, to the unwarlike inhabitants, who came out to meet him with a white flag, ready to submit if he had put a bold face on the matter. Twenty five Franks belonging, to the ship's company, and as many Turks, were soon after put to death by the populace, and the rest of the prisoners conveyed to Hydra.

Τριζ. τομ. Γ'. κεφ ΝΓ' 213—214.

Τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐδοξάσθη μετ' ὀλίγον ἔμπροσθεν τοῦ Καφηρέως ἀκρωτηρίου τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τῆς Ἀνδρου. Ἐμαθεν ἐν καιρῷ ἡ κυβέρνητις ὅτι ἐτοιμάζετο εἰς ἔκπλουν ἐκ νέου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν καπητὰν Πασᾶ ἡ Βυζαντινὴ μοῖρα καὶ εἰς ἀντίκρουσιν αὐτῆς ἐξέπλευσεν ἡ δευτέρα Ἑλληνικὴ ἐξ 20 πολεμικῶν καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρη, τὸν Καλανδροῦτσον καὶ τὸν Νικολὴν Ἀποστόλην.

Μετὰ τὸν μεταξὺ τῆς Τενέδου καὶ τῆς Λήμνου

ἀκροβολισμὸν ἀμφοτέραι αἱ μοῖραι ἔπλεον πρὸς δυσ-
μῆς ἀντιπαρκτηρούμεναι· τὴν δὲ 20 ἐξημερώθησαν
ἔξωθεν τῆς Ἀνδρου καὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ τὴν
ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου ἐναυμάχησαν μετὰ τῆς νήσου
καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἀμφιῤῥεπῆς ἐφαίνετο ἡ μάχη
μέχρι πολλοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔδαλαν ἐπὶ τέλους
εἰς ἀταξίαν τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν, διαρρήξαντες τὴν
δεξιὰν πτέρυγάν της. Ἐπὶ τῆς ἀταξίας δὲ ταύτης παρα-
τηρήσας ὁ Σαχτούρης ὅτι μία φρεγάδα ἔπλεεν ὑπή-
νεμος καὶ μακρὰν τῶν λοιπῶν πλοίων καὶ ὅτι ἐφί-
νοντο ἐσπατμένα τὰ κατάρτια της, ἐπέπλευσε συνο-
δευόμενος ὑπὸ δύο πυρπολικῶν τοῦ Ματρώζου καὶ
τοῦ Μουσιοῦ.

Ἐμπόδια ἦσαν τὰ τρία τοῦτα πλοῖα κατὰ τὸν πλοῦν
τῶν ἀπαντήσαντα μίαν φρεγάδαν καὶ μίαν κορβέταν,
ἀλλὰ τὰ ὑπερέδωκαν, ἐπλησίασαν τὴν παθοῦσαν φρε-
γάδαν, ἐπέπεσαν τὰ δύο πυρπολικά καὶ τὴν ἐφλόγι-
σαν. Ἡ φρεγάδα αὕτη 66 κανονίων, καὶ ἡ ὀγκωδε-
στέρα τῆς μοίρας, ἦτον ἡ ναυαρχίς· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ
παθήματός της εὐρέθη ὁ ναύαρχος ἐπὶ ἄλλου πλοίου·
ἔφερε δὲ σχεδίας εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πάμ-
πολλα πολεμοφόδια καὶ τὸ γλωσσόκομον.

Μετὰ δέκα δὲ λεπτά ἀφοῦ ἐφλογίσθη διεσκορπίσθη,
καὶ εἰ ἐμπλέοντες 800 ἐν εἰς 150 πυροβολισταί, ἀ-
πωλέσθησαν ὅλοι· ἀπώλεσθησαν καὶ τρεῖς πυρπολι-
σταί, καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες. Τὰ Ἑλληνικά πλοῖα
διέρρηξαν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἄλλην πτέρυγα τῆς
ἐχθρικῆς μοίρας, καὶ ὁ πυρπολιστὴς Μπούτης διευ-
θύνας καὶ αὐτὸς εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του ἐπὶ μίαν
κορβέταν 34 κανονίων, τὴν ἑκαυτεν αὐτανδρον τότε
καὶ τὰ τῆς μιᾶς καὶ τὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος πλοῖα
τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθησαν τῇδε κακεῖσε, καὶ τίνα
μὲν αὐτῶν ἐν οἷς καὶ τὸ φέρον τὸν καπητὰν πασὰν διεσώ-
θησαν τὴν 27 εἰς τὴν Σούδαν· 20 δὲ ἄλλα κατέφυγον
εἰς τὴν ὑπὸ τὴν Κάρυστον, μία δὲ κορβέτα καταδιω-

κωμένη ὑπὸ δύο Ἑλληνικῶν βρικίων ἔπεισεν εἰς τοὺς
βράχους τῆς Σύρας καὶ ἐκίη παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ· ὁ δὲ
πλοίαρχος καὶ τὸ πλήρωμα περίπου 200, ἐν οἷς καὶ
25 εὐρωπαῖοι παρεδόθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς
Σύρας· ὁ ὄχλος ἐσχότωσε τοὺς 25 εὐρωπαίους καὶ ἄλ-
λους τόσους σχεδὸν Τούρκους.

Τόμ. Β'. σελ. 292 — 3.

Informed at Athens of his danger, Count Porro wrote to Egina, and instantly went himself to Hydra. Two hours after the reception of his letter, three Psarrian brigs and a schooner got under weigh; the Hydriotes despatched some vessels with equal speed, and five came from Syra, bringing provisions, and 700 irregulars, commanded by Vasso and Grizioti. On the 4th of April, twelve sail of Greeks, reunited Cape Sunium, and at the first glimpse of their masts the Pasha's flotilla took shelter in Karysto. Next day the sick and wounded were carried on board the shipping, and refreshments distributed to the soldiers, who were in sad plight from cold as well as hunger, not having dared to light fires, because their blaze afforded a mark to the Ottoman gunners. The operation of embarking, in the presence and under the fire of an enemy, men blinded by terror, was not easy, but Fabrier managed it with great coolness and judgment, causing his troopers to swim their horses across an arm of the sea to a little islet, whence they could be hoisted commodiously into the rescels: he and Maimouri were the last to leave the strand. In the night of the 6th all were aboard, and a fair wind wafted them to Zea, Andros and Tinos.

Κερ. ΝΘ. σελ. 368.

Καλῇ τύχῃ γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἐπικαιμένου κιν-
δύνου ἔπεισεν ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν
νὰ στείλῃ τέσσαρα πολεμικά πλοῖα εἰς σωτηρίαν τῶν
κινδυνεύόντων· ἦλθον κατόπιν καὶ δύο Ὑδραϊκὰ, ἐπρὸ-

θυμήθησαν καὶ ἔστειλαν οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι τροφᾶς, καὶ ὄντως ἀπεμακρύνθησαν τὰ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ ἐδόθησαν αἱ τροφαί· ἔρθασαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα τρία πλοῖα φέροντα πεντακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσον τοὺς ἐπανελθόντας ἀπὸ Βυρρητοῦ καὶ μαθόντας ἐν Σύρᾳ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν ναυτικῶν, καὶ τότε ἀπεμακρύνθησαν ὁλοτελῶς τοῦ παραθαλασσίου οἱ ἐχθροί, ἤνοιξεν ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων κοινωνία, καὶ τὴν νύκτα τῆς 21 ἐμβῆκαν οἱ περὶ τὸν Φαῖέρον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἀιτικήν, τὰ δὲ τακτικὰ εἰς Κέα, Ἄνδρον καὶ Τήνον δεινῶς πάσχοντα.

Τόμ. Β'. σελ. 310.

It was to gain time that Sultan Mahmood yielded these preliminaries so easily: on the main question he determined to oppose a stiff resistance, without quailing at the idea of possible hostilities, and, considering the conquest of Greece as a thing that might be postponed, but was ultimately certain, he directed most of his troops to march towards the Danube. For his defence against Russia, he was not disposed to rely upon the disorderly levies of Anatolia and Roumelia: he had long wished to improve the constitution of his army, and if any doubts regarding the value of discipline lingered on his mind, they were removed by contrasting Ibrahim's victories with the constant defeats of the Ottoman forces. Faithful to the maxims imbibed from his uncle Selim, he, during, eighteen years, meditated the extinction of the corps of Janissaries, whose anarchical privileges crippled the empire, and showed as much circumspection in preparing their downfall, as he did energy at the instant of execution.

Τόμ. Γ'. σελ. 369.

Πρὸ πολλοῦ ὑπερεπεθύμει ὁ Σουλτὰν Μαχμούτης, ὥς ἄλλοτε διαλάχρει, νὰ μεταρρυθμίτῃ τὰ τῆς ἐπι-

κρατείας του ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἰσάξῃ τὴν τακτικὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν του, θεήλατον μάστιγα θεωρῶν ἐκ νεότητός του τὸν γιανιτσαρισμὸν, καὶ ἔχων ἔκτοτε κατὰ νοῦν τὴν καταστροφὴν των, ἀλλὰ τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Σελήμη, καὶ αἱ προλήψεις τοῦ ἔθνους του τὸν ἠνάγκασαν νὰ κρύπτῃ μέχρι πολλοῦ τὰ φρονήματά του καὶ νὰ προσποιῇται τὸν φιλογενίτσαρην· ἀποφασίσας δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ κινδυνῶδες σχέδιόν του τὸ ἔτος τοῦτο ἐκέρδισεν ἐν πρώτοις τὸ τάγμα τῶν ἀκροβολιστῶν του, καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερεν ἔξωθεν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὀχθῆς τοῦ Βοσπόρου πάμπόλλα ἐπαρχιακὰ στρατεύματα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Χουσεήμπασαν, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασαν, πρὸς ἀσφάλειαν δῆθεν τῆς βασιλευσούσης καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν, καὶ ταῦτα πράξας ἐνάλεσε παρὰ τῷ Σιχουλησλάμῃ τοὺς μεγιστάνας εἰς συμβούλιον, ὅπου ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις στρατιωτικῆς τάξεως, τῆς μόνης ἱκανῆς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης αὐτοκρατορίας· (ἐάν τις τὸ ὅλον ἀναγνώσῃ ἄνω κάτω εὕρισκai πάντα, μετατιθέμενα, καὶ τμηθέντα καὶ τὰ κτλ. ὡς εἴρηται).

Τὸν βουλόμενον δὲ νὰ πληροφθῇ περισσότερον παραπέμπομεν εἰς τὰ περὶ ἄλληλα χωρία Τρικούπη τομ. Α. σελ. 187 καὶ Γόρδονος Α. τομ. σελ. 168 Τρικούπη Β. Τομ. 22 καὶ Γόρδ. 216. Τρικούπη Β. Τομ. σελ. 205, καὶ Γόρδονος Α. Τομ. σελ. 364. Τρικούπη 206 καὶ Γόρδονος Α. Τομ. 365. Τρικούπη 209, καὶ Γόρδονος 838. Τρικούπη 279 καὶ Γόρδονος 388. Τρικούπη 309 καὶ Γόρδονος 488, Τρικούπη Γ. Τομ. 87 καὶ Γόρδονος Β. Τομ. 63. Τρικούπη 137 καὶ Γόρδονος 134. Τρικούπη 145 Γόρδονος 144. Τρικούπη 161 8 καὶ Γόρδονος 146-8. Τρικούπη 162 καὶ

Γόρδ. 163. Τρικούπη 163· καὶ Γόρδονος 153 Τρι-
κούπη 164. καὶ Γόρδονος 154-155. Τρικούπη 168
καὶ Γόρδονος 160, Τρικούπη 253-4 καὶ Γόρδονος
211-212. Τρικούπη 368 καὶ 369 καὶ 370 καὶ Γόρ-
δονος 292, 293, 310 καὶ 311· καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ
ζητῶν, καθ' ὃν ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω τρόπον, εὐρήτει,
ὥς ἐλπίζομεν, τὴν ὅλην ἱστορίαν τοῦ Κυρίου Τρικούπη
τοιαύτην, οἷαν καὶ ἡμεῖς αὐτὴν εὕρομεν.

Ἐπειδὴ ὁμῶς ἐνδέχεται νὰ εἴπη τις, ὅτι αὕτη ἡ
ὁμοιότης ἀμφοτέρων προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι
ἐκ τῶν αὐτῶν ἠντλησαν πηγῶν, ἐρωτῶμεν, πῶς εἶναι
δυνατὸν δύο ἄτομα νὰ συμφωνῶσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀν-
τικειμένου κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως; Πῶς ду-
νατὸν τὰς αὐτὰς ποτιητικὰς εἰκόνας νὰ μεταχειρίζων-
ται; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀδύνατον δύο ἄτομα τὸ
αὐτὸ ἀντικείμενον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ἐκθέσω-
σιν, ἀδύνατον καὶ τὴν αὐτὴν νὰ ἔχωσι ποιητικὴν φαν-
τασίαν, διότι πᾶσα φαντασία ἴδιος, ἀτομικῆ, ἀποδεί-
κνυται, ὅτι ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορίᾳ δὲν εἶναι πρωτότυ-
πος, ἀλλὰ περάφρασις ἐκ τῆς Γόρδονος, καὶ ἐπειδὴ
κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ θούλεσθαι, ἐλλειπῆς, ἄτεχνος,
καὶ διὰ τοῦτο ἀθλία.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σ. Τρικούπη τὰς πηγὰς διαστοῖ, καὶ
καθ' ὅλα σχεδὸν τῷ Γόρδονι ἔπεται, ὥς ἀπεδείξα-
μεν, γίνεται φανερόν, ὅτι οὐδὲ οἷτος ὁ λίγος ὑφίστα-
ται, ὅτι ἐνηλονότι ἀμρότεροι ἐκ τῶν αὐτῶν ἠντλησαν
πηγῶν. Τὴν ἐσχισμὴν δὲ τῆς Γόρδονος ἱστορίας, ὥς
εἴρηται, ἡ Σ. Τρικούπη ἀποκόψασα, καὶ τὴν συγχύσαν-
των γεγονότων δι' ἀκρωτηρισμοῦ καὶ μεταθέσεως τῶν
κεφαλαίων καὶ περιόδων τῆς Γόρδονος, καὶ παραλεί-
ψας τῶν μεταξὺ, καθίσταται ὥς ἀρχῆς στερουμένη,
καὶ ἀκέραιος, καὶ ὅλως ἄχαρις, καὶ ξηρά.

Δι' ὅλα ταῦτα λοιπὸν ἡ Σ. Τρικούπη ἱστορίᾳ δὲν
δύναται πρὸς οὐδεμίαν τῶν εἰρημένων ἱστοριῶν νὰ

παραβληθῇ, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν ἐλάχιστον ὡς ἀποδείκνυται, τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, (ὡς ἀνδρῶν πολυμαθεστάτων, καὶ εἰς τὸ εἶδός των πρωτοτύπων) ὡς καὶ αὐτὴν τὴν χρονολογίαν διὰ τῆς τῶν κεφαλαίων μεταθέσεως διαστρέφουσα· ἐν ἐνὶ λόγῳ οὐδὲ ἱστορία κυρίως αὕτη νὰ κληθῇ δύναται, πολλῶ δὲ μᾶλλον πραγματικῇ, ὡς ὁ ἴδιος ἀναρμόστως τὸ Πολυβίου χωρίον μεταχειρίζεται, ἀλλ' ὡς εἴρηται, παράφρασις ἄτεχνος, ἐξαίρσει μόνον ὀλίγων τινῶν προσθηκῶν. Καὶ ἂν ἐν τῇ Σ. Τρικρούπῃ ἱστορίᾳ ὑπάρχει ἰδέα τις, τοὔτεστιν ἡ τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπελευθερώσεως, ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη ἡ ἰδέα, ὡς καὶ τὰ ἄλλα, ἐκ τῆς Γόρδονος ληφθεῖσα, δὲν παρίσταται ἐν αὐτῇ, διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους, ἄγνῃ καὶ ζῶσα, ἀλλὰ δύσμορφος καὶ νεκρά.

Τὰ εἰρημένα ἀρκούντως λύουσιν, ὡς νομίζομεν, τὰς ἐν τῇ ἀρχῇ (σελ. 5) ἀμφιβολίας ἡμῶν περὶ τῶν ὑπὸ Σ. Τρικρούπῃ ἐξιστορηθέντων Ψαριανῶν ἔργων, ἄλλως τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, καὶ λυπούμεθα τὰ μέγιστα, ὅτι ἡμῖν αὐτὰ τὰ πράγματα τοιαύτην λύσιν δυστυχῶς ἔδωκαν, οἷαν οὐδὲ καὶ νὰ ἀναλογισθῶμεν ἡδυνάμεθα παρ' ἀνδρός τοιαύτην ὑψηλὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέχοντος, τοσοῦτον τιμωμένου καὶ παρ' ἡμῶν, καὶ τοιαῦτα ἐν τοῖς αὐτοῦ προλεγομένοις ὑπισχνουμένου.

Ταῦτα ὅμως ἀποδείξαντες νομίζομεν ὅτι ἐξεπληρώσαμεν καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ὑπὲρ τῆς πκτρίδος, ὅπερ ἔδει, καὶ προεθέμεθα.

ΕΥΡΙΣΚΕΤΑΙ
Παρά τῷ βιβλιοπωλείῳ Σ. Βλαστέου.

Τιμᾶται δραχ. 2.